

แบบเรียนกับพระราชอำนาจในระบอบประชาธิปไตยของไทย

นายณัฐรุจ วงศ์ทางสวัสดิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

TEXTBOOKS AND ROYAL POWER IN THAI DEMOCRATIC REGIME

Mr. NUTTARUTE VONGTANGSWAD

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Government

Department of Government

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2009

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

แบบเรียนกับพระราชอำนาจในระบบประชาธิปไตยของ
ไทย

โดย

นายณัฐรุจ วงศ์ทางสวัสดิ์

สาขาวิชา

การปกครอง

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ สุขชาย ตีร์รัตน์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.จรัส สุวรรณมาลา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.อนุสรณ์ ลิ้มมณี)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ สุขชาย ตีร์รัตน์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ดร.บัณฑิต จันทรโรจนกิจ)

ณัฐรุจ วงศ์ทางสวัสดิ์ : แบบเรียนกับพระราชอำนาจในระบบประชาธิปไตยของไทย.
(TEXTBOOKS AND ROYAL POWER IN THAI DEMOCRATIC REGIME) อ. ที่
ปริกษาวិทยานิพนธ์หลัก : รศ.สุชาย ตริรัตน์, 129 หน้า.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการครองอำนาจนำและ
ปัญญาชน ของ อันโตนิโอ กรัมสกี ในการวิเคราะห์ เนื้อหาแบบเรียน ซึ่งถือเป็น
“สื่อลายลักษณ์อักษร” ที่ใช้ศึกษาใน โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอน ต้นและตอนปลาย การ
ศึกษาวิจัยนี้ได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาในแบบเรียนที่เกี่ยวกับการสร้างการครองอำนาจนำของ
พระมหากษัตริย์ ผ่านแบบเรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และทำการ
สัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนจากโรงเรียนรัฐ 2 แห่งในกรุงเทพมหานคร เพื่อทราบถึงความสัมพันธ์
ระหว่าง ความคิด จิตสำนึก ของอาจารย์ผู้สอนกับการเรียนการสอนที่ใช้แบบเรียนเป็นหลัก
ส่วนประเด็นที่ว่าผู้เรียนจะเข้าใจอย่างไรและเมื่อเรียนแล้วจะมีผลประการใดนั้นมีได้อยู่ใน
ขอบเขตของการวิจัยในครั้งนี้

ผลจากการศึกษาพบว่าแบบเรียนมีเนื้อหาเสริมสร้างการยอมรับการครองอำนาจนำ
ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบบประชาธิปไตยของไทย โดยมีลักษณะที่เป็นสามัญ
สำนึกหรือทำนองคลองธรรมของ การคิด การพูด การวางตัว จนไม่เปิดช่องให้มีการตั้งข้อ
สงสัย ได้ถาม หรือ วิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งมีอาจารย์ผู้สอนเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีส่วนกระตุ้นให้
ผู้เรียนเกิดข้อสงสัย ในขณะที่อาจารย์ส่วนใหญ่เน้นการสอนตามแบบเรียน

ภาควิชา.....การปกครอง..... ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา.....การปกครอง..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปริกษาวิทยานิพนธ์.....
ปีการศึกษา.....2552.....

4981113524 : MAJOR GOVERNMENT

KEYWORDS : TEXTBOOKS / HEGEMONY / GRAMSCI

NUTTARUTE VONGTANGSWAD : TEXTBOOKS AND ROYAL POWER IN
THAI DEMOCRETIC REGIME. THESIS ADVISOR : ASSOCIATE PROFESSOR
SUCHAI TREERAT, 129 pp.

The thesis utilizes Antonio Gramsci's concept of hegemony for investigating the contents of the two secondary school's textbooks in Bangkok, Thailand. As a "written media", the textbooks with a content of socio-cultural and religious subjects were selected to be a focus of this study and analyzed through three aspects, namely, consent, war of position, historic bloc of the hegemony. Including in the study was an interview with the teachers who used the textbooks expecting that they were patterns of relations between a selective bias of teaching and the hegemonic power of the textbooks regardless of the outcome or effectiveness of the teaching.

The study finds that the textbooks consist fully of praiseworthy contents relevant to the last long establishment of the Institute of Monarch as a major sacred identity of the Thai Nation State together with its sheer benevolent functions and indispensability to such an extent that all these became like a norm or a unison of commonsenses which did limit doubt, questions and criticism on the respected institute.

Department : .....Government..... Student's Signature .....

Field of Study : .....Government..... Advisor's Signature .....

Academic Year : .....2009.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ที่สำเร็จลงได้เพราะมีผู้มีพระคุณมากมายซึ่งผู้วิจัยรู้สึกขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ สุขาย ตริรัตน์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยที่อดทนและเมตตาต่อศิษย์ที่ยังอ่อนหัดคนนี้ ศาสตราจารย์ ดร. อนุสรณ์ ลิ้มมณี อาจารย์ ดร. บัณฑิต จันทรโรจนิกิจ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประภาส ปิ่นตบแต่ง ที่ให้โอกาสศิษย์คนนี้ด้วยความเมตตา ขอขอบคุณแบบเรียนทุกเล่มและผู้ที่ทำให้สัมภาระทุกท่านที่ทำให้ ผู้วิจัยได้รับความรู้มากมายที่หาไม่ได้ในห้องเรียนและห้องสมุด ขอขอบคุณบรรณารักษ์ห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์ และคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่านที่ทำให้ห้องสมุดเต็มไปด้วยบรรยากาศที่อบอุ่นสำหรับ ผู้วิจัย ขอขอบคุณมอเตอร์ไซค์รับจ้างรถไฟใต้ดินสามย่านทุกท่านที่มีส่วนสำคัญอย่างมากในการศึกษาของผู้วิจัยเพราะหากไม่มีทุกท่านผู้วิจัยคงไปสอบและเข้าเรียนไม่ทัน ขอขอบคุณเพื่อนๆ ทุกคนที่ให้กำลังใจและให้มีมิตรภาพที่ดีและช่วยเหลือผู้วิจัยมากมาย สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณครอบครัวของผู้วิจัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ทำให้ผู้วิจัยมีวันนี้หากไม่มีทุกท่านผู้วิจัยคงไม่มีวันนี้ ขอขอบคุณมากครับ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
1.3 สมมติฐานการวิจัย.....	4
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.5 วิธีการวิจัย.....	5
1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	5
1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	5
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
2.1 แนวคิดของอันโตนิโอ กรัมซี.....	7
2.1.1 ประวัติของอันโตนิโอ กรัมซี.....	7
2.1.2 แนวคิดและทฤษฎีของอันโตนิโอ กรัมซี.....	14
2.1.2.1 การครองอำนาจนำ.....	14
2.1.2.2 ปัญญาชน.....	26
2.2 การเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่เกี่ยวกับพระราชอำนาจในแบบเรียน.....	30
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	39
บทที่ 3 การครองพระราชอำนาจผ่านแบบเรียน : ศึกษากรณีแบบเรียนตามหลักสูตร การศึกษา พุทธศักราช 2544 ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 6.....	44
3.1 การสร้างความยินยอมพร้อมใจต่อพระมหากษัตริย์ในการครองอำนาจนำ.....	46
3.1.1 พระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์รวมของความเป็นชาติ.....	47

3.1.2 พระมหากษัตริย์กับวัฒนธรรมความเป็นไทย.....	52
3.1.3 พระมหากษัตริย์กับการเป็นผู้นำทาง ศีลธรรม และ จริยธรรม.....	55
3.2 การช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดในความสัมพันธ์ของพระมหากษัตริย์กับการให้ กำเนิดและวางรากฐานประชาธิปไตยของไทย.....	58
3.2.1 พระมหากษัตริย์กับการเป็นผู้ให้กำเนิดประชาธิปไตยของไทย.....	59
3.2.2 พระมหากษัตริย์ผู้วางรากฐานประชาธิปไตยเหนือคณะราษฎร.....	63
3.3 ความสำเร็จในการสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์ที่มีพระมหากษัตริย์เป็น ผู้นำ.....	67
3.3.1 พระมหากษัตริย์กับการเป็นศูนย์รวมจิตใจและรักษาผลประโยชน์ ของทุกชนชั้น.....	68
3.3.2 พระมหากษัตริย์กับการสร้างและให้ประโยชน์กับทุกชนชั้น.....	72
บทที่ 4 อาจารย์ผู้สอน: ปัญญาชนผู้ใช้แบบเรียน.....	77
4.1 ปัญญาชนกับความยินยอมพร้อมใจ.....	80
4.2 ปัญญาชนกับการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด.....	90
4.3 ปัญญาชนกับกลุ่มทางประวัติศาสตร์.....	99
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายและข้อเสนอแนะ.....	114
รายการอ้างอิง.....	119
ภาคผนวก.....	125
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	129

สารบัญญัตินำ

ตารางที่		หน้า
1	ตารางแสดงข้อมูล ประสบการณ์ ภูมิหลังของอาจารย์ผู้ให้สัมภาษณ์.....	79
2	การจัดลำดับบุคคลสำคัญทางการเมืองการปกครองของไทยที่อาจารย์ผู้ให้ สัมภาษณ์ชื่นชอบ.....	82
3	คำตอบเกี่ยวกับจุดศูนย์รวมของความเป็นชาติไทยของอาจารย์ผู้ให้สัมภาษณ์..	86
4	จุดเริ่มต้นประชาธิปไตยในประเทศไทยในความคิดเห็นของอาจารย์ผู้ให้ สัมภาษณ์.....	91
5	ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475.....	94
6	ความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับอะไรในความเห็นของอาจารย์ผู้ให้สัมภาษณ์.....	101
7	เนื้อหาหลักที่อาจารย์ผู้ให้สัมภาษณ์ใช้ในการสอนเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ของไทย.....	105
8	สรุปผลการครองอำนาจนำ (Hegemony) ตามแนวคิดของกรั้มซี.....	111

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หนังสือชื่อ “อุดมรัฐ” (The Republic) ของเพลโตมีหลายตอนที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับการศึกษาว่า “รัฐเป็นอย่างไร โรงเรียนจะต้องเป็นอย่างนั้น ” (As is the state so is the school.) กล่าวคือ สิ่งใดที่ต้องการให้มีในรัฐ จะต้องมอบสิ่งนั้นให้โรงเรียนไปทำการศึกษาจึงถือเป็นเครื่องมือในทางสร้างสรรค์ที่ผู้ปกครองประเทศอาจใช้ปรุงแต่งสันดานคน เพื่อให้ทิศทางที่จะก่อให้เกิดรัฐที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (ฉลองโชค ประดิษฐ์สาร , 2539: 21) เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ข้างต้น ในทางการเมืองถือว่าการศึกษเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของระบบการเมืองเช่นเดียวกับเครื่องมืออื่นๆ ในสังคมที่ระบบการเมืองนั้นครอบคลุมอยู่ หน้าที่ของการศึกษาคือการตอบสนองต่อระบบการเมือง ต้องทำหน้าที่รับผิดชอบสิ่งที่การเมืองต้องการในการปลูกฝังอุดมคติ อุดมการณ์ เสริมความรู้ทางการเมืองหรือทำหน้าที่ “อบรมกล่อมเกลากทางการเมือง” (Political socialization) หรือแม้กระทั่งการ “ปลูกฝังลัทธิทางการเมือง” หรือ “การครองอำนาจนำ” (Hegemony) ทางอุดมการณ์ที่รัฐเลือกไว้ (ฉลองโชค ประดิษฐ์สาร, 2539: 23) นั่นคือการศึกษจะต้องทำหน้าที่โดยตรงในการปลูกฝังถ่ายทอดเชื่อมโยงให้เยาวชน และประชาชนของชาติยอมรับในระบบการเมือง ระบบสังคมและเศรษฐกิจที่รัฐหรือผู้มีอำนาจปกครองปรารถนา และชักจูงให้ไม่ยอมรับหรือปฏิเสธระบบและอุดมการณ์ที่รัฐไม่ต้องการ

ในส่วนของทางการการปลูกฝัง หรือ อบรมกล่อมเกลานั้น อาจจะได้แก่ ระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ หรือโลกทัศน์มุมมองของสังคมนั้นๆ ในยุคนั้นๆ ก็ได้ ซึ่งรูปแบบและเนื้อหาของสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ย่อมถูกกำหนดโดยสภาพการณ์ของสังคม ความเห็น และทัศนคติของผู้มีอำนาจในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอด ปลูกฝัง และการอบรมกล่อมเกลากทางการเมืองในช่วงนั้นๆ ซึ่งในสังคมทุกสังคมนั้นย่อมต้องการความเป็นปึกแผ่น มั่นคง และความสงบเรียบร้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐ หรือผู้มีอำนาจปกครอง ย่อมต้องการสิ่งเหล่านี้เป็นพิเศษ อย่างไรก็ตาม การที่สังคมจะเป็นเช่นนั้นได้ สังคมก็จะต้องรักษาและปกป้องสิ่งซึ่งเป็นพื้นฐานและสิ่งซึ่งเป็นเสมือนเครื่องยึดเหนี่ยวสังคมเอาไว้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม โลกทัศน์ที่คล้ายคลึงกัน ตลอดจนความเชื่อในสิทธิ และการมีอำนาจในการปกครองบังคับบัญชาของ

ผู้ปกครอง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือผู้ที่มีอำนาจของสังคมจะต้องมีการกำหนดรูปแบบตลอดจนเนื้อหาของสิ่ง ซึ่งจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของสังคม เพื่อที่จะถ่ายทอดปลูกฝังหรือเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับพื้นฐานทางสภาพการณ์ของสังคมนั้นๆ นั่นเอง ดังนั้น การกระทำในลักษณะนี้จึงเป็นการคงสภาพเดิมหรือคงโครงสร้างเดิมของสังคมที่ตนเองมีเปรียบเอาไว้ (สุมินทร์ จุฑาทงกูร , 2529: 15)

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าสังคมทุกสังคมนั้นย่อมต้องการที่จะรักษา ตลอดจนถ่ายทอด หรือส่งผ่านความคิด ความเชื่อ ตลอดจนโลกทัศน์ต่างๆ ในยุคของตนต่อไปยังคนรุ่นใหม่ อย่างไรก็ตาม กระบวนการส่งผ่าน ช่องทาง หรือ “สื่อ” ที่จะส่งผ่านนั้นมีหลากหลายช่องทาง หลากหลายสื่อ เช่น ผ่านทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี พงศาวดาร ตำนาน นิทาน เป็นต้น และ “การศึกษา” ก็ถือเป็น “สื่อ” ช่องทางหนึ่งในความหมายของการอบรมกล่อมเกลาดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ การศึกษากับสังคม และการเมืองจึงแยกจากกันไม่ออก เพราะการศึกษาในแง่ที่ย่อมหมายถึงเครื่องมือในการสื่อความคิด วิธีคิด โลกทัศน์ ตลอดจนคุณค่าต่างๆ ของสังคม และของชนชั้นนำผู้มีอำนาจในสังคมไปยังสมาชิกในสังคมให้รับรู้และยอมรับในสิ่งต่างๆ เหล่านี้ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมการเมืองนั้นความจำเป็นในการส่งผ่านการถ่ายทอด ปลูกฝัง หรือเปลี่ยนแปลงแนวความคิด ความเชื่อ ตลอดจนการยอมรับในคุณค่าหรือสิ่งที่ชนชั้นนำต้องการจะให้เกิดขึ้นในสังคมนั้น ถือเป็นความจำเป็นและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ความเป็นปึกแผ่น ความมั่นคง และความชอบธรรมแห่งอำนาจในการปกครองบังคับบัญชานั้นถือเป็นเสมือนพื้นฐานของสังคมการเมือง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือการพยายามส่งผ่านแนวความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับกษัตริย์ในสมัยก่อนว่าเป็นพระเจ้า เป็นเทพเจ้า หรือเป็นโอรสของสวรรค์ซึ่งรับบัญชาจากพระเจ้าให้มาทำหน้าที่ปกครองมวลหมู่มนุษยชาติ

อย่างไรก็ตามรูปแบบและเนื้อหาของ การให้การศึกษาและการอบรมกล่อมเกลานั้นย่อมจะแตกต่างกันไปในรายละเอียดของแต่ละยุคสมัยและในแต่ละสังคม ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ตลอดจนรูปแบบการปกครองของสังคมและสุดท้ายคือ ความคิดความเชื่อ ความต้องการของชนชั้นนำในสังคมขณะนั้นเป็นหลัก นั่นก็เพราะว่า “การศึกษาเกือบจะทั้งหมดมีมูลเหตุจูงใจทางการเมืองอย่างหนึ่งคือ เป็นสิ่งซึ่งมุ่งส่งเสริมกำลังฐานะของชนบางกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็กลุ่มชนชาติ หรือศาสนาหรือแม้แต่กลุ่มสังคม ในการแข่งขันกับบุคคลอื่นๆ มูลเหตุจูงใจนี้เองเป็นส่วนสำคัญที่กำหนดลงไป ปว่า จะสอนวิชาอะไรกันบ้าง จะให้ความรู้เรื่องอะไร ไม่ให้รู้เรื่องอะไร ตลอดจนตัดสินใจว่านักเรียนควรจะได้รับถ่ายทอดอุปนิสัยใจคอเช่นใด” (Russell, 1916 อ้างถึงใน สุมินทร์ จุฑาทงกูร , 2529: 19) และโดยเฉพาะอย่างยิ่งใน

สังคมที่รัฐเป็นผู้จัดและควบคุมการศึกษา เช่นในสังคมไทยด้วยแล้วการศึกษาย่อมถือเป็นกิจกรรมหนึ่งในบรรดากิจกรรมทั้งหลายของรัฐ

ดังนั้นการถ่ายทอดความคิดเห็น ทศนคติ ความรู้ ความเชื่อ และอุดมการณ์ โดยเฉพาะผ่านทางสถาบันการศึกษานั้น จึงมิใช่กระบวนการที่เป็นกลาง มิใช่สิ่งที่มีประโยชน์โดยตัวของมันเอง อุดมการณ์ใด ก็ตามมักสนับสนุนความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่งเสมออันเป็นประโยชน์ต่อคนบางกลุ่ม บางสถานการณ์และบางสถานการณ์ การศึกษาจึงมิใช่สิ่งที่เป็นกลาง มิได้เป็นสังขรณ์ที่เลื่อนลอยอยู่ในอากาศ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ , 2527 อ้างถึงใน ฉลองโชค ประดิษฐ์สาร, 2539: 29) ซึ่งเราอาจพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับระบบอื่นๆ ของสังคมในลักษณะที่เป็นรูปธรรมได้จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐธรรมนูญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนการศึกษาแห่งชาติ ปรัชญา จุดมุ่งหมาย หลักการ ตลอดจนกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ที่ถูกกำหนดขึ้นในโครงสร้างของหลักสูตรในระบบการศึกษาในระดับต่างๆ ว่ามีความสอดคล้องและเกื้อหนุนกันเพียงใดในทุกยุคทุกสมัย (ฉลองโชค ประดิษฐ์สาร , 2539: 29) ดังจะเห็นได้จากตอนหนึ่งของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดไว้ว่า

“...ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง...ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็นสากล ...” (ชูวงศ์ ฉายะบุตร, 2548: 4)

และการกำหนดความ “ถูกต้อง” ของจิตสำนึกทางการเมืองการปกครองและความเป็น “ไทย” ย่อมต้องถูกกำหนดโดยผู้มีอำนาจในการกำหนดหลักสูตร เนื้อหาในการศึกษาในช่วงเวลานั้นๆ นั่นเอง จากความเป็นมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าแบบเรียนถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการปลูกฝังกล่อมเกล้าแนวคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองที่ ชนชั้นนำที่ ครองอำนาจ ทางการเมือง ในแต่ละยุคต้องการซึ่งผู้นำในชนชั้นนำของไทยนั้นหลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่จะกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ของไทย จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการวิเคราะห์เนื้อหาในแบบเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ว่ามีการสร้างการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ซึ่งถือเป็นผู้นำในชนชั้นนำได้อย่างไร โดยใช้แนวความคิดของอันโตนิโอ กรั มซี ในเรื่องของการครองอำนาจนำ และ ปัญญาชน วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแบบเรียน อาจารย์ผู้สอน กับ การครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ ในมุมมองของการครองอำนาจนำในการสร้างความยินยอมพร้อมใจ การต่อสู้อย่างซิงพื้นที่ทางความคิด และการสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์ผ่านเนื้อหาในแบบเรียน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากลไกการทำงานของ การครองอำนาจนำทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ ที่กระทำผ่านเนื้อหาในแบบเรียน
2. เพื่อทราบถึงความยินยอมพร้อมใจในการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ ผ่าน บทบาทหน้าที่และจิตสำนึกของอาจารย์ผู้สอน นในการสร้างและส่งผ่านอุดมการณ์ทางการเมืองที่ สัมพันธ์กับการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ผ่านเนื้อหาในแบบเรียน

1.3 สมมติฐานการวิจัย

เนื้อหาในแบบเรียนถูกกำหนดหรือออกแบบให้สนับสนุนการ ยินยอมพร้อมใจ (Consent) ยอมรับ การครองอำนาจนำ (Hegemony) ของพระมหากษัตริย์ใน ระบบประชาธิปไตยที่มี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้จะเป็นการศึกษาเนื้อหาในแบบเรียน ซึ่งถือเป็น “สื่อ” ที่ใช้ศึกษาใน สถาบันการศึกษาซึ่งนับว่าเป็นเครื่องมือหรือสื่อในการปลูกฝังและอบรมหล่ออมเกล้าทางการเมือง โดยจะเน้นศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาในแบบเรียนที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองของไทย ซึ่งมี ลักษณะของเนื้อหาที่เน้นการปลูกฝังจิตสำนึกทางการเมืองการปกครอง ที่สร้างการ ยินยอมพร้อม ใจยอมรับการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ ในแบบเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในระดับ มัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งแบบเรียนที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกจากแบบเรียนที่ผ่านการอนุญาต จากกระทรวงศึกษาธิการให้ใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา อันเป็นการแสดงถึงเนื้อหาที่รัฐ ยอมรับให้มีการบรรจุลงในแบบเรียนและใช้สอนในสถานศึกษาได้ ส่วนประเด็นที่ว่าผู้เรียนจะเข้าใจ อย่างไรและเมื่อเรียนแล้วจะมีผลประการใดนั้น มิได้อยู่ในขอบเขตของการวิจัยในครั้งนี้

การศึกษาในครั้งนี้จะศึกษาเฉพาะในโรงเรียนจำนวน 2 โรงเรียนที่มีการสอนในระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 1-6 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ใน เขตกรุงเทพมหานครเท่านั้น โดยใช้ระยะเวลาการเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือน มกราคม - กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553 โดยทำการสัมภาษณ์อาจารย์ที่สอนในหมวดสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม

1.5 วิธีการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาคำตอบและพิสูจน์สมมติฐาน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การวิจัยข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาวิเคราะห์ค้นคว้าจากแบบเรียนที่ใช้ในสถานศึกษา เอกสารทางวิชาการ หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และเอกสารต่างๆ ของทางราชการ

2. การวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นการศึกษาเพื่อตรวจสอบสมมติฐานของการวิจัย โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ (Interview) และทำการสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนจากโรงเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานครโดยการสุ่มเลือก 2 โรงเรียน โดยมีแบบสัมภาษณ์ซึ่งผ่านการตรวจสอบจากอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญแล้ว เป็นการศึกษาแบบ Unstructured Interview ซึ่งเป็นวิธีการสัมภาษณ์ที่ไม่มีแบบกำหนดไว้ตายตัวโดยเป็นการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด เพื่อทราบถึงทัศนคติ แนวความคิด ของอาจารย์ผู้สอนในฐานะปัญญาชน ที่มีบทบาทในการถ่ายทอดและส่งผ่านความคิดให้แก่นักเรียนในระดับมัธยมศึกษา

1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ปัญญาชน หมายถึง อาจารย์ผู้สอนวิชาในหมวดสังคมศึกษาและวัฒนธรรม ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 6 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ในเขตกรุงเทพมหานคร

แบบเรียน หมายถึง แบบเรียนที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งเป็นแบบเรียนจาก 3 สำนักพิมพ์ ได้แก่ ไทยวัฒนาพานิช อักษรเจริญทัศน์ และวัฒนาพานิช โดยศึกษาเนื้อหาของแบบเรียนเฉพาะในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

พระราชอำนาจ หมายถึง การครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์โดยผ่านทางเนื้อหาในแบบเรียน ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกจงรักภักดี มีการให้ความสำคัญ รวมทั้งยอมรับการนำของพระมหากษัตริย์ในด้านการเมือง การปกครอง วัฒนธรรม และจริยธรรม

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

1. เนื่องจากแบบเรียนที่ใช้อยู่ในแต่ละโรงเรียนมีหลายเล่ม หลายสำนักพิมพ์ ซึ่งทุกเล่มที่ใช้ นั้นผ่านการอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการให้ใช้ในสถานศึกษาได้ และมีเนื้อหาในการกล่อม

เกลาทางการเมืองที่มีความคล้ายคลึงไปในทางเดียวกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาเฉพาะแบบเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 จากสำนักพิมพ์ที่อาจารย์ผู้สอนในโรงเรียนที่ผู้วิจัยสุ่มเลือกในการทำวิจัยนำมาใช้สอนมากที่สุด 3 สำนักพิมพ์ได้แก่ ไทยวัฒนาพานิช อักษรเจริญทัศน์ และ วัฒนาพานิช

2. การสัมภาษณ์จะทำการสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนในหมวดสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อทราบถึงทัศนคติ แนวความคิด ของอาจารย์ผู้สอนในฐานะปัญญาชนที่มีบทบาทในการถ่ายทอด ส่งผ่าน และแพร่กระจายความคิดให้แก่นักเรียนในระดับมัธยมศึกษา

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงกลไกการทำงานของกรรการครองอำนาจนำทางกา รเมืองของพระมหากษัตริย์ ที่กระทำผ่านเนื้อหาในแบบเรียน

2. ทำให้ทราบถึงความยินยอมพร้อมใจในการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ ผ่านบทบาทหน้าที่และจิตสำนึกของอาจารย์ผู้สอนในการสร้างและส่งผ่านอุดมการณ์ทางการเมืองที่สัมพันธ์กับการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างแบบเรียนกับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยของไทยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยในส่วนของบทนี้จะเน้นแนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ศึกษาค้นคว้าในเรื่องนี้คือ แนวคิดทฤษฎีของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) ส่วนที่สองจะเป็นการศึกษาความเป็นมาของการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่เกี่ยวกับพระราชอำนาจในแบบเรียน และส่วนที่สามจะเป็นการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดทฤษฎีของอันโตนิโอ กรัมสกี

กรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยชิ้นนี้คือแนวคิดของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) ในสองส่วนสำคัญ คือ การครองอำนาจนำ (Hegemony) และ ปัญญาชน (Intellectual) ซึ่งในการศึกษาทำความเข้าใจในแนวคิดทั้งสองของกรัมสกีนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าควรที่จะต้องพิจารณาความเป็นมาของแนวคิดและสภาพบริบททางสังคมที่กรัมสกีมีชีวิตอยู่พอสังเขปเพื่อจะได้ทำความเข้าใจในแนวคิดของกรัมสกีได้อย่างเข้าใจมากยิ่งขึ้น

2.1.1 ประวัติของอันโตนิโอ กรัมสกี

สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมสมัยที่กรัมสกีมีชีวิตอยู่

อันโตนิโอ กรัมสกี เกิดเมื่อวันที่ 22 มกราคม ค.ศ.1891 ที่เมือง Ales เกาะซาร์ดิเนีย ภูมิภาคตอนใต้ของอิตาลี ซึ่งเป็นพื้นที่ยากจนและประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อิตาลีในสมัยของกรัมสกี (1891-1937) เป็นอิตาลีที่เพิ่งมีการรวมประเทศได้ประมาณ 20 ปีในราวคริสต์ศักราชที่ 1870 อิตาลีหลังการรวมประเทศได้กลายมาเป็นราชอาณาจักรอิตาลี แต่ความเป็นเอกภาพนี้ไม่มีปัญหาที่ทำให้อิตาลีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างระหว่างรูปแบบและพัฒนาการทางเศรษฐกิจระหว่างภูมิภาคอิตาลีตอนเหนือและอิตาลีตอนใต้ (วันส ปียะกุลชัยเดช , 2548: 85) ที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางความเป็นอยู่ของ คนในสองภูมิภาค ความแตกต่างทางภาษาที่รัฐอิตาลีใหม่ต้องเผชิญกับภาษาถิ่นเป็นจำนวนมากที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้ภาษามาตรฐานกลาง

เดียวกัน จากสภาพดังกล่าว กรรมที่เติบโตขึ้นภายใต้สภาพความยุ่งเหยิงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ความยุ่งเหยิงในสภาพทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นจากพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน อันเกิดจากรัฐบาลของอิตาลีให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมตอนเหนือมากกว่าเกษตรกรรม ทางตอนใต้ของประเทศ การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในแคว้นทางตอนเหนือของประเทศได้รับการให้ความสำคัญจากรัฐบาลอิตาลีเสมอมาไม่ว่าจะเป็นการลดอัตราภาษีศุลกากรในยามที่จะเข้าไปตีตลาดต่างประเทศ (Smith, 1969 อ้างถึงใน วนัส ปิยะกุลชัยเดช , 2548: 85) หรือเมื่อผู้ประกอบการอุตสาหกรรมต้องอยู่ในสภาพที่ต้องการให้รัฐบาลปกป้องจากสินค้าต่างประเทศ รัฐก็สร้างกำแพงภาษีเพื่อคุ้มครองกลุ่มอุตสาหกรรมดังกล่าว (ซึ่งนำไปสู่การไม่ต่อสัญญาทางการค้ากับฝรั่งเศสในปี 1890) (วนัส ปิยะกุลชัยเดช , 2548: 160) ในขณะที่เกษตรกรรมโดยเฉพาะที่อยู่ทางภาคใต้ซึ่งการรวมประเทศนอกจากจะไม่ทำให้สภาพความเป็นอยู่ดีขึ้นแล้ว ยังต้องเผชิญกับการถูกเรียกเก็บภาษีที่เพิ่มขึ้นจากเดิมก่อนที่จะเป็นราชอาณาจักรอิตาลี

อย่างไรก็ตามก่อนถึง ค.ศ.1887 นั้นแม้ว่าภาพทั่วไปของเกาะซาร์ดิเนียคือภาพของดินแดนที่ล้าหลัง แต่กระนั้นการเปิดตลาดกับฝรั่งเศสทำให้ฝรั่งเศสรับผลผลิตทางเกษตรจำนวนมากของเกาะซาร์ดิเนียอันได้แก่ เหล้าองุ่น น้ำมันพืช เนื้อสัตว์ อย่างน้อยก็ช่วยได้มากที่ไม่ทำให้เศรษฐกิจของเกาะถึงกับซบเซา แต่แล้วสิ่งที่ทำให้เกษตรกรรมของซาร์ดิเนียประสบกับหายนะคือ การยกเลิกสนธิสัญญาทางการค้ากับฝรั่งเศสในปี ค.ศ.1890 อันเป็นผลมาจากการเพิ่มภาษีขาเข้าของรัฐบาลอิตาลี ซึ่งต้องการปกป้องผลประโยชน์ของแหล่งอุตสาหกรรมทางตอนเหนือของอิตาลี เมื่อปราศจากช่องทางทางการส่งสินค้าออกที่เคยมีมาแต่เดิม ซ้ำยังต้องเผชิญกับโรคแมลงระบาดทำลายไร่ องุ่นเกษตรกรรมก็จมดิ่งสู่หายนะ ยิ่งกว่านั้นซาร์ดิเนียปราศจากภาคการผลิตทางอุตสาหกรรมที่จะช่วยบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยการรองรับเอาแรงงานที่ว่างงานมาไว้ในโรงงาน จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดผลที่สำคัญ 4 ประการคือ การกระจุกตัวของแรงงานไปยังเหมืองแร่ ซุลซีสซิกเลเซียนเด การอพยพย้ายถิ่นครั้งใหญ่ อัตราส่วนที่เพิ่มขึ้นของการว่างงานรวมถึงการว่างงานแฝงในเขตชนบท และการกลับมายาของโจรผู้ร้าย (จิอุเซ็ปเป พิโตรี, 2526: 77-78)

ผลของความยากลำบากทางเศรษฐกิจในลักษณะนี้ได้เกิดขึ้นอย่างทั่วไปในภูมิภาคตอนใต้ของอิตาลี ทำให้บรรดาชาวอิตาลีตอนใต้เกิดความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลที่ทำให้พวกเขาต้องเผชิญกับความยากลำบากต่างๆ นานา

สภาพแวดล้อมทางความคิดของอิตาลีสมัยกรรมที่

สิ่งที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางความคิดของกรรมที่อาจแบ่งได้เป็น 3 ด้านใหญ่ด้านแรกคือ สิ่งที่เราเรียกว่า ปัญหาทางใต้ (Southern Question) ด้านที่สองคือ ความคิดแบบจิตนิยมอิตาลี

โดยเฉพาะอย่างยิ่งของเบเนดโตโต โครเช่ (Benedetto Croce) และด้านสุดท้ายคือ ความคิดสังคมนิยมและมาร์กซิสม์ (วณัส ปิยะกุลชัยเดช, 2548: 91)

จากส่วนที่ผ่านมาแสดงให้เห็นสภาพแวดล้อมของอิตาลีสมัยกริมซี ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีความขัดแย้งอยู่ทั่วไปในสังคม โดยเฉพาะปัญหาความเหลื่อมล้ำของประชาชนในดินแดนต่างๆ ที่สำคัญคือ ระหว่างดินแดนทางตอนเหนือและตอนใต้ของอิตาลี จึงนำไปสู่ ปัญหาทางใต้ ที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางความคิดของกริมซี ซึ่งเราจำเป็นต้องเข้าใจสภาพความเป็นอยู่ของกริมซีในวัยเด็กที่มีผลต่อคำถามในปัญหาดังกล่าว

ความเป็นอยู่ในวัยเด็กของกริมซีในเกาะซาร์ดิเนียบ้านเกิดของเขาถูกจัดอยู่ทางภาคใต้ของอิตาลี อยู่ในสภาพที่ความเป็นอยู่ของประชาชน การพัฒนาทาง เศรษฐกิจและระดับการศึกษาโดยรวมอยู่ในความล้าหลังเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ ของอิตาลี กริมซีเกิดในเมืองอาเลส (Ales) ในวันที่ 22 มกราคม ค.ศ.1891 เติบโตมาภายใต้ครอบครัวที่บิดาประกอบอาชีพเป็นข้าราชการท้องถิ่นทำหน้าที่ดูแลทะเบียนประจำเมืองซอร์โกโน (Sorgono) ในขณะที่มารดาเป็นแม่บ้านดูแลลูก ครอบครัวของกริมซีเป็นครอบครัวใหญ่ กริมซีมีพี่น้องอีก 6 คน (รวมกริมซีเป็น 7 คน) โดยทั่วไปแล้วครอบครัวของกริมซีถึงแม้จะมีความเป็นอยู่ลำบากแต่ไม่ถึงกับแร้นแค้น อย่างน้อยบุตรทุกคนก็อ่านออกเขียนได้ แต่ทุกสิ่งเปลี่ยนไปเมื่อบิดาของกริมซีเข้าไปพัวพันกับการต่อสู้ในการเมืองท้องถิ่นแล้วจบลงโดยที่ฝ่ายที่บิดาของกริมซีให้ความช่วยเหลือพ่ายแพ้ ผลก็คือบิดาของกริมซีถูกตั้งข้อหา ยกยอกทรัพย์และปลอมแปลงเอกสารราชการถูกจำคุกอย่างน้อย 5 ปี 8 เดือน 22 วัน ในขณะที่กริมซีอายุได้ 7 ขวบ (จิอุเซ็ปเป ฟิโอรี, 2526: 77-78) ความเป็นอยู่ของครอบครัวกริมซีก็เปลี่ยนแปลงไป จากครอบครัวที่มีสถานะเป็นที่ผู้ดีจากการที่บิดาเป็นข้าราชการท้องถิ่นและมาจากครอบครัวของผู้ดีจากแผ่นดินใหญ่ของอิตาลี และมารดาสืบเชื้อสายมาจากผู้ดีในท้องถิ่นนั้น ครอบครัวของกริมซีจึงต้องดิ้นรนเอาชีวิตรอด พวกเขาจึงต้องเริ่มทำงานหนัก ลูกชายคนโตของครอบครัวที่เป็นพี่ชายของกริมซีต้องลาออกจากการเรียนในโรงเรียนกฎหมายเพื่อมาทำงานเลี้ยงดูครอบครัวแทนบิดาที่ติดคุกกริมซีหลังจบประถมศึกษา (อายุราว 11 ปี) ก็ต้องเริ่มทำงานในสำนักทะเบียนท้องถิ่น 10 ชั่วโมงต่อวัน และ 6 วันต่อสัปดาห์เพื่อแลกกับค่าจ้างที่เป็นขนมปัง 2 กิโลกรัมที่จะจ่ายให้สัปดาห์ละครั้ง (Germino, 1990)

ความยากลำบากในวัยเด็กนี้เอง เมื่อกริมซีเติบโตขึ้นและได้กลับมาศึกษาต่อทำให้กริมซีเริ่มตั้งคำถามกับสภาพความเป็นอยู่ของคนในเกาะซาร์ดิเนียที่เขาเผชิญอยู่ และมีความเห็นอกเห็นใจต่อผู้ที่ต้องต่อสู้เพื่อดำรงชีวิตท่ามกลางความยากลำบากเช่นเดียวกับที่เขาเคยประสบ การอธิบายถึงสาเหตุของปัญหาความยากแค้นของซาร์ดิเนียทำให้ระยะแรกนั้นกริมซีมีความคิดที่ต้องการปลดปล่อยซาร์ดิเนียเป็นชาติอิสระ (Sardinia national independence) และระบุสาเหตุ

ความยากลำบากทั้งมวลบนเกาะซาร์ดีเนียว่ามาจากการเป็นส่วนหนึ่งของอิตาลี ทางออกของปัญหาในขณะนั้นคือ การที่ซาร์ดีเนียต้องเป็นเอกราช

ต่อมาเมื่อกรัสมี่เริ่มเข้าสู่วัยหนุ่มและเริ่มที่จะศึกษาอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น มุมมองต่อปัญหาของซาร์ดีเนียก็ เปลี่ยนไปเป็น ปัญหาทางใต้ ที่เกิดขึ้นจากความไม่เท่าเทียมกันระหว่างแคว้นทางภาคเหนือกับภาคใต้ที่รวมเกาะใหญ่ทั้งสองด้วย โดยกรัสมี่มองว่า ปัญหาทางใต้ เกิดขึ้นจากการให้ความสำคัญทางเศรษฐกิจและการเมืองกับแคว้นทางภาคเหนือโดยละเลยแคว้นทางภาคใต้ ซึ่งไม่ใช่เฉพาะซาร์ดีเนียเท่านั้นที่ถูกเอาเปรียบจากแคว้นทางเหนือแต่เป็นทุกดินแดนที่อยู่ทางใต้ทั้งหมด ต่อมาเมื่อกรัสมี่ได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัย ท่าทีต่อปัญหานี้ก็เปลี่ยนแปลงไป เพราะประสบการณ์ที่ได้เข้าไปอยู่ในเมืองตูริน (Turin) ในแคว้นพีเอเดมอนท์ ที่อยู่ทางภาคเหนือของอิตาลี ทำให้เขาได้สัมผัสกับความเป็นอยู่ของกรรมกรในโรงงาน ความก้าวหน้าของการจัดองค์กร และการต่อสู้ที่ทรหดอดทนของกรรมกรในโรงงานกับนักอุตสาหกรรมในภาคเหนือ ความเข้าใจของปัญหาทางภาคใต้ของกรัสมี่ก็เริ่มเปลี่ยนไปอีกเมื่อพบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นไม่ใช่เป็นการกระทำของชาวเหนือต่อชาวใต้ แต่เป็นเพียงบางส่วนของชาวเหนือที่เป็นนายทุนนักอุตสาหกรรมและรัฐที่ปกป้องกลุ่มคนเหล่านี้ต่างหากที่ทำให้เกิดปัญหาการกดขี่เอาเปรียบขึ้น เมื่อมาถึงจุดนี้ ปัญหาทางใต้ ในความเข้าใจของกรัสมี่ก็เปลี่ยนไปจากการเป็นเพียงความคิดในการเป็น ภูมิภาคนิยม และ เริ่มมาเป็นการวิเคราะห์ถึงโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพลังต่างๆ ในสังคม และ สาเหตุของพัฒนาการของทุนนิยมที่เกิดขึ้นในภาคเหนือแต่กลับไม่เกิดขึ้นในภาคใต้ของอิตาลี ซึ่งในที่สุดทำให้เกิดแนวความคิดเรื่อง ปัญหาทางใต้ ขึ้นมา (Gramsci, 1978: 441-462)

ปัจจัยประการที่สอง ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทางความคิดของกรัสมี่คือ ปรัชญาแบบจิตนิยมแบบโครเช (วนัส ปียะกุลชัยเดช , 2548: 94-96) ของเบเนด็ิตโต โครเช (Benedetto Croce) ซึ่งมีชีวิตในช่วงปี ค .ศ. 1866 – 1952 ความสนใจในโครเชนี้อาจจะกล่าวได้ว่านอกจากความมีชื่อเสียงของโครเชที่มีต่อวงการปัญญาชนอิตาลีแล้ว ความสนใจในโครเชของกรัสมี่อาจจะมาจากการเป็นชาวซาร์ดีเนียของกรัสมี่เอง กล่าวคือเมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดแบบอื่นที่มีอิทธิพลต่อปัญญาชนอิตาลีในขณะนั้นอย่างความคิดที่มีลักษณะเป็นปฏิฐานนิยม (Positivism) ในทางสังคมที่มีความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคมก็เป็นเช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงในธรรมชาติกายภาพ กล่าวคือมีกฎที่แน่นอนตายตัวเช่นเดียวกับกฎของแรงโน้มถ่วง เมื่อวิธีคิดแบบนี้ถูกนำมาอธิบายความยากจนและปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน ซาร์ดีเนียก็จะได้ภาพที่ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นจากลักษณะตามธรรมชาติของชาวเกาะซาร์ดีเนียเอง ดังจะให้เห็นจากข้อความของกรัสมี่ที่อธิบายถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

“คนทั่วๆ ไปทางตอนเหนือของอิตาลีต่างเชื่อว่าถ้าดินแดนทางตอนใต้ (Mezzogiorno) ล้มเหลวที่จะพัฒนาทั้งที่ถูกปลดปล่อยจากการบังคับควบคุมปกครองของพวกบูร์บอง¹ (Bourbon) ในอดีตแล้ว ความล้มเหลวดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นจากสาเหตุภายนอก ไม่ได้เกิดจากปัจจัยทางการเมืองหรือทางเศรษฐกิจที่เป็นวัตถุวิสัย แต่เกิดขึ้นจากปัจจัยที่อยู่ภายในธรรมชาติที่อยู่ในตัวชาวใต้เอง...ที่ลักษณะทางอินทรีย์ ชีวภาพของชาวใต้นั้น ต่ำทรมาน มีธรรมชาติเป็นคนไร้อารยธรรม ความคิดลักษณะนี้ไม่เพียงเป็นความคิดที่ยอมรับกันอยู่แพร่หลายเท่านั้น แต่ยังถูกทำให้กลายเป็นทฤษฎีจากบรรดานักสังคมวิทยาที่เป็นปฏิฐานนิยม (positivist sociologists) อย่าง นิเซโฟโร (Niceforo) เซร์จี (Sergi) แฟร์รี (Ferri) โอราโน (Orano) ฯลฯ ที่ทำให้ความคิดที่ว่านี่กลายเป็นความจริง (Truth) ทางวิทยาศาสตร์ไป” (Fiori, 1973: 57)

คงเป็นการยากที่ชาวซาร์ดิเนียที่มีการศึกษาคนใดจะยอมรับว่าความคิดดังกล่าวเป็นความจริง เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นก็ต้องยอมรับความด้อยกว่าของธรรมชาติของตนเมื่อเปรียบเทียบกับคนอิตาลีในทางภาคเหนือ ด้วยเหตุนี้คนหนุ่มสาวซาร์ดิเนียในขณะนั้นจึงหันไปสู่ความคิดแบบอื่นที่มีอิทธิพลในขณะนั้นซึ่งก็คือความคิดของ เบเนด็โตโต โคเรเซ่

ภูมิหลังของโคเรเซ่นั้นเป็นราชาที่ดินที่ทรงอิทธิพลมากในตอนใต้ของประเทศอิตาลี และเป็นวุฒิสมาชิกฝ่ายเสรีนิยมของรัฐสภาอิตาลี แนวคิดที่สำคัญของโคเรเซ่ที่มีอิทธิพลมากต่อกรัมสกีคือ ปรัชญาแบบจิตนิยม (Idealism) ซึ่งเชื่อว่า ความเป็นจริงภายนอก (External reality) ถูกสร้างขึ้นจากการรับรู้ของมนุษย์ (Man's perception) ที่มีต่อความจริงนั้นๆ หรืออีกนัยหนึ่งโคเรเซ่ปฏิเสธวิธีคิดแบบปฏิฐานนิยม (Positivism) ที่อธิบายว่า สรรพสิ่งต่างๆ รวมถึงความคิดของคนเราสามารถพิสูจน์ให้เห็นได้ในเชิงประจักษ์ โดยโคเรเซ่ได้เสนอทฤษฎีที่ว่าด้วย ความเป็นจริงแบบจิตนิยม (Idealist realism) ซึ่งอธิบายว่า กิจกรรมต่างๆ ที่มนุษย์กระทำอย่างต่อเนื่อง มนุษย์สามารถสร้างความเป็นจริงใน ใหม่ๆ ทางการเมืองและจริยธรรมได้ไม่สิ้นสุด หรือก็คือการมีมุมมองแบบมนุษยนิยม (Humanism) ซึ่งเชื่อในพลังของมนุษย์ในฐานะปัจเจกผู้กระทำการ (Human agency) และเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพที่จะเปลี่ยนแปลงและกำหนดชะตากรรมอนาคตของตนเองได้ เพราะฉะนั้น นอกจากจะมีด้านของการกระทำที่เป็นรูปธรรมแล้ว มนุษย์ยังมีด้านที่เป็นนามธรรมหรือมีเจตจำนงในการสร้างสรรค์ประวัติศาสตร์ของตนเอง

¹ พวกบูร์บอง คือ อ. สายหนึ่งของราชวงศ์ฝรั่งเศสที่มาครองอิตาลีหรือที่ถูกเรียกว่า ราชอาณาจักรแห่งสองซิซิลี หลังจากการสิ้นสุดสงครามโปเลียน

ใคร่จะให้มีความสำคัญกับเจตจำนง (Will) ของมนุษย์ในการสร้างและเปลี่ยนแปลง ประวัติศาสตร์ มีพื้นฐานความคิดที่ว่ามนุษย์ทุกคนล้วนมีจิตและด้วยการมีจิตนี้เองทำให้มนุษย์สามารถทำความเข้าใจโดยการเข้าใจเหตุผลและสามารถมีความรู้สึกได้ และจิตก็เป็นสิ่งเฉพาะของแต่ละบุคคลในการรับรู้โลกและตีความประวัติศาสตร์ เมื่อมนุษย์ตีความประสบการณ์และประวัติความเป็นมาของตนจนทำให้เกิดความรู้สึกที่จะเปลี่ยนแปลง การกระทำที่เกิดจากการตีความและความรู้สึกดังกล่าวจึงเรียกว่าการกระทำในการสร้างและเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์จึงเป็นการแสดงเอกภาพระหว่างเหตุผลในการตีความและความรู้สึก ที่ทำให้เกิดความอยากเปลี่ยนแปลงของเจตจำนงของมนุษย์ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงสามารถเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ได้ แต่ไม่ใช่ทุกคนที่จะเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ได้เพราะมีเพียงบางคนและบางการกระทำที่เป็นการแสดงออกของเอกภาพของเหตุผลและความรู้สึก เมื่อประวัติศาสตร์ตามความคิดของใคร่คือการแสดงออกของความเป็นจริงผ่านเจตจำนงของมนุษย์ ผลที่ตามมาคือความเป็นจริงไม่อาจแยกขาดออกจากตัวมนุษย์ได้ ดังที่ใคร่เชกกล่าวไว้ว่า “ประวัติศาสตร์ของมนุษย์ก็คือ ประวัติศาสตร์ที่มาจากจิตวิญญาณของมนุษย์เอง ” (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2551: 173)

จากปรัชญาดังกล่าวของใคร่ซึ่งมีอิทธิพลต่อกริมซี่ ทำให้กริมซี่คัดค้านวิถีคิดที่ว่าประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่อยู่นอกการรับรู้และการกระทำของมนุษย์ แต่กริมซี่ได้อธิบายว่า ความเป็นจริงต่างๆ ไม่ได้ดำรงอยู่ด้วยตัวของมันเอง ในตัวของมันเอง หรือเพื่อตัวของมันเอง แต่ความเป็นจริงจะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ที่มนุษย์เป็นผู้ไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมัน เพราะฉะนั้นกริมซี่จึงเชื่อว่า มนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์และสังคมที่ตนเองอยู่ได้ และแม้ว่ามนุษย์อาจถูกสร้างขึ้นมาจากโครงสร้างของสังคม แต่ก็ยังเป็นมนุษย์เช่นกันที่สามารถหวนกลับไปสร้างสังคมขึ้นมาใหม่ และด้วยแนวคิดเช่นนี้ของกริมซี่ทำให้แม้แต่ใคร่เชกก็ได้พูดถึงกริมซี่ว่าเขาคือ “หนึ่งในพวกเรา” (“one of us”) (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2551: 174)

เมื่อประวัติศาสตร์เกิดขึ้นจากเจตจำนงของมนุษย์ ความยากลำบาก ความเลวร้ายและการกดขี่ที่เกิดขึ้นกันระหว่างกันของมนุษย์ก็ย่อมเป็นสิ่งที่เกิดจากเจตจำนงของมนุษย์ด้วย ด้วยเหตุนี้ความทุกข์ยากของชาวเกาะซาร์ดิเนียบนความคิดแบบนี้อยู่ไม่ได้เกิดจากลักษณะตามธรรมชาติของชาวเกาะซาร์ดิเนียเองเหมือนกับความเชื่อที่ถูกทำให้แพร่หลายไปด้วยนักสังคมวิทยาแบบปฏิฐานนิยม มนุษย์ก็เลยไม่ใช่สิ่งที่ถูกกำหนดโดยธรรมชาติแต่ถูกหล่อหลอมขึ้นมาจาก ภาษา ประเพณี การใช้เหตุผล ประสบการณ์ และโดยอาศัยเจตจำนงที่แสดงเอกภาพระหว่างเหตุผลและความรู้สึกก็ย่อมสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพความยากลำบากและการกดขี่ที่เกิดขึ้นได้

การให้ความสำคัญกับ เจตจำนง การกระทำทางประวัติศาสตร์ และความเป็นจริงที่ไม่อาจแยกออกจากตัวมนุษย์ล้วนเป็นพื้นฐานให้กรั่มซีตีความลัทธิมาร์กซ์และวางกรอบทฤษฎีของตนในเวลาต่อมา รวมไปถึงการโต้แย้งกับพวกปฏิฐานนิยมที่มีอยู่ในพรรคสังคมนิยมอิตาลี (PSI) ซึ่งในที่สุดก็นำไปสู่การก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์อิตาลีโดยมีกรั่มซีเป็นหนึ่งในแกนนำ (Fiori, 1973: 142-147)

สิ่งที่มีอิทธิพลต่อกรั่มซีในด้านสุดท้ายคือ ลัทธิมาร์กซ์ในกระแสหลักของสากลที่ 2 ภายใต้อิทธิพลทางความคิดของ คาร์ล เคาทส์กี (Karl Kautsky) ซึ่งแบ่งโครงสร้างของสังคมออกเป็นสองส่วน คือ โครงสร้างส่วนล่าง (Structure) อันได้แก่โครงสร้างที่เกี่ยวข้อง กับเศรษฐกิจทั้งหมด และโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) อันได้แก่ โครงสร้างทางการเมือง วัฒนธรรม ความคิด คุณค่า จิตสำนึก และอุดมการณ์ โดยที่มีแนวโน้มที่จะสรุปว่าความเปลี่ยนแปลงของสังคมจะเกิดขึ้นได้ก็เนื่องจากโครงสร้างส่วนล่างไปกำหนดโครงสร้างส่วนบน หรือที่ เรียกว่า ลัทธิเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด (Economic determinism) (Forgacs, 1988: 192)

แม้ข้อเสนอของมาร์กซ์จะมีอิทธิพลต่อความคิดของกรั่มซี แต่กรั่มซีก็ได้ตั้งคำถามเพิ่มเติมต่อว่า วิธีการแบ่งโครงสร้างสองส่วนแบบแยกออกจากกันเช่นนี้ สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม มากน้อยแค่ไหน กรั่มซียืนยันความคิดที่ว่า วิธีคิดแบบกำหนดนิยม (Determinism) มีลักษณะการมองสังคมที่หยุดนิ่งมากเกินไป และทัศนคติที่เชื่อว่าปัจจัยเศรษฐกิจเป็นตัวแปรเดียวที่กำหนดการเปลี่ยนแปลงและละเลยมองข้ามปัจจัยในโครงสร้างส่วนบนน่าจะเป็นการตีความลัทธิมาร์กซ์ที่ไม่ถูกต้องนัก กรั่มซีได้ให้ความสำคัญกับโครงสร้างส่วนบนมากขึ้นในการพิจารณาร่วมกับโครงสร้างส่วนล่างและได้พัฒนาทฤษฎีของมาร์กซ์ต่อไป โดยเฉพาะในมิติของอุดมการณ์และจิตสำนึก ทั้งนี้เพราะในความเป็นจริงแล้วมีอยู่หลายกรณีที่โครงสร้างส่วนบนสามารถทำงานอย่างเป็นอิสระ และมีอีกหลายกรณีที่โครงสร้างส่วนบนอย่างอุดมการณ์และวัฒนธรรมสามารถเข้ามา กำหนดโครงสร้างส่วนล่างได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้ ผลงานศึกษาของกรั่มซีจึงมุ่งวิเคราะห์การทำงานของโครงสร้างส่วนบนเป็นสำคัญ

สิ่งที่มีอิทธิพลต่อกรั่มซีทั้งสามด้านไม่ว่าจะเป็น ปัญหาทางได้ ที่สัมพันธ์กับภูมิหลังของตัวกรั่มซี ความคิดแบบจิตนิยมของโคเรเซ่ที่ให้ความสำคัญกับเจตจำนงความสามารถในการสร้างและเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ได้ของมนุษย์ และลัทธิมาร์กซ์ ได้มีอิทธิพลทางความคิดต่อกรั่มซีในการสร้างทฤษฎีการครองอำนาจนำขึ้นมาในภายหลัง จากการอ่านงานของเล นินและกรั่มซียกย่องว่าเป็นที่มาของการเสนอแนวคิด การครองอำนาจนำ (Hegemony) โดยงานเขียนเกี่ยวกับการครองอำนาจนำนั้นถูกเขียนขึ้นภายหลังจากที่กรั่มซีถูกจับในเดือน พฤศจิกายน ค .ศ.1926 เนื่องจากรัฐบาลของมุสโสลินี ซึ่งเป็นเผด็จการฟาสซิสต์มีนโยบายกำจัดผู้ที่มีแนวคิดต่อต้านทั้งหมด กรั่มซีถูก

ตัดสินจำคุกเป็นเวลา 20 ปี 4 เดือน 5 วัน จากการฟ้องร้องของรัฐบาลว่า ‘มันสมองของกรั่มซีเป็นสิ่งที่ต้องห้ามต่อสาธารณชนเป็นเวลา 20 ปี’ ในระหว่างถูกคุมขังสุขภาพของกรั่มซีทรุดโทรมลง จนถึงปี ค.ศ. 1935 เมื่ออาการป่วยของเขารุนแรงมากมูโลลินีจึง ยอมปล่อยตัวเขาออกมารักษา ภายนอกเรือนจำ ก่อนที่กรั่มซีจะเสียชีวิตด้วยเส้นเลือดในสมองแตกในอีกสองปีต่อมาเมื่อวันที่ 27 เมษายน ค.ศ.1937 รวมอายุได้ 47 ปีซึ่งในระยะเวลากว่าสิบปีที่ถูกคุมขังนี้เองที่กรั่มซีได้ผลิตงานเขียนออกมามากมายลงในสมุดโน้ตราว 33 เล่ม จำนวน 2,848 หน้า (วัชรพล พุทธรักษา , 2549: 25) ซึ่งรู้จักกันในชื่อ สมุดบันทึกจากคุก (Prison Notebooks) ผลงานเขียนของเขามีลักษณะกระจัดกระจายกว้างขวางหลายเรื่อง โดยไม่ได้จัดเป็นหมวดหมู่เนื่องจากเขียนขึ้นมาในสภาพแวดล้อมที่ถูกควบคุมและกดดัน แต่ภายหลังได้ถูกนำมาแปลและเรียบเรียงขึ้นใหม่ในชื่อ Selections from the Prison Notebooks ในปี ค.ศ. 1971

ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นเป็นการพิจารณาความเป็นมาของแนวคิดและสภาพบริบททางสังคมที่กรั่มซีมีชีวิตอยู่พอสังเขปเพื่อจะได้ทำความเข้าใจในแนวคิดของกรั่มซี ในส่วนต่อไปจะเป็นการกล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีของกรั่มซีที่นำมาใช้เป็นกรอบการวิจัยงานชิ้นนี้ 2 แนวคิด คือ การครองอำนาจนำ และปัญญาชน

2.1.2 แนวคิดและทฤษฎีของอันโตนิโอ กรั่มซี

2.1.2.1 การครองอำนาจนำ (Hegemony)

"Hegemony" (การครองอำนาจนำ) เป็นคำที่มีที่มาจากภาษากรีก ที่ว่า "Hegemon" (Macey, 2000: 176) ที่มีความหมายถึง การนำ (Leading) การมีอำนาจเหนือผู้อื่น (Prominent power) และมักจะมุ่งใช้ในความหมายของการครองอำนาจนำทางการเมือง (Political dominance) เป็นส่วนใหญ่ (วัชรพล พุทธรักษา, 2549: 25-30)

แนวความคิดเรื่องการครองอำนาจนำนั้นได้ถูกกล่าวถึงใน งานเขียนของอันโตนิโอ กรั่มซี (Antonio Gramsci) ในสมุดบันทึกจากคุก (Prison Notebooks) มีประเด็นกว้างขวางครอบคลุมในหลายเรื่องด้วยกัน เช่น ประเด็นว่าด้วยเรื่องประวัติศาสตร์อิตาลี ว่าด้วยการศึกษา ปัญญาชน ว่าด้วยทฤษฎีและแนวความคิดในการเมือง ความคิดเกี่ยวกับรัฐ สังคม การใช้อำนาจ รวมถึงเรื่องการครองอำนาจนำ เป็นต้น กรั่มซีเป็นนักทฤษฎีมาร์กซิสต์คนแรกๆ ที่ได้พยายามศึกษาและให้ความสำคัญแก่บทบาทของโครงสร้างส่วนบนอย่างจริงจัง โดยเขาได้แบ่งโครงสร้างส่วนบน (superstructure) เป็น 2 ระดับ คือ “สังคมการเมือง ” (Political Society) ซึ่งก็คือ รัฐ และส่วนที่เรียกว่า “ประชาสังคม ” (Civil Society) ทั้งสองส่วนนี้เกี่ยวข้องกันในการกระทำภารกิจในการครอบงำสังคม และในการควบคุมกำกับโดยตรงด้วยการใช้อำนาจรัฐ (Burke, 2005: online)

กรัมซี อธิบายว่าขณะที่ สังคมการเมือง ดำเนินการสร้างและสืบทอด “อำนาจครอบงำ” (Domination) โดยชนชั้นปกครองผู้ยึดกุมอำนาจรัฐและมีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมาย (Legislation) และมีอำนาจบังคับหรือรับ (Coercion) อยู่ด้วย แต่ในประชาสังคมนั้นจะมีการดำเนินการเพื่อสร้างและสืบทอด /รักษาการครองอำนาจนำ โดยอาศัยวิธีการที่แตกต่างไปจาก สังคมการเมือง โดยใช้วิธีการสร้างความยินยอมพร้อมใจให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน โดยที่ประชาชนไม่รู้สึกรู้สีกว่าเป็นการบังคับ หรือเป็น “การยินยอมพร้อมใจโดยธรรมชาติ” (Spontaneously Consensus) (Sassoon, 1982 อ้างถึงใน วัชรพล พุทธิรักษา, 2549: 28) ในประชาสังคมนี้ การใช้ อำนาจเพื่อครอบงำกลุ่มบุคคลหรือชนชั้นอื่นนั้น จะแตกต่างจากสังคมการเมือง นั่นคือ ในประชา สังคมจะเป็นการใช้อำนาจนำโดยไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง แต่จะเป็นการครองอำนาจนำในเชิง พื้นที่ทางความคิดในการดำรงชีวิต โดยผ่านทางเครื่องมือหรือกลไกชนิดต่างๆ ในแง่โลกทัศน์ของผู้คนในประชาสังคมจะถูก “ครองอำนาจนำ” ทางความคิด ความเชื่อ ทัศนคติโดยกลุ่มผู้ปกครอง และโลกทัศน์ที่ถูกครอบงำจะกลายเป็น “วัฒนธรรมร่วมของผู้คน” (Popular Culture) และแทรก ซึมไปทั่วทั้งประชาสังคม

ประชาสังคมนั้นมีลักษณะของการเป็นโครงสร้างสังคมส่วนบนที่มีความสำคัญในเชิง อุดมการณ์ หรือระบบความคิด ความเชื่อ ผ่านทางตัวการที่เป็นสถาบัน และกลไกการครองอำนาจ นำต่างๆ เพื่อสร้างและสืบทอด / ส่งต่อ ความคิด ความเชื่อชุดต่างๆ ให้แพร่กระจายทั่วไปในสังคม สถาบันในพื้นที่ประชาสังคม ซึ่งทำหน้าที่ในการสร้างและส่งต่อชุดความคิด ความเชื่อ ตามที่กลุ่ม/ชนชั้นผู้พยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำต้องการนั้น ประกอบไปด้วยสถาบัน ต่างๆ ในสังคมที่เป็นแหล่งรวมของความสัมพันธ์ของผู้คน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และสื่อมวลชน เป็นต้น สถาบันดังกล่าวจะทำหน้าที่ในการสร้าง ชุดอุดมการณ์ หนึ่งๆ ขึ้นมา ตามความต้องการของกลุ่ม/ชนชั้นที่พยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ และทำ หน้าที่ส่งต่อ สืบทอด แพร่กระจาย อุดมการณ์ดังกล่าวด้วยในขณะเดียวกัน

การทำหน้าที่เพื่อสร้างและส่งต่ออุดมการณ์ดังกล่าวของสถาบันต่างๆ ในประชาสังคมนั้น จะมีลักษณะเด่นที่สำคัญคือ ปราศจากการใช้ อำนาจบังคับ (Coercion) โดยเฉพาะ การใช้กำลัง บังคับในเชิงกายภาพ หากแต่เป็นการใช้อำนาจในลักษณะของการชักจูง โน้มนำ หรือกล่อมเกลา ความรู้ ความคิดของผู้คนเป็นหลัก เพื่อก่อให้เกิดซึ่งความยินยอมพร้อมใจ (Consent) ของคนใน สังคม และก่อให้เกิดโลกทัศน์ที่เป็นแบบเดียวกัน ตามความต้องการของกลุ่ม /ชนชั้นผู้พยายาม สร้างภาวะการครองอำนาจนำ โดยที่ผู้คนในกลุ่ม /ชนชั้นที่ถูกกระทำนั้นไม่ทราบ หรือไม่สามารรถ ตระหนักได้ว่าตนได้ถูกครอบครองความคิดไปแล้ว (วัชรพล พุทธิรักษา, 2549: 36)

กรัมซีได้จำแนกกลยุทธ์ของการครองอำนาจนำออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่

1. การครองอำนาจนำทางการเมือง (Political Hegemony) หมายถึง การสถาปนาระบบการเมืองหนึ่งๆ ให้กลายเป็นระบบการเมืองหลักของสังคม เช่น ในสังคมไทย ระบบการเมืองที่ถูกสถาปนาขึ้นมา คือ ระบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ภายใต้การครองอำนาจนำของระบบการปกครองนี้ ระบบการปกครองอื่นก็จะหมดความชอบธรรมไป เพราะฉะนั้นเมื่อมีคนกลุ่มใดเสนอระบบการปกครองที่ต่างออกไปจากระบบเดิมก็จะถูกระบุว่าเป็นกลุ่มผู้เป็นปรปักษ์ทางการเมืองกับระบบเดิมหรือเป็นกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบในชาติ ซึ่งจะถูกสร้าง “ความเป็นอื่น” เช่น ไม่เป็นคนชาติเดียวกัน ขึ้นทำให้ง่ายในการสร้างความชอบธรรมในการจัดการปราบปรามทางการเมือง

2. การครองอำนาจนำทางวัฒนธรรม (Cultural Hegemony) หมายถึง กระบวนการสถาปนาวัฒนธรรมหลักหรือระบบความคิดหลักของสังคมขึ้น เพื่อนำไปสู่การสร้างความเห็นพ้องต้องกัน (Consensus) เช่น การสร้างวัฒนธรรมความเป็นชาติขึ้นมา และหากมีคนในชาติกลุ่มใดไม่ปฏิบัติตามวัฒนธรรมชุดนั้นก็จะถูกมองว่าไม่เป็นคนชาตินั้นได้โดยง่าย ตัวอย่างในสังคมไทย มีการไหว้ การยืนเคารพเพลงชาติ การยืนเคารพเพลงสรรเสริญพระบารมีในโรงภาพยนตร์ เช่นหากมีคนที่มีสัญชาติไทยไม่ยืนขึ้นตอนเพลง เริ่มอาจถูกกล่าวหาว่าไม่ใช่คนไทยได้ หรือนั่งลงก่อนเพลงจะจบก็อาจถูกตำหนิว่าไม่ใช่คนไทยที่ดี เป็นต้น ชนชั้นที่สามารถครองอำนาจนำทางวัฒนธรรมได้ก็สามารถสร้างกรอบทางวัฒนธรรมขึ้นมาควบคุมความคิดของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศให้เห็นพ้องต้องกันในการปฏิบัติตามสิ่งที่ ชนชั้นนั้นต้องการได้โดยไม่ต่อต้านและเป็นไปอย่างยินยอมพร้อมใจ

กระบวนการทำงานเพื่อครองอำนาจนำทั้งทางการเมืองและวัฒนธรรมนี้มีแนวคิดที่มีบทบาทสำคัญที่กรัมซีได้เสนอไว้ 3 แนวคิดโดยที่ล้วนเกี่ยวข้องกัน ได้แก่ การสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์ การทำสงครามช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด และการสร้างความยินยอมพร้อมใจ

1. การสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์ (Historical Bloc)

นักทฤษฎีมาร์กซิสต์ดั้งเดิมจะใช้การเกณฑ์ทางเศรษฐกิจเรื่อง ชนชั้น (Class) เป็นพื้นฐานในการอธิบายการแบ่งชนชั้นของคนในสังคมและเป็นที่มาของความขัดแย้ง โดยใช้การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและการแบ่งสรรผลประโยชน์เป็นเกณฑ์ในการแบ่งชนชั้น เช่น ชนชั้นสูง ชนชั้นกลาง ชนชั้นล่าง แต่กรัมซีเสนอว่าการอธิบายเรื่องชนชั้นแบบเดิมไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง ในการจำแนกคนออกเป็นกลุ่มๆ นั้น กรัมซีเสนอว่าให้ทำการวิเคราะห์ช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ (Conjuncture analysis) เพื่อดูว่าในแต่ละช่วงเวลาของประวัติศาสตร์นั้น มีความขัดแย้งระหว่าง

กลุ่มแบบใดบ้าง และที่สำคัญเป็นไปได้หรือไม่ว่า กลุ่มแต่ละกลุ่มทางเศรษฐกิจจะมีการ “รวมตัวเฉพาะกิจ” ระหว่างกันในบริบททางประวัติศาสตร์ซึ่งกรั่มซีเรียกว่า “กลุ่มทางประวัติศาสตร์” (Historical Bloc) ซึ่งในการแบ่งแยกชนชั้นทางเศรษฐกิจนั้นจะมีลักษณะแยกออกจากกัน แต่ตามการอธิบายของกรั่มซีเรื่องกลุ่มทางประวัติศาสตร์นั้นเขาเห็นว่าแต่ละชนชั้นอาจไม่ได้แบ่งแยกออกจากกันโดยสิ้นเชิง แต่อาจจะมีในบางช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ที่เกิดการรวมตัวเป็นกลุ่มของคนที่มาจกต่างชนชั้นกันโดยเฉพาะระหว่างนายทุนกับกรรมกร หรือเกิดกระบวนการที่ทำให้ผู้คนที่อยู่ต่างชนชั้นมีอารมณ์ความรู้สึกบางอย่างร่วมกัน

กรั่มซีอธิบายเพิ่มเติมว่าการเกิดกลุ่มทางประวัติศาสตร์เป็นการก้าวข้ามความเป็นชนชั้นออกไป เนื่องจากกลุ่มดังกล่าวได้รวมผู้คนต่างชนชั้นเข้าไว้ด้วยกันผ่านอุดมการณ์และเป้าหมายทางสังคมร่วมกัน (Common ideology) จนกลายเป็น อัตลักษณ์ทางการเมือง (Political identity) ทั้งนี้กลุ่มทางประวัติศาสตร์สามารถเกิดขึ้นได้ในช่วงเวลาปกติหรือเกิดภาวะวิกฤตทางการเมืองก็ได้ กล่าวคือ ในการครองอำนาจนั้นจำเป็นต้องมีการสร้างพันธมิตรข้ามกลุ่มต่างๆ ทางสังคม (Social groups) ที่มาจากต่างชนชั้น หรือที่เรียกว่ากลุ่มทางประวัติศาสตร์ ซึ่งจะเป็นการระดมพลังในการเคลื่อนไหวจากคนต่างชนชั้นโดยมีเป้าหมายทางการเมืองร่วมกัน หรือในอีกนัยหนึ่งคือ เมื่อชนชั้นหนึ่งสามารถทำให้ประโยชน์ของตนกลายเป็นประโยชน์ของสังคมส่วนรวม พรอมๆ กับทำให้ชนชั้นอื่นๆ ยอมรับโลกทัศน์ของตน อันเป็นการทำให้การปกครองของตนเป็นเรื่องของความถูกต้องและชอบธรรม หรือสามารถดึงชนชั้นต่างๆ เขามาเป็นพันธมิตรกับชนชั้นของตนโดยทำให้ชนชั้นอื่นๆ เห็นว่าตนก็ได้ประโยชน์จากการเขามารวมเป็นพันธมิตรดังกล่าวนั่นเอง

2. แนวคิดเรื่องสงครามช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (War of position)

เป้าหมายของการครองอำนาจนั้น ต้องอาศัยการครองอำนาจที่ครอบคลุมทุกด้านในสังคมทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ดังนั้นกระบวนการนี้จึงเป็นกลไกสำคัญในการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดของคนในสังคม

กรั่มซีได้วิเคราะห์ชนชั้นและการต่อสู้ทางชนชั้น (Class struggle) ว่ามีสองด้านได้แก่ ด้านแรก เป็นกระบวนการต่อสู้เพื่อยึดอำนาจรัฐ หรืออยู่ในปริมณฑลทางการเมือง (Political society) เป็นหลัก ซึ่งเรียกว่า สงครามเคลื่อนไหวทางการเมือง (War of movement) อย่างไรก็ตาม สำหรับ กรั่มซีนั้นการทำงานแต่เพียงสงครามเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเดียวไม่อาจนำไปสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืนได้ ทั้งนี้แม้ว่าจะได้อำนาจรัฐมาแล้วก็ตามแต่การรักษารัฐบาลเอาไว้ให้ยาวนานนั้นก็ยังเป็นไปได้ยากลำบาก ด้วยเหตุนี้กรั่มซีจึงนำเสนอการต่อสู้ในอีกด้านหนึ่งที่มีเป้าหมายเพื่อยึดความคิดและวัฒนธรรมของประชาชนหรือที่กรั่มซีเรียกว่า สงครามช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด

(War of position) ซึ่งเป็นกระบวนการต่อสู้ที่อยู่ในประชาสังคม (Civil society) อันหมายความว่า กระบวนการที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมให้ได้นั้นจะต้องเอาชนะระบอบความคิดและจิตใจของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมให้ได้เสียก่อน ทั้งนี้กริมซีได้ย้ำว่า การปฏิวัติทุกครั้งจำเป็นต้องมีสงครามช่วงชิงความคิด ผู้คน หรือเป็นการต่อสู้ทางด้านคุณค่าและความหมายที่อยู่ในระดับโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) และจำเป็นต้องอาศัยการทำงานในระยะเวลาที่ค่อนข้างยาวนาน และที่สำคัญ กริมซีเห็นว่า สงครามช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการเตรียมความพร้อม สำหรับการต่อสู้เพื่อยึดอำนาจรัฐ และโค่นระบบทุนนิยมในลำดับถัดไป (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2551: 184)

กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน (2551: 184) ได้อธิบายไว้ว่า สงครามการช่วงชิง พื้นที่ทางความคิดนั้น หากเทียบเคียงในด้านการสื่อสารก็เปรียบได้กับการยึดครองพื้นที่หรือช่องทาง การสื่อสาร หรือสามารถปิดกั้นช่องทางสื่อสารของชุดความคิดอื่นๆ ได้ และหากคนกลุ่มใด สามารถทำได้ดังนี้ คนกลุ่มนั้นก็จะมีโอกาสที่จะสถาปนาวีธีคิดของตนให้กับกลุ่มผู้รับสารเพื่อทำให้เกิดความยินยอมพร้อมใจ (Consent) ได้นั่นเอง ตัวอย่างเช่น ทุกครั้งที่มีการรัฐประหารสิ่งแรกผู้ยึดอำนาจรัฐกระทำมักเป็นการยึดสถานีวิทยุและโทรทัศน์ทุกแห่งเพื่อเป็นการปิดช่องทางสื่อสาร ของกลุ่มที่ต่อต้านการรัฐประหาร และนอกจากนี้ยังมีการเซ็นเซอร์สื่อต่างๆ โดยการห้ามเผยแพร่ ความคิดหรือข้อมูลที่ฝ่ายครองอำนาจไม่ต้องการ เนื่องจากอาจเป็นการทำให้พื้นที่ทางความคิด ของมวลชนที่ฝ่ายครองอำนาจนำครองอยู่เกิดความไม่มั่นคงขึ้น

3.การสร้างความยินยอมพร้อมใจ (Consent) ส่วนนี้ถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของสร้าง ความชอบธรรมในการครองอำนาจนำ ผ่านการควบคุมความคิด จิตสำนึก และความเห็นพ้อง ต้องกัน (Consensus) ของประชาชน ซึ่งทำให้เกิดการยินยอมทั้งความคิดและการกระทำอย่าง เป็นไปเองของผู้ถูกครองอำนาจนำโดยไม่ต้องใช้กำลังบังคับ สืบเนื่องจากการวิเคราะห์กลไกของรัฐ ทั้ง สองด้าน กริมซีได้อธิบายว่า กลไกแต่ละด้านมีลักษณะการทำงานที่แตกต่างกันกล่าวคือสำหรับ กลไกด้านการปราบปรามนั้นจะเน้นไปที่กลยุทธ์ การใช้กำลังบังคับ (Coercion) เช่น การใช้กำลัง ตำรวจ ทหาร เข้าสลายการชุมนุมของประชาชน หรือการจับกุมแกนนำผู้ประท้วง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม กริมซีย้ำว่าในการใช้กำลังบังคับเช่นนี้อาจได้ผลแบบเพียงชั่วคราวไม่ถาวร เนื่องจาก หากยังมีการใช้กำลังปราบปรามมากเท่าใดก็ยิ่งจะมีกระบวนการต่อต้านมากขึ้นเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ กริมซีจึง สรุปว่า เส้นทางที่ชนชั้นปกครองมักใช้คู่กันไปก็คือ กระบวนการสร้างความยินยอมพร้อมใจ (consent) โดยผ่านกลไกของรัฐด้านอุดมการณ์ อันถือเป็นกลยุทธ์ที่แทรกซึมอยู่ในชีวิตประจำวัน อย่างเป็นทางการหรืออย่างไม่เป็นทางการที่ถูกรับรองทั้งหลาย เมื่อผู้ปฏิบัติทำเป็นประจำก็จะกลายเป็นส่วน

หนึ่งของลักษณะภายในของประชาชนที่เรียกว่าสามัญสำนึก (Common sense) (Boggs, 1976: 39)

แนวคิดเรื่องการใช้กำลังบังคับและการสร้างความยินยอมพร้อมใจนี้ ทรัมพ์ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากงานของ นิโคโล มาเคียเวลลี (Niccolo Machiavelli) ผู้เป็นเจ้าของงานเขียนเรื่อง The Prince ในหนังสือดังกล่าว มาเคียเวลลีได้กล่าวถึงกลวิธีที่ชนชั้นปกครองประสบความสำเร็จในการยึดกุมอำนาจเหนือประชาชน โดยผ่าน “ลักษณะที่เป็นธรรมชาติสองด้าน ” (Dual nature) ของคนเรา ทั้งนี้เขาได้ใช้อุปมาอุปไมยเรื่อง “อำนาจ” ผ่านการเปรียบเทียบกับตัวละครในตำนานที่ชื่อ เซนทอร์ ซึ่งเป็นตัวละคร รครึ่งม้าครึ่งคน อันหมายความว่า ชนชั้นปกครองจำเป็นต้องอาศัยทั้งด้านที่รุนแรง (ไม่แข็ง) เช่นสัตว์หรือม้า ร่วมกับด้านที่มีความเป็นมนุษย์ (ไม่รุนแรง) เพื่อสร้างความรู้สึกยินยอมพร้อมใจ (Forgacs, 1988: 423)

จากข้อเสนอของมาเคียเวลลีในเรื่องที่กล่าวมา ทรัมพ์ได้ตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่าที่ผ่านมามีพวกมาร์กซิสต์จะสนใจแต่ด้านอำนาจที่ใช้ความรุนแรง แต่ทรัมพ์กลับเห็นว่า ทั้งการใช้กำลังบังคับและการสร้างความยินยอมพร้อมใจเป็นสองด้านที่ไม่เคยแยกขาดออกจากกัน (Indivisibility) ดังนั้นเขาจึงมุ่งเน้นการวิเคราะห์ไปที่กลยุทธในการสร้างความยินยอมพร้อมใจในการยอมรับทางอุดมการณ์เป็นสำคัญ ทั้งนี้ ในท่ามกลางกลไกการสร้างควมยินยอมพร้อมใจดังกล่าว องค์กรต่างๆ ใน ประชาสังคม (Civil society) เช่น ศาสนา ครอบครัว โรงเรียน สื่อมวลชน ฯลฯ จึงถือเป็นองค์กรที่มีส่วนสำคัญที่ทำหน้าที่ในการรักษาภาวะการครองอำนาจนำของชนชั้นปกครองที่ตกต่ำ ส่งต่อ ผลิตซ้ำ และขยายผลของการครองอำนาจนำทางอุดมการณ์

นอกจากนี้ ในการวิเคราะห์การครองอำนาจนำ ทรัมพ์ยังได้เสนอทัศนะที่สำคัญอีกอย่างคือการสร้าง สมัญสำนึก (Common sense) ซึ่งเป็นวิธีคิดแบบหนึ่งของคนเราที่มีต่อตนเองและโลกรอบตัว ที่มักเชื่อว่าวิธีคิดที่ถูกสร้างขึ้นมาจากชนชั้นที่ครองอำนาจนำนี้เป็นปกติธรรมดาสำหรับทุกๆ คนในสังคม (“common” to society as a whole) เช่น ประโยคที่กล่าวว่า “เป็นธรรมดาอยู่แล้วที่...” “เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า...” “กล่าวกันว่า...” “เหตุการณ์ดังกล่าวนั้นเป็นที่ยอมรับกันโดยปริยาย...” เป็นต้น (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน , 2551: 188) ทรัมพ์อธิบายว่าวิธีคิดแบบสามัญสำนึกนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่หากการที่คนเราจะยอมรับว่าความคิดใดเป็นไป “โดยปริยาย” นั้น จะต้องผ่านกระบวนการครองอำนาจนำ หรือช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดโดยคนบางกลุ่มของสังคมเป็นสำคัญ ทรัมพ์ได้สรุปเอาไว้ว่า ต้องอาศัยการยึดพื้นที่ของสามัญสำนึกเช่นนี้เท่านั้น ที่จะทำให้ชนชั้นนำสามารถยึดกุมชัยชนะในสงครามการช่วงชิงการครองอำนาจนำได้ในที่สุด เนื่องจากสามัญสำนึกเป็นเงื่อนไขที่ทำให้คนเรา “คิดไปเอง” ว่าความคิดและการกระทำต่างๆ ต้องเป็นไปเช่นนั้น และปัจเจกบุคคลก็ยินยอมพร้อมใจที่จะเข้าไปเป็นส่วนหนึ่ง

หรืออยู่ใต้กรอบอุดมการณ์หลักที่ได้รับการผลิตและผลิตซ้ำโดยกลุ่มที่ครองอำนาจนำในสังคม ตัวอย่างของความคิดในลักษณะนี้อาจแสดงออกในความคิดประเภทที่ว่า “ไม่ว่าเราจะเป็นใคร เราก็เป็นคนไทยด้วยกัน” การเป็นคนไทยด้วยกันนี้จึงทำลายลักษณะเฉพาะของกลุ่มทางสังคมอื่นๆ ให้เหลือแต่การนำของกลุ่มทางสังคมที่สร้างความคิดที่มีลักษณะดังกล่าว และเป็นการยึดเยียดความเป็นอื่นให้กับกลุ่มทางสังคมที่มีความแตกต่างหรืออยู่ตรงข้ามกับกลุ่มสังคมที่ครองอำนาจนำ

ทั้งนี้กริมซี่ยังได้ให้ลักษณะของสามัญสำนึกไว้ว่า “...สามัญสำนึกเป็นความคิดที่มีลักษณะกระจัดกระจาย ไม่มีเอกภาพ เป็นความคิดของคนทุกๆ ไปในสภาพแวดล้อมและช่วงเวลาหนึ่ง ” (Forgacs, 1988: 421) โดยสามัญสำนึกนั้นจะมีความสอดคล้องกับสถานะทางสังคมและวัฒนธรรมของมวลชน ซึ่งทำให้สามัญสำนึกมีรูปแบบที่หลากหลาย และด้วยเหตุนี้เองกริมซี่จึงกล่าวว่า การอาศัยสามัญสำนึกมาเป็นเครื่องมือในยืนยันความจริงนั้นจึงเป็นเรื่องเหลวไหล นอกจากนี้สามัญสำนึกยังเป็นความคิดที่สัมพันธ์กับช่วงเวลาและสภาพแวดล้อมของคนในสังคมหนึ่งๆ ที่มีลักษณะเฉพาะ หากเปลี่ยนสถานที่และเวลาอาจมีสามัญสำนึกที่ต่างกันออกไป (วนัส ปิยะกุลชัยเดช, 2548: 134)

การที่กริมซี่มองว่าสามัญสำนึกเป็นสิ่งที่กระจัดกระจายไม่เป็นเอกภาพ ก็เพราะสามัญสำนึกมีเนื้อหาที่ทั้งมาจากการรับเอาหรือส่งผ่านมาจากอดีต ซึ่งเป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์ที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางประวัติศาสตร์ และมาจากการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่โดยปราศจากการวิพากษ์ตั้งคำถาม สมัยสามัญจึงทำให้เกิดแนวโน้มของการรองรับสภาพที่เป็นอยู่ อันเนื่องมาจากสามัญสำนึกทำให้มนุษย์ปราศจากความตั้งใจแน่วแน่ในความพยายามทำความเข้าใจและเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของตน ในที่สุดก็จะทำให้ผู้คนในสังคมอยู่และตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตนไปเรื่อยๆ ด้วยเหตุนี้หากเราปรารถนาที่จะทำความเข้าใจและพยายามเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ สมัยสามัญจึงเป็นสิ่งที่ต้องถูกวิพากษ์และจัดระเบียบเพื่อการดังกล่าว

นอกจากเรื่องของสามัญสำนึกแล้วกริมซี่ยังได้นำเอาการครองอำนาจนำไปผูกไว้กับคำต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การเมือง ประชาสังคม ศีลธรรม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา สังคม และเศรษฐกิจ แต่คำต่างๆ เหล่านี้ปราศจากอำนาจนำในแง่ที่ต่างกัน กล่าวคือ ในบางครั้งการครองอำนาจนำก็แสดงออกมาเป็นมิติเดียว หรือในบางครั้งก็แสดงออกมาเป็นการผสมกันหลายมิติพร้อมกัน (วนัส ปิยะกุลชัยเดช, 2548: 210-217)

การครองอำนาจนำในหลายมิติผสมกันนั้นแบ่งได้เป็นสองกรณีย่อย กรณีแรกคือ การกล่าวถึงการครองอำนาจนำใน 2 มิติ เช่นการครองอำนาจนำทางศีลธรรมและวัฒนธรรม (Cultural and Moral hegemony) (Gramsci, 1995: 75, 123) การครองอำนาจนำทางศีลธรรมและ

การเมือง (Political and Moral hegemony) (Gramsci, 1995: 358) และกรณีที่สองคือการกล่าวถึงการครองอำนาจนำตั้งแต่ 3 มิติขึ้นไป เช่น กล่าวถึงการครองอำนาจนำทางมิติทางจริยศาสตร์ การเมืองและเศรษฐกิจตั้งข้อความของกรัมซี้ดังนี้

“ไม่ต้องสงสัยเลยว่า การครองอำนาจนำวางอยู่บนพื้นฐานของการให้ความสำคัญกับผลประโยชน์และแนวโน้มในการพัฒนาของกลุ่มที่อยู่ภายใต้การครองอำนาจนำ วางอยู่บนพื้นฐานของการประนีประนอมในบางระดับเพื่อให้เกิดความสมดุล (ระหว่างกลุ่มที่สร้างการครองอำนาจนำกับกลุ่มที่อยู่ภายใต้การครองอำนาจนำ) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ กลุ่มที่ครองอำนาจนำจะต้องสละผลประโยชน์ที่มีลักษณะเป็นการร่วมมือทางเศรษฐกิจของกลุ่มตน อย่างไรก็ตาม การสละผลประโยชน์ดังกล่าวต้องไม่สัมพันธ์กับผลประโยชน์หลักของกลุ่มที่ครองอำนาจนำนั้น ด้วยเหตุนี้การครองอำนาจนำทางการเมืองและ จริยศาสตร์ ก็จะต้องรวมทางเศรษฐกิจด้วย การครองอำนาจนำต้องวางอยู่บนหน้าที่สำคัญที่ถูกระทำโดยกลุ่มที่ครองอำนาจนำในฐานะการเป็น แกนกลางของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ” (Gramsci, 1992: 161)

จากข้อความข้างต้นนี้เราจะพบว่า การนำหรือการครองอำนาจนำของกลุ่มทางสังคมนั้น นอกจากจะเป็นทางการเมืองและศีลธรรมแล้ว ยังต้องมีลักษณะทางเศรษฐกิจด้วย การยอมสละผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจบางด้านโดยที่ไม่กระทบต่อผลประโยชน์หลักของกลุ่มที่ครองอำนาจนำนั้น ทำให้เกิดกลุ่มที่อยู่ภายใต้การครองอำนาจนำยอมรับภาวะการนำว่าเป็นสิ่งที่ชอบธรรมด้วยเหตุผลและถูกต้อง การนำเพื่อบรรลุจุดประสงค์ทางการเมืองจึงมีลักษณะทางศีลธรรมหรือจริยศาสตร์ประกอบอยู่โดยอาศัยการจัดสรรผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งการครองอำนาจนำนั้นสามารถแสดงออกได้ถึง 4 มิติ คือ ศีลธรรม ภูมิปัญญา การเมือง และเศรษฐกิจ

ในการครองอำนาจนำทั้ง 4 มิตินี้อาจกล่าวได้ว่าการนำที่มีพลังมากที่สุดในมิติต่างๆ นั้น คือ การนำทางศีลธรรมและภูมิปัญญา (วนัส ปิยะกุลชัยเดช, 2548: 178) การนำทางศีลธรรมและภูมิปัญญานี้ใกล้เคียงกับแนวคิดเรื่อง การยินยอมพร้อมใจ ซึ่งเกิดมาจาก สงครามช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (War of position) ซึ่งเป็นการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดของประชาชนส่วนใหญ่ในสังคม ให้ยินยอมพร้อมใจในการยอมรับความชอบธรรมในอำนาจของชนชั้นนำที่ครองอำนาจ เพราะกลุ่มชนชั้นนำนั้นได้เป็นผู้นำทางศีลธรรมและภูมิปัญญาให้กับคนส่วนใหญ่ในสังคม ซึ่งส่วนหนึ่งของการครองอำนาจนำของชนชั้นนำ ก็คือ ความสามารถของชนชั้นนำที่รักษาไว้ซึ่งการนำทางภูมิปัญญาและศีลธรรมต่อชนชั้นอื่นๆ โดยไม่ต้องอาศัยการใช้กำลังบังคับ เราจะเห็นได้ว่าการนำ

ทางศีลธรรมและภูมิปัญญานั้นเป็นวิธีการที่ชนชั้นหรือกลุ่มทางสังคมหนึ่งๆ จะได้มาซึ่งการยอมรับหรือความยินยอมจากมวลชนส่วนใหญ่ในสังคม โดยอาศัยการต่อสู้ทางความคิดด้วยวิธีการที่เรียกว่าสงครามช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการครองอำนาจนำของชนชั้นหนึ่งๆ

กลไกของการครองอำนาจนำ

การดำเนินการเพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจนำให้เกิดขึ้นในทางปฏิบัตินั้น ต้องอาศัยกลไกต่างๆ เพื่อปฏิบัติการ เช่น การใช้สื่อ และสถาบันต่าง หรือสิ่งใดๆ ก็ตามที่สามารถนำมาใช้เพื่อโน้มน้าวชักจูงและครอบงำทางความคิดได้ ทั้งนี้กลไกต่างๆ นี้จะถูกกลุ่ม/ชนชั้นที่ต้องการครองอำนาจนำ นำมาใช้ในพื้นที่ทางสังคมที่เรียกว่า “ประชาสังคม” ควบคู่กันไปกับการใช้อำนาจบังคับใน “สังคมการเมือง” เพื่อให้สามารถสร้างภาวะการครองอำนาจนำ

กลไกของการครองอำนาจนำนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งใดก็ได้ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดหรือส่งผ่านความคิด เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกก่อนมายังสมาชิกรุ่นใหม่ของสังคมที่ตรงกันข้ามกับการใช้กำลังบังคับ ความหมายของกลไกในการครองอำนาจนำมักจะถูกผูกไว้กับประชาสังคมพร้อมกับการครอบงำที่ผูกไว้กับสังคมการเมือง ซึ่งจะเห็นได้จากข้อความของกรัมซี้ดังนี้

“สิ่งที่เราสามารถทำในช่วงเวลานี้คือการกำหนดขอบเขตของ ‘ระดับ’ ที่เป็นโครงสร้างส่วนบนที่มีทั้งสองส่วน ส่วนหนึ่งนั้นถูกเรียกว่า ‘ประชาสังคม’ หรือที่เป็นที่รวมของส่วนต่างๆ ที่เรียกว่า ‘เอกชน’ และอีกส่วนหนึ่งที่ถูกเรียกว่า ‘สังคมการเมือง’ หรือ ‘รัฐ’ ระดับทั้งสองนี้ในด้านหนึ่งสัมพันธ์กับหน้าที่ใน ‘การครองอำนาจนำ’ (Hegemony) ที่ชนชั้นที่มีอำนาจกระทำต่อสังคมทั้งหมด และในอีกด้านหนึ่งเป็นการทำหน้าที่ ‘ครอบงำโดยตรง’ (Direct domination) หรือการสั่งการที่กระทำโดยรัฐและการใช้กระบวนการศาลยุติธรรมของรัฐบาล ” (Gramsci, 1992: 12)

การแบ่งแยกระหว่างประชาสังคมและสังคมการเมืองในลักษณะนี้วางอยู่บนพื้นฐานที่กลไกที่อยู่ในพื้นที่ทั้งสองทำหน้าที่แตกต่างกัน กล่าวคือ กลไกในประชาสังคมทำหน้าที่ในการสร้างหรือรักษาไว้ซึ่งการครองอำนาจนำ ในขณะที่กลไกในสังคมการเมืองนั้นทำหน้าที่ในการบังคับควบคุม ซึ่งจะเห็นได้ว่ากลไกทั้งสองส่วนนี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันบนพื้นฐานที่ว่ากลไกทางการครองอำนาจนำสามารถมีได้จากทั้งในสังคมการเมืองและประชาสังคม ดังจะเห็นได้จากข้อความของกรัมซี้เมื่อกล่าวถึง จริยรัฐ (Ethical State) ดังนี้

“...รัฐทั้งมวลต่างเป็นรัฐทางจริยะทั้งสิ้น ตราบเท่าที่รัฐยังทำหน้าที่สำคัญที่สุดหน้าที่หนึ่ง ในการยกระดับศีลธรรมและวัฒนธรรมของประชากรส่วนใหญ่ให้มีระดับ (หรือรูปแบบ) เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการที่จำเป็นของพลังทางการผลิตเพื่อพัฒนาพลังการผลิตนั้น ซึ่งก็เพื่อผลประโยชน์ของชนชั้นปกครองนั่นเอง โรงเรียนทำหน้าที่ในการให้การศึกษาทางบวก และศาลทำหน้าที่ในการศึกษาทางลบและการปราบปราม หน้าที่ทั้งสองนี้เป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดของรัฐเพื่อคงไว้ซึ่งความสอดคล้องกับพลังการผลิตดังกล่าว แต่ในความเป็นจริงแล้วมีสถาบันทางเอกชนเป็นจำนวนมากที่ทำกิจกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกันนี้ ซึ่งก็คือการเป็นสถาบันและกิจกรรมที่เป็นกลไกของการครองอำนาจนำทางวัฒนธรรมและการเมืองของชนชั้นปกครอง” (Gramsci, 1992: 258)

จากข้อความข้างต้นของกรัมซีเราจะเห็นได้ว่าทั้งโรงเรียนและศาล (รวมถึงสถาบันต่างๆ ของเอกชน) ต่างทำหน้าที่ในการเป็นกลไกในการครองอำนาจนำ เพียงแต่โรงเรียนทำหน้าที่ในการให้การศึกษาต่อมวลชนในทางบวกเช่นให้มีพฤติกรรมอย่างไร ในขณะที่ศาลทำหน้าที่ในทางลบคือไม่ให้มีพฤติกรรมอย่างไร ซึ่งศาลก็เป็นส่วนหนึ่งของกลไกการครองอำนาจนำของรัฐ ทำให้เห็นได้ว่ากลไกการครองอำนาจนำเกิดขึ้นได้ทั้งในประชาสังคม และสังคมการเมือง การที่กรัมซีแบ่งแยกการเกิดขึ้นของการครองอำนาจนำในประชาสังคมกับในสังคมการเมืองนั้น กรัมซีทำเพื่อกล่าวถึงแนวโน้มที่การครองอำนาจนำมักเกิดขึ้นในประชาสังคมมากกว่า อันเนื่องมาจากประชาสังคมนั้นเป็นพื้นที่ที่เกิดการต่อสู้ทางความคิดหรือการต่อสู้เพื่อ ครอบครองอำนาจนำเพื่อให้เกิดการยินยอมพร้อมใจของมวลชนกลุ่มต่างๆ ในสังคม ซึ่งหากประชาสังคมในความหมายของการเป็นพื้นที่ของโครงสร้างส่วนบนที่เป็นอุดมการณ์ที่มีความหมายรวมถึงการเป็นศูนย์รวมของความคิดทั้งมวลที่มีในสังคม องค์กรหรือสถาบันใดๆ ที่ทำหน้าที่ในการส่งผ่าน หรือถ่ายทอดความคิดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งย่อมต้องเป็นกลไกทางการครองอำนาจนำไปด้วย เพราะความสัมพันธ์ทางสังคมใดๆ ย่อมมีนัยถึงการนำและยินยอมของกลุ่มทางสังคมหนึ่งกับกลุ่มทางสังคมอื่นๆ ทั้งทางวัฒนธรรมและการเมืองโดยอาศัยกลไกการครองอำนาจนำ ด้วยเหตุนี้ กลไกทางการครองอำนาจนำจึงรวมไปถึงองค์กรหรือสถาบันทางวัฒนธรรมทั้งหลายไม่ว่าจะเป็น โรงเรียน สิ่งที่อยู่นอกโรงเรียน เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ห้องแสดงภาพ สวนสัตว์ สวนพฤกษศาสตร์ (Gramsci, 1995: 153) หรือรวมไปถึงการจัดการศึกษา กิจกรรมการกุศล (Gramsci, 1992: 7) ซี่งถนน และการจัดรูปแบบถนน (Gramsci, 1995: 155) พรรคการเมือง อนุสาวรีย์ สถานที่สำคัญต่างๆ

กรัมซี ถือว่า “สถาบันการศึกษา” นั้น เป็นส่วนหนึ่งของประชาสังคมโครงสร้างส่วนนี้จะทำหน้าที่ชี้้นำให้การศึกษา ควบคุมความคิดและพฤติกรรมของคน มิใช่ด้วยวิธีการบีบบังคับแต่ด้วยการครอบงำ อันเป็นที่มาของจิตสำนึกและอุดมการณ์ของสังคม เป็นเวทีการต่อสู้ปะทะกันทางอุดมการณ์ระหว่างชนชั้นต่างๆ ที่พยายามครองอำนาจนำในสังคม ชนชั้นหลักใดจะครองอำนาจนำในสังคมได้ ชนชั้นนั้นจะต้องเอาชนะทางอุดมการณ์ได้ นั่นหมายความว่า ระบบการศึกษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประชาสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่ชนชั้นหนึ่งชนชั้นใดจะสามารถครองอำนาจนำได้ สมบูรณ์หรือไม่เพียงใด (ปรีชา ธรรมวินทร , 2532: 22) เหตุนี้เองสำหรับกรัมซีแล้ว โครงสร้างส่วนบนในส่วนของประชาสังคม ที่สถาบันการศึกษามีบทบาทอยู่ในรูปของ โรงเรียน มหาวิทยาลัย จึงเป็นส่วนสำคัญที่ชนชั้นหลักต่างพยายามช่วงชิงชัยชนะเพื่อการเป็นผู้นำทางสังคมอย่างแท้จริง ในเมื่อสถาบันการศึกษาไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน มหาวิทยาลัย มีสถานะตำแหน่งแห่งที่ในสังคมแล้ว ก็ย่อมแสดงว่าการศึกษานั้นโดยเนื้อแท้แล้วก็ยังเป็นเครื่องมือเพื่อการครอบงำทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมนั่นเอง (Education is a tool for hegemony) (ปรีชา ธรรมวินทร, 2532: 23)

กระบวนการดังกล่าวนี้สอดแทรกอยู่ทุกขั้นตอนของการจัดการศึกษา นับแต่เนื้อหาสาระในหลักสูตรการสอนของครู การปฏิบัติของครูที่มีต่อเด็กตามกฎเกณฑ์ของโรงเรียน ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐอีกทีหนึ่ง ตลอดจนการให้คุณค่ากับสิ่งที่มีการเรียนการสอนในโรงเรียน กรัมซีเห็นว่าโรงเรียนนั้นสะท้อนโครงสร้างความแตกต่างทางชนชั้น เพราะในโรงเรียนก็ยังมีการแข่งขัน (Class divided) ทั้งๆ ที่มีการปลุกฝังว่าเปิดโอกาสให้มีการเลื่อนชั้นทางสังคม (Upward-Mobility) ตามหลักประชาธิปไตยก็ตาม (ปรีชา ธรรมวินทร, 2532: 23)

โรงเรียนนั้นถือว่าเป็นกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐที่สนับสนุนการครองอำนาจนำของชนชั้นปกครองอันเป็นไปตามยุทธศาสตร์ “War of position” (สงครามช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด) ที่บรรดาชนชั้นปกครองพยายามรุกและขยายพื้นที่ทางอุดมการณ์ของตนในการดำเนินการเพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจนำให้เกิดขึ้นเหนือชนชั้นอื่นๆ ชนชั้นผู้พยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำจะต้องดำเนินการต่อสู้เพื่อยึดกุม “พื้นที่เชิงอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ” ของผู้คนใน “ประชาสังคม” ให้ได้ ยิ่งในสังคมทุนนิยมนั้นกรัมซีเห็นว่า โรงเรียนเป็นแหล่งผลิตปัญญาชนซึ่งจะก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพ (Homogeneity) ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เพราะบรรดาปัญญาชนเหล่านี้ล้วนเป็นตัวแทนของกลุ่มชนชั้นนำ และยังมีความสำคัญต่อการคงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ทางอำนาจที่อยู่บนพื้นฐานของความแตกต่างทางชนชั้น (Class-based power relation) ทั้งก่อให้เกิดการครอบงำของชนชั้นหนึ่งเหนือชนชั้นอื่นๆ (ปรีชา ธรรมวินทร, 2532: 23)

กรัมซีได้กล่าวถึงบทบาทของรัฐในการให้การศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งความยินยอมว่า “รัฐนั้นได้และจำเป็นต้องได้มาซึ่ง ความยินยอม แต่รัฐยังทำการ ‘ให้การศึกษา’ เพื่อความยินยอมด้วย

องค์กรทางการเมืองและธุรกิจ องค์กรที่ว่านี้ถึงจะเป็นองค์กรเอกชนแต่เป็นการริเริ่มจากสมาชิกในชนชั้นปกครองนั้น" (Gramsci, 1995: 259) สาเหตุที่รัฐจะต้องให้การศึกษาก็เพื่อให้ได้ความยินยอมจากสมาชิกของรัฐนั้น ก็มีไว้เพื่อคงไว้ซึ่งการยอมรับในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสมาชิกของรัฐในสังคมนั้น ความยินยอมจึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นในตัวสมาชิกของรัฐโดยปราศจากการกระทำของรัฐ แต่เป็นความจำเป็นของรัฐเพื่อรักษาไว้ซึ่งความยินยอมที่ว่านี้ หากการครองอำนาจนำหมายถึงวิธีการที่ได้มาซึ่งอำนาจและรักษาไว้ซึ่งอำนาจนั้นโดยไม่ใช้กำลัง เราจะพบว่ารัฐได้อาศัยการศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งความยินยอมซึ่งก็คือ ความพยายามในการสร้างการครองอำนาจนำหรือก็คือการพยายามรักษาไว้ซึ่งอำนาจนั่นเอง

การต่อต้านการครองอำนาจนำ (Counter hegemony)

การต่อต้านการครองอำนาจนำเกิดขึ้นจากการดำเนินการสร้างสภาวะการครองอำนาจนำที่ไม่สมบูรณ์ หรือก็คือการสามารถสร้างสภาวะการครองอำนาจนำได้ในระดับหนึ่ง ด้วยการครองพื้นที่ทางสังคมพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งได้ หรือสามารถสร้างสภาวะการครองอำนาจนำได้ใกล้เคียงกับการครองอำนาจนำสมบูรณ์ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่เมื่อเวลาผ่านไปได้เกิดเหตุปัจจัยต่างๆ ที่บั่นทอนความชอบธรรม และลดทอนความรู้สึกยินยอมพร้อมใจของชนชั้นผู้ถูกครองอำนาจนำที่มีต่อชนชั้นผู้ครองอำนาจนำ เกิดความกลัว ความคับข้องใจ ทำให้ในช่วงเวลาต่อมาสภาวะการครองอำนาจนำนั้นถูกลดทอนลงไป กรณีทั้งหมดนั้นหมายความว่าชนชั้นผู้ดำเนินการสร้างสภาวะการครองอำนาจนำนั้นไม่สามารถสร้างสภาวะการครองอำนาจนำได้อย่างสมบูรณ์

การครองอำนาจนำโดยสมบูรณ์ที่กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างสภาวะการครองอำนาจนำสามารถเอาชนะสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดได้ด้วยการยึดครองเหนือพื้นที่ประชาสังคม และสังคมการเมืองนั้นผู้คนในสังคมจะดำเนินชีวิตอย่างปกติ โดยไม่เกิดการความสงสัย หรือตั้งคำถามต่อการดำเนินการต่างๆ ของกลุ่มผู้ดำเนินการสร้างสภาวะการครองอำนาจนำ และไม่มีกรดำเนินการใดๆ เพื่อแสดงความคิดที่ขัดแย้งต่อความคิดหลัก หรืออุดมการณ์ตามที่กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างสภาวะการครองอำนาจนำต้องการ (วัชรพล พุทธิรักษา, 2549: 39) ในทางกลับกันถ้ากลุ่มผู้ดำเนินการสร้างสภาวะการครองอำนาจนำสร้างสภาวะการครองอำนาจนำสมบูรณ์ไม่สำเร็จ ผู้คนในสังคมส่วนหนึ่งที่ตระหนักรู้ได้ว่าตน หรือชนชั้นของตนได้ถูกครองอำนาจนำเพื่อผลประโยชน์ของชนชั้นผู้ครองอำนาจนำ กลุ่มคนที่ตระหนักรู้นี้จะได้แสดงออก หรือเผยให้เห็นถึงการดำเนินการใดๆ เพื่อเป็น "การต่อต้านต่อการครองอำนาจนำ" ของชนชั้นผู้ครองอำนาจนำ ทั้งนี้การต่อต้านต่อการครองอำนาจนำของ ชนชั้นอื่นในสังคมอาจเป็นไปเพียงเพื่อแสดงให้ผู้ครองอำนาจนำได้เห็น และรับรู้ว่าอำนาจของตนนั้นถูกท้าทาย หรือแม้การต่อต้านต่อการครองอำนาจนำ เพื่อโค่นล้มกลุ่ม

ผู้ดำเนินการครองอำนาจเก่า และนำไปสู่การก้าวไปเป็นกลุ่มผู้ดำเนินการครองอำนาจนำกลุ่มใหม่ ก็เป็นไปได้ (Burke, 2005: online)

2.1.2.2 ปัญญาชน (Intellectual)

กรัมมี่ใช้ปัญญาชนในความหมายกว้าง (ชนิดา ชิตบัณฑิตย์, 2550: 19-21) หมายถึง กลุ่มคนที่มีบทบาทในการจัดตั้ง หรือบทบาททางอุดมการณ์ วัฒนธรรม (Organization or Ideological-Culture Role) ในสังคม เช่น พระ ครู ช่างเทคนิคและผู้จัดการในโรงงานอุตสาหกรรม ข้าราชการ นักสังคมสงเคราะห์ อาจารย์มหาวิทยาลัย นักข่าว เป็นต้น นอกจากนี้กรัมมี่ยังให้ความสำคัญกับบทบาทของปัญญาชนในฐานะตัวจักรขับเคลื่อนการสถาปนาอำนาจนำ โดยเชื่อมโยงบทบาทหน้าที่ของปัญญาชนเข้ากับศักยภาพที่มีมาแต่กำเนิดของมนุษย์ทุกคนในด้านความสามารถในการคิดและให้เหตุผล ผ่านทางการศึกษาและปฏิบัติการ (Sassoon, 1982: 14) ดังปรากฏในงาน Prison Notebooks มโนทัศน์เรื่องปัญญาชนของกรัมมี่มีความหมายกว้างกว่าแนวคิดมาร์กซ์คลาสสิก กล่าวคือ “คนทุกคนเป็นปัญญาชน แต่ไม่ใช่ทุกคนที่ทำหน้าที่ของปัญญาชน” (Gramsci, 1980 : 9) นอกจากนี้กรัมมี่ยังเห็นว่า บทบาทของปัญญาชนเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งในการต่อต้านหรือตอบโต้การครองอำนาจนำ (Counter hegemony) และเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงสังคมนั้นจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของมวลชน (Burke, 2005: online)

การต่อสู้ช่วงชิงเพื่อให้ได้มาซึ่งการครองอำนาจนำของชนชั้นหนึ่งๆ นั้น การต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดนั้นมีความสำคัญมาก และผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ในการแพร่กระจาย จัดระเบียบความคิด และทำให้เกิดการรวมกลุ่มด้วยความคิดที่เป็นอุดมการณ์ก็คือ ปัญญาชน ซึ่งหากจะเปรียบเทียบกับสงครามเคลื่อนไหวทางการเมือง (War of movement) แล้วจะมีกองกำลังติดอาวุธเป็นผู้นำในการขับเคลื่อนสงคราม แต่ในสงครามช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (War of position) นี้จะมีปัญญาชนเป็นผู้นำหลักในการต่อสู้ และกลไกหรือสถาบันใดๆ ในสังคมที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการแพร่กระจายความคิดในสังคมนั้นๆ ล้วนเป็นกลไกทางการครองอำนาจนำไปโดยอัตโนมัติ (วณัส ปิยะกุลชัยเดช, 2548: 183)

ในการตีความบทบาทของปัญญาชนในทัศนะของกรัมมี่นี้ ชานทัส มูฟ ได้กล่าวถึงบทบาทของปัญญาชนที่มีต่อกลไกของการครองอำนาจนำไว้ว่า “ปัญญาชนอยู่ในฐานะผู้รับหน้าที่ในการให้รายละเอียดและแพร่กระจายอุดมการณ์จัดตั้ง และเป็นผู้ที่ทำให้เกิดการปฏิรูปทางศีลธรรมและภูมิปัญญา” (Mouffe, 1979: 187) นอกจากนี้มูฟยังกล่าวถึงการให้ความสนใจของกรัมมี่เกี่ยวกับโครงสร้างหรือสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการแพร่กระจายความคิดดังนี้

“นอกจากการให้ความสำคัญกับบทบาทของปัญญาชนแล้ว กรัมนี่ยังให้ความสำคัญแก่ โครงสร้างทางวัตถุและสถาบันที่เกี่ยวเนื่องกับการแพร่กระจายอุดมการณ์ สถาบันหรือโครงสร้างประกอบไปด้วยกลไกในการครองอำนาจนำทั้งหลาย เช่น โรงเรียน โบสถ์ สื่อมวลชนทั้งหมด หรือแม้แต่ชื่อถนนและสถาปัตยกรรม ศูนย์รวมของกลไกและสถาบันทั้งหมดนี้เรียกว่า โครงสร้างทางอุดมการณ์ (Ideological structure) ของชนชั้นที่มีอำนาจ สำหรับกรัมนี่แล้วส่วนที่เป็นโครงสร้างส่วนบนที่ทำหน้าที่สร้างและแพร่กระจายอุดมการณ์นี้เรียกว่า ประชาสังคม (Civil society)” (Mouffe, 1979: 187)

นอกจากนี้บทบาทหน้าที่ที่สำคัญของปัญญาชน คือ การรักษาการครองอำนาจนำของชนชั้นของตนเหนือสังคมโดยรวม ด้วยการสร้างความชอบธรรมให้กับอุดมการณ์ที่พวกเขามีบทบาทในฐานะเป็นผู้กระทำเพื่อสร้างความเหนือกว่าในการควบคุม โดยการทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองที่ชนชั้นตนมีความได้เปรียบ ได้รับการสถาปนาและสร้างความยอมรับจากสังคม ปัญญาชนจึงมีความหมายทั้งในแง่ของ บทบาทหน้าที่ของผู้เป็นปัญญาชน และในแง่กลุ่มคนที่ทำหน้าที่รักษาการครองอำนาจนำของชนชั้น

กรัมนี่ อธิบายไว้ว่า ปัญญาชนไม่ใช่เพียงผู้ที่เป็นนักคิด หรือ ผู้มีการศึกษาเท่านั้น แต่ปัญญาชนเป็นผู้จัดการความขัดแย้งต่างๆ ของชนชั้นในสังคม ทั้งนี้ หน้าที่สำคัญของปัญญาชนสรุปได้กว้างๆ 3 ด้านคือ

1. เป็นผู้จัดระเบียบความคิด หรือ จัดตั้งเชื่อมโยง (Organizer)
2. เป็นผู้แพร่กระจายความคิด หรือ ให้การศึกษา (Educator)
3. เป็นผู้สร้างสำนึกร่วมทางความคิดและอุดมการณ์ หรือ ผู้นำ (Leader)

ในความคิดของกรัมนี่นั้น มนุษย์ทุกคนเป็นปัญญาชนได้ (All men are intellectuals) แต่จะมีไม่กี่คนเท่านั้นที่ทำหน้าที่เป็นปัญญาชนจริงๆ ในสังคมหนึ่งๆ และใครก็ตามที่จะทำหน้าที่เป็นปัญญาชนตามที่กรัมนี่ระบุไว้ นอกจากจะมีการผลิตความรู้แล้วยังต้องเข้าไปเกี่ยวพันกับโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในแต่ละช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ด้วย กรัมนี่เชื่อว่า ปัญญาชนเป็นรูปแบบหนึ่งของปัจเจกผู้กระทำการ (Human agency) ที่ทำงานให้กับสถาบันต่างๆ ในสังคมด้วยเหตุนี้ ปัญญาชนจึงอาจไม่ได้มีอิสระทางความคิดได้อย่างเต็มที่ แต่ความคิดและการกระทำของปัญญาชนจะเป็นผลมาจากการต่อรองกันระหว่างโครงสร้างกับปัจเจกบุคคล

กรรมที่ได้จำแนกประเภทของปัญญาชนออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ ที่แตกต่างกันไปดังนี้

1. ปัญญาชนแบบดั้งเดิม (Traditional intellectual) หมายถึง กลุ่มนักคิดผู้ผลิตและเผยแพร่อุดมการณ์หลักของสังคมเก่า เป็นปัญญาชนที่ทำหน้าที่สนับสนุนโครงสร้าง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองการปกครองและสืบทอด (Reproduce) รวมถึงการช่วยธำรงรักษาอุดมการณ์ของสังคมเก่าโดยสำคัญคิดว่าพวกตนล้วนเป็นอิสระจากชนชั้นทางสังคม (ชนิตา ชิตบัณฑิตย์, 2550: 20) คนกลุ่มนี้จะไม่เข้าไปเกี่ยวพันโดยตรงกับชนชั้นหรือผลประโยชน์ทางการเมือง ซึ่งเป็นเรื่องที่คิดเอาเองและเป็นภาพลวงเพราะความจริงพวกเขาก็ยังจำเป็นต้องติดต่อกับเหตุเกี่ยวข้องและเข้าร่วมในสังคมกับกลุ่มผู้ปกครอง (Burke, 2005: online) อย่างไรก็ตาม เป้าหมายของปัญญาชนกลุ่มนี้คือ การผลิตความรู้เพื่อเผยแพร่ออกสู่สาธารณะเป็นหลัก โดยมักอาศัยวิธีการถ่ายทอดอุดมการณ์แบบบนลงล่าง เช่น การทำงานของพระสงฆ์ หรือ ครูที่อบรมความรู้ให้แก่นักเรียน

2. ปัญญาชนสังกัดชนชั้น หรือ ปัญญาชนจัดตั้ง (Organic intellectual) ปัญญาชนสังกัดชนชั้นนั้นเป็นกลุ่มนักคิดที่มีแนวคิดและผลประโยชน์ผูกติดโดยตรงกับชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งเป็นการเฉพาะ ซึ่งปัญญาชนสังกัดชนชั้น สามารถ เป็นปัญญาชนสังกัดชนชั้นนำก็ได้หรือเป็นปัญญาชนสังกัดชนชั้นล่างก็ได้ ปัญญาชนสังกัดชนชั้นจึงไม่ได้มีแค่ชนชั้นเดียวแต่ทุกชนชั้นต่างก็มีปัญญาชนสังกัดชนชั้นของตนเอง ในขณะที่ปัญญาชนกลุ่มแรกไม่ได้มีผลประโยชน์ผูกติดโดยตรงกับชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งเป็นการเฉพาะ ความคิดหรือการกระทำของปัญญาชนกลุ่มนี้จึงมีผลประโยชน์ทางชนชั้นกำกับอยู่เป็นเบื้องหลังเสมอ กรรมที่ เห็นว่าบทบาทของปัญญาชนกลุ่มนี้เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการสร้างการครองอำนาจนำ (Hegemony) หรือการต่อต้านการครองอำนาจนำ (Counter hegemony) ซึ่งนำไปสู่การต่อสู้กันระหว่างปัญญาชนสังกัดชนชั้นที่แตกต่างกัน โดยผู้ที่ต้องการเอาชนะระบบที่มีชนชั้นนำครองอำนาจอยู่นั้นสิ่งที่ต้องทำคือการต่อต้านการครองอำนาจ นำซึ่งเป็นวิธีการทำลายความเห็นพ้องต้องกันหรือเสียงส่วนใหญ่ และการต่อต้านความคิด เห็นที่เป็นสามัญสำนึก (common sense) ของสังคม ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติ (Burke, 2005: online) โดยภารกิจสำคัญของปัญญาชนสังกัดชนชั้น ที่ทำการต่อต้านการครองอำนาจนำ คือ การดึงเอาศักยภาพและความปรารถนาของมวลชนเพื่อชี้นำมวลชนสู่การปฏิบัติ (ชนิตา ชิตบัณฑิตย์, 2550: 21) สำหรับที่มาของปัญญาชนกลุ่มนี้กรรมที่ตั้งข้อสังเกตว่า นอกจากจะเป็นปัญญาชนที่กลุ่มสังคมหรือชนชั้นหนึ่งๆ ได้สร้างขึ้นมาเป็นการเฉพาะแล้ว บางครั้งปัญญาชนสังกัดชนชั้นก็อาจเป็นผู้ที่ผันตัวมาจากปัญญาชนกลุ่มแรกด้วย กล่าวคือ แม้ปัญญาชนดั้งเดิมจะเป็นผู้ที่ไม่เข้าไปเกี่ยวพันกับผลประโยชน์โดยตรง แต่หากมีเงื่อนไขเฉพาะบางอย่างเกิดขึ้นก็อาจทำให้เกิดการกลายสภาพไป

เป็นปัญญาชนผู้เข้าสังกัดชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง ซึ่งทำให้เห็นว่าในทัศนะของग्रामชนชั้นนั้น สถานะของความเป็นปัญญาชนจะไม่หยุดนิ่งแต่สามารถเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวได้ตลอดเวลา (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2551: 190-191)

ปัญญาชนไม่เพียงแต่ตอบสนองความจำเป็นทางสังคมในด้านเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังตอบสนองความจำเป็นทางการเมืองของชนชั้นหลักที่มีอำนาจด้วย ซึ่งในสังคมสมัยใหม่นั้น ชนชั้นนำที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง ไม่สามารถใช้อำนาจบังคับ (Coercion) เช่น การใช้กำลังทหาร ตำรวจ กฎหมาย ศาล การจำคุก โดยตรงแต่อย่างใดอีกต่อไป หากยังจำเป็นต้องอาศัยการสร้างการยอมรับหรือยินยอมพร้อมใจ (Consent) ทางอุดมการณ์และค่านิยมจากประชาชนด้วย ทั้งนี้เพราะสภาพเศรษฐกิจการเมืองในปัจจุบันจำเป็นต้องเปิดให้ ประชาชนได้รับการศึกษา และมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น ดังนั้นปัญญาชนจึงมีบทบาทสำคัญในทางอุดมการณ์หรือโครงสร้างส่วนบนเพื่อที่จะช่วยให้ประชาชนยอมรับระบบการปกครองและสังคมแบบที่เป็นอยู่ว่าเป็นสิ่งที่ชอบธรรมซึ่งกระบวนการนี้จะนำไปสู่การสร้างการครองอำนาจนำ (Hegemony) ทางอุดมการณ์โดยชนชั้นนำที่มีอำนาจ

เมื่อการนำและความยินยอมเกิดขึ้นในระดับของความคิด และผู้ที่จัดระเบียบความคิดในสังคมคือ ปัญญาชน ด้วยเหตุนี้ปัญญาชนจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทในการสร้างสภาวะการครองอำนาจนำ การเกิดขึ้นของการครองอำนาจนำภายในรัฐหนึ่งๆ นั้นเป็นพัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์จึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาไม่กี่วัน แต่เป็นสิ่งที่ใช้ระยะเวลายาวนานมากกว่าที่ปัญญาชนคนใดคนหนึ่งโดยลำพังจะกระทำได้ด้วยตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้การเกิดขึ้นของการครองอำนาจนำจึงต้องเกิดขึ้นภายใต้การรวมตัวกันของปัญญาชนที่ทำหน้าที่ในการจัดตั้ง และสร้างกลุ่มทางสังคมหรือก็คือ ปัญญาชนสังกัดชนชั้น การครองอำนาจนำจึงเป็นการต่อสู้ระหว่างปัญญาชนสังกัดชนชั้นด้วยกัน ในการสร้างและทำลายกลุ่มแนวร่วมของปัญญาชนสังกัดชนชั้นที่สังกัดกลุ่มทางสังคมหรือชนชั้นอื่น หรือก็คือการต่อสู้ทางอุดมการณ์นั่นเอง ในขณะที่เดียวกับกา รสร้างและทำลายแนวร่วมของปัญญาชนสังกัดชนชั้นอื่น ปัญญาชนสังกัดชนชั้นที่จะสร้างการครองอำนาจนำก็ต้องสร้างปัญญาชนสังกัดชนชั้นรุ่นใหม่ที่จะเข้ามารับหน้าที่ในการต่อสู้ทางอุดมการณ์ต่อไปด้วย การต่อสู้ของปัญญาชนสังกัดชนชั้นอาจกินเวลาหลายชั่วอายุคนจนกว่าที่จะเกิดปัจจัยและเงื่อนไขที่เพียงพอ และเกิดเอกภาพทางความคิดระหว่างปัญญาชนและมวลชนที่มีพลังที่จะสามารถเปลี่ยนแปลงการครองอำนาจนำเก่าและสร้างการครองอำนาจนำใหม่ขึ้นมาได้

ความสัมพันธ์ระหว่างการครองอำนาจนำ ปัญญาชน และกลไกของการครองอำนาจนำ อาจสรุปได้ดังนี้ ปัญญาชนในฐานะเป็นผู้จัดระเบียบรวมถึงช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดและทำให้เกิดเอกภาพทั้งในระดับกลุ่มทางสังคม และในระดับกลุ่มทางสังคมกับมวลชนนอกกลุ่ม การจัด

ระเบียบทางความคิดดังกล่าวทำให้เกิดการนำทางภูมิปัญญาและศีลธรรมของปัญญาชนและกลุ่มทางสังคมที่ปัญญาชนนั้นสังกัดต่อสังคมที่เหลือ ซึ่งทำให้เกิดความยินยอมพร้อมใจของมวลชนหรือกลุ่มทางสังคมที่เหลือต่อการนำดังกล่าว การจัดระเบียบทางความคิดของปัญญาชนจะกระทำผ่านสิ่งที่เป็นกลไกทางการครองอำนาจนำ กลไกดังกล่าวสามารถจะเป็นอะไรก็ได้ที่สัมพันธ์กับการถ่ายทอดหรือส่งผ่านความคิดที่รวมถึงความสัมพันธ์ทางสังคมไปด้วย กลไกทางการครองอำนาจนำนี้โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในประชาสังคมเนื่องจากเป็นพื้นที่ทางโครงสร้างส่วนบนที่เป็นส่วนของอุดมการณ์ แต่ไม่จำเป็นที่จะต้องจำกัดอยู่แค่องค์กรหรือสถาบันต่างๆ ที่อยู่ในประชาสังคมเท่านั้น เนื่องจากกลไกในการครองอำนาจนำหมายรวมไปถึงกลไกที่อยู่ในสังคมการเมืองที่สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกการครองอำนาจนำได้ด้วยเช่น รัฐสภา ศาลยุติธรรม รัฐบาล เป็นต้น

2.2 การเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่เกี่ยวกับพระราชอำนาจในแบบเรียน

แบบเรียน ในฐานะที่เป็น “สื่อ” หรือ “เครื่องมือ” ที่ชนชั้นนำใช้ในการสร้างการครองอำนาจนำและทำสงครามต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดของประชาชนนั้นมีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด ซึ่งจากงานศึกษาแบบเรียนของ ลักขณา บัณวิชัย (2542) ที่ศึกษาอุดมการณ์ของรัฐไทยในแบบเรียนตามการเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรการศึกษาในแต่ละช่วงเวลา ลักขณา ได้แบ่งการเปลี่ยนแปลงของแบบเรียนออกเป็น 4 ช่วงเวลา คือ ช่วงที่ 1 พ.ศ.2464-2471 ช่วงที่ 2 พ.ศ.2480-2503 ช่วงที่ 3 พ.ศ.2503-2521 ช่วงที่ 4 พ.ศ.2521-2533 ในขณะที่งานของ นุชจวี ใจแก่ง (2551) ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงของอุดมการณ์ความเป็นชาติกับแบบเรียนโดยแบ่งยุคของแบบเรียนออกเป็น 5 ยุค คือ ยุคที่ 1 แบบเรียนรวมชาติ พ.ศ.2414-2461 ยุคที่ 2 แบบเรียนยุคชาติผู้ดี พ.ศ.2464-2474 ยุคที่ 3 แบบเรียนยุคชาติประชาธิปไตย พ.ศ.2475-2502 ยุคที่ 4 แบบเรียนยุคชาติสถาบัน พ.ศ.2503-2521 และยุคที่ 5 แบบเรียนยุคชาติคือหมู่บ้านในอุดมคติ พ.ศ.2522-2533 ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงผลการศึกษาของลักขณาและนุชจวีนั้นจะพบว่าเป็นการแบ่งช่วงเวลาและยุคของแบบเรียนตามการเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรการศึกษาและ การเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ ทางการเมือง ของชนชั้นนำที่มีอำนาจปกครองในแต่ละช่วงเวลา ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของเนื้อหาในแบบเรียน โดยที่การเปลี่ยนแปลงของเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวกับพระราชอำนาจและพระราชสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ก็เป็นส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของแบบเรียนด้วย เมื่อผู้วิจัยศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงลักษณะเนื้อหา ที่มีความสัมพันธ์กับพระราชอำนาจและพระ ราชสถานะของสถาบัน พระมหากษัตริย์ ผู้วิจัยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ยุค คือ 1.ยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ 2.ยุคคณะราษฎร และ 3.ยุคฟื้นฟูและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังจะกล่าวในส่วนต่อไปดังนี้

1. แบบเรียนยุกระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (ร.5 - ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475): แบบเรียนกับการสร้างรัฐชาติที่มีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางอำนาจ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์โดยปราศจากฐานอำนาจรองรับ พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ถูกท้าทายและถูกบดบังโดยกลุ่มขุนนางตระกูล “ขุนนาง” ในขณะเดียวกันยังมีอันตรายจากภัยคุกคามจาก กลัทธิจักรวรรดินิยมล่าเมืองขึ้น ซึ่งประเทศมหาอำนาจในยุโรปต่างก็แสดงท่าทีที่เป็นอันตรายต่อความมั่นคงของสยาม ด้วยเหตุนี้เอง พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 5 จึงทรงดำเนินการทางการเมืองที่จะทำให้สถาบันกษัตริย์เป็นศูนย์กลางอำนาจอย่างแท้จริง โดยการเปลี่ยนความจงรักภักดีของ พลเมืองที่มีต่อ เจ้าขุนมูลนาย กลายมาเป็นความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์โดยตรง (วัชรินทร์ มัสเจริญ , 2533: 3) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิรูปการปกครองส่วนกลางและส่วนภูมิภาคซึ่งก็คือการรวมหัวเมืองต่างๆให้มาขึ้นต่อ ศูนย์กลางที่รัชกาลที่ 5 ครองอำนาจอยู่ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระราชอำนาจของพระองค์มั่นคงและมี ศักยภาพสูงยิ่งขึ้น ในการที่จะสร้างความเป็นเอกภาพและความมั่นคง ซึ่งการที่รัชกาลที่ 5 ทรง ดำเนินการดังกล่าวว่านักวิชาการ เช่น David Morell เรียกว่า “การล่าเมืองขึ้นภายใน” (Internal Colonialism) (Morell and Chai-anan, 1981)

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเหล่านี้ยังรวมไปถึงการปฏิรูปการศึกษาแบบตะวันตก ซึ่งถือว่าการสร้างกลไกรัฐที่ใช้ควบคุมสังคมด้านอุดมการณ์ขึ้นมา การใช้การจัดการศึกษาเพื่ออบรม กล่อมเกลากล่อมใจให้ยินยอมและยอมรับการปกครองในโครงสร้างทางการเมืองที่มี พระมหากษัตริย์รวมศูนย์อำนาจทางการเมืองแต่เพียงผู้เดียวนั้น แบบเรียนหลวงถือเป็น “สื่อ” ที่สำคัญในการสร้างการยินยอมพร้อมใจให้เกิดขึ้นในหมู่พลเมืองผู้อยู่ใต้การปกครอง ดังจะเห็นได้จากรายงานการประชุมข้าหลวงเทศาภิบาล ร.ศ. 129 ดังนี้

“หนังสือเรียนเป็นหลักสำคัญของการศึกษาโดยเหตุว่า ถ้ารัฐบาลมีความต้องการ จะให้ราษฎรมีความรู้อย่างไร หรือแม้แต่ที่สุดจะให้มันมีใฝ่ใจคออย่างไร อำนาจ ของรัฐบาลอยู่ในการแต่งหนังสือเรียนสอนเด็ก เพราะฉะนั้นการแต่งและสร้าง หนังสือควรอยู่ในกระทรวงธรรมการ” (วิทย์ วิศทเวทย์, 2526: 30)

ด้วยความสำคัญของแบบเรียนในฐานะเครื่องมือในการกล่อมเกลาพลเมืองของรัฐ จึงทำให้มีการแต่งแบบเรียนขึ้นเพื่อใช้ภายในโรงเรียนจำนวน 6 เล่ม² เรียกว่า “แบบเรียนหลวง 6 เล่ม” ถือเป็นแบบเรียนมาตรฐานชุดแรก (นุชจรี ใจเก่ง, 2551: 24) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดเรื่อง “ภาษาแห่งชาติ” (วิทย์ วิศทเวทย์, 2526: 31) ในการสอปลៃหนังสือไทยครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2427 ได้มีการกำหนดให้ใช้ความรู้จากแบบเรียนหลวงทั้ง 6 เล่มนี้ (นุชจรี ใจเก่ง, 2551: 24; รั้งสิมา โสสิตังกูร, 2539: 19) โดยในช่วงแรกมีการใช้กันในวงแคบแต่ภายหลังได้มีการประกาศใช้ทั่วพระราชอาณาจักร นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2418 ยังได้มีการประกาศตักเตือนพระสงฆ์ให้สอนหนังสือไทยตามแบบเรียนหลวงทั้ง 6 เล่มนั้น ดังนี้แล้วจะเห็นได้ว่า การใช้แบบเรียนหลวงที่สอนการอ่าน-เขียนนั้น เป็นการใช้ภาษาในการวางรากฐานสร้างจิตสำนึกของความเป็นชาติ (เบน แอนเดอร์สัน, 2552: 70-78) ดังนั้นแบบเรียนหลวงจึงถือเป็นเครื่องมือหนึ่งในการรวบรวมอำนาจการปกครองแผ่นดินเข้าสู่ส่วนกลางของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งนำไปสู่การสร้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีพระองค์เป็นศูนย์รวมอำนาจขึ้นมา³

เนื้อหาของแบบเรียนที่เกิดขึ้นใหม่ซึ่งให้ความสำคัญในการดูแลเนื้อหาในแบบเรียนสำหรับชนชั้นนำนั้นสามารถสะท้อนผ่านพระดำรัสของ สมเด็จพระปิยมหาราชว่า ความดังนี้

² ได้แก่ มูลบทบรรพกิจ มุ่งสอนให้ผู้เรียนรู้จักสระและพยัญชนะที่จำเป็น, วาหนิตินิกร มุ่งสอนการใช้อักษรสูงและต่ำ, อักษรประโยค การใช้อักษรคร บ, สังโยคพิธาน สอนเกี่ยวกับเรื่องตัวสะกดในแม่ต่างๆ, ไวยจณพิจารณ สอนเกี่ยวกับคำพ้องรูปและคำพ้องเสียง, และ พิศาลการณท์ สอนวิธีการใช้ตัวการันต์

³ เป็นที่น่าสังเกตว่าการศึกษานในสมัยนั้นยังจำกัดอยู่ในหมูชนชั้นสูง ชนชั้นปกครองเท่านั้น ดังนั้นการศึกษานในยุค นั้นจึงมุ่งกล่อมเกลาและให้การศึกษานแก่บุตรหลานของชนชั้นนำและกลุ่มผู้ปกครองทั้งในส่วนกลางและท้องถิ่น ให้ยอมรับและจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และมีมาตรฐานในการใช้ภาษาแบบเดียวกัน เพื่อให้คนเหล่านี้เป็นตัวแทนของศูนย์อำนาจส่วนกลางในการควบคุมท้องถิ่น ซึ่งเป็นการสลายค วามเป็นตัวตนทางภาษาของท้องถิ่นเพื่อให้ง่ายต่อการถูกรวมเข้ามาอยู่ภายใต้การครองอำนาจนำของระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังจะเห็นได้จากความไม่ลงรอยกันในความคิดของหมูชนชั้นนำในขณะนั้นเกี่ยวกับเรื่องนโยบายในการศึกษาของกระทรวงธรรมการที่เห็นว่าควรขยายการศึกษานแผนใหม่ลงสู่ราษฎร กับฝ่ายกษัตริย์อันประกอบด้วย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิยมหาราชและสมเด็จพระวชิรญาณวโรรส ที่ใช้การศึกษานแผนใหม่เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่สถานะของชนชั้นนำเป็นสำคัญ โดยมุ่งให้การศึกษานที่ดีแก่เจ้านาย เชื้อพระวงศ์ ลูกหลานขุนนางชั้นสูง และมองว่าการให้การศึกษานแก่ราษฎรสามัญนั้นจะเป็นการสร้างช่องทางให้ราษฎรขึ้นมาแย่งตำแหน่งราชการอันมีอยู่จำกัด การศึกษานสำหรับราษฎรนั้นเป็นเรื่องสิ้นเปลือง ควรจัดให้แต่พอรู้หนังสือและให้สืบทอดอาชีพของวงศ์ตระกูลต่อไป สนใจรายละเอียดโปรดดู วา รุณี โอสถารมย์, “การศึกษานในสังคมไทย พ.ศ. 2411 – 2475,” (วิทยานพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 94. และ เบน แอนเดอร์สัน, ชุมชนจินตกรรม บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม, (กรุงเทพมหานคร : มุลนิธิโค รงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552), หน้า 183-184.

“รัฐบาลมีอำนาจที่จะตกแต่งนิสัยใจคอไพร่บ้านพลเมืองได้ด้วยแต่งหนังสือสำหรับสอนเด็กนักเรียน...ประโยชน์ของการแต่งหนังสือจึงไม่แพงเลย” (นุชจรี ใจเก่ง, 2551: 26)

การปลูกฝังให้คนในชาติได้ตระหนักถึงรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมและการปกครองแบบรัฐชาตินี้ ทำให้ทุกคนในชาติต้องมี “หน้าที่ต่อชาติ” ด้วยการปฏิบัติตนเป็น “พลเมืองดี” (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2532: 216-220) ควบคู่ไปกับการปลูกฝังให้สำนึกและยอมรับในสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นเหมือนสถาบันหนึ่งเดียวที่เป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจอันแท้จริง ยอมเสียสละเพื่อชาติ และมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นการตอบสนองการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (ชนิดา พรหมพยัคฆ์ เผือกสม, 2546: 80) แบบเรียนในยุคนี้จึงเป็นแบบเรียนในยุคที่เริ่มสร้างสำนึกพลเมืองของรัฐชาติ แต่เป็นสำนึกที่ยังคงผูกติดอยู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างเหนียวแน่น รัฐชาติต้องมีองค์พระมหากษัตริย์เป็นผู้นำ และประชาชนจะต้องภักดีจนถึงที่สุด ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงกล่าวไว้ว่า “การที่จะตัดสินว่าผู้ใดเป็นชาติใดโดยแท้จริงนั้น ต้องพิจารณาว่าผู้นั้นมีความจงรักภักดีต่อใคร ถ้าเขาจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม เขาก็จะเป็นไทยแท้ ” (อัศวพาหุ , 2506 อ้างถึงใน วิทย์ วิศทเวทย์, 2526: 102) ดังนั้น ความเป็นไทยจึงหมายถึงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ แบบเรียนในสมัยนี้แสดงออกอย่างชัดเจนว่าไม่เห็นด้วยต่อความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย (ลักขณา ปันวิชัย, 2542: 119)

2.แบบเรียนในยุคคณะราษฎร (2475 – 2502): แบบเรียนกับการสร้างระบอบรัฐธรรมนูญที่สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นเพียงสถาบันหนึ่งภายใต้รัฐธรรมนูญ

การเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎร ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 นั้น นอกจากจะเป็นการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ การศึกษาแล้ว คณะราษฎร ยังให้ความสำคัญกับการให้การศึกษาโดยจะเห็นได้จากการศึกษาถูกรวมอยู่ในการประกาศหลัก 6 ประการที่คณะราษฎร ใช้ในนโยบายหลักในการบริหารประเทศ ดังนั้น แบบเรียนในยุคนี้จึงนับว่าเป็นช่วงที่เนื้อหาเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และพระราชอำนาจมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญและผันผวนที่สุด โดยมีแนวความคิดเกี่ยวกับการให้พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญและอำนาจเป็นของประชาชน ซึ่งเป็นระบอบใหม่หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎร (นุชจรี ใจเก่ง, 2551: 32-43)

ด้วยการเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้จึงส่งผลให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนแบบเรียนให้สอดคล้องกับระบอบการปกครองที่เปลี่ยนแปลงไป แบบเรียนในยุคนี้ชี้ให้เห็นว่า “ชาติไทย” คือ ศูนย์กลางของความจงรักภักดีของคนไทย ต่างจากแบบเรียนยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในหลักสูตร ปี พ.ศ. 2464 ซึ่งมุ่งเน้นว่าพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของความจงรักภักดี และเป็น ศูนย์กลางของชาติ (ลักขณา ปันวิชัย, 2542: 127) ดังนั้น ในยุคนี้แบบเรียนจึงมีจุดมุ่งหมายในการ ทำสงครามช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (War of Position) เพื่อสร้างจิตสำนึกทางการเมืองแบบใหม่ ให้แก่พลเมืองให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองที่เกิดขึ้น (ลักขณา ปันวิชัย , 2542: 120) รัฐพยายามสร้างสำนึกความเป็นพลเมืองของชาติบ้านเมืองขึ้นแทนที่สำนึกราษฎร ของพระมหากษัตริย์ที่ถูกปลุกฝังในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังนั้นหน้าที่ของ พลเมืองจึงถูกกำหนดขึ้นจากหน่วยย่อยที่สุดคือเริ่มจากบุคคลแต่ละคน ซึ่งจะมีหน้าที่โดยตรงต่อ ชาติ

ความเคลื่อนไหวด้านการศึกษาที่พบคือการออกแบบเรียนเพื่อรองรับการปกครองระบอบ ใหม่ สิ่งที่แตกต่างกันจากแบบเรียนในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์คือ การที่แบบเรียนในยุคนี้ได้ ทำลายความชอบธรรมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยกล่าวถึงข้อบกพร่องที่เกิดจากการที่ พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดในการปกครองแต่เพียงผู้เดียว และยังนำไปเปรียบเทียบกับระบอบ รัฐธรรมนูญซึ่งเอื้อประโยชน์ให้กับประเทศชาติและราษฎรมากกว่า (ปวีณา วงษ์มี, 2543: 177) หาก มองในมุมมองของการครองอำนาจนำแล้วนี่ถือเป็นการครั้งแรกที่เนื้อหาที่เป็นทางการเกี่ยวกับพระราช อำนาจของพระมหากษัตริย์ถูกช่วงชิงพื้นที่ในการต่อสู้ทางค วามคิด โดยแนวความคิดของ คณะราษฎรที่พยายามทำลายความชอบธรรมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ลง นอกจากนี้ยัง มีการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดในเรื่องของพระคุณของสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะที่เคย ถูกอธิบายว่าเป็นผู้สร้างชาติ ดังนี้ “กว่าจะได้มาตั้งเป็นปึกแผ่นอย่างในเวลานี้ กินเวลาตั้งหลาย ร้อยปี และต้องอาศัยความฉลาดของคนในหมู่ ช่วยจัดการเรื่อยมาเป็นลำดับ ” (ปวีณา วงษ์มี , 2543: 27) หรือการอธิบายว่าผู้เป็นเจ้าของประเทศชาติที่แท้จริงคือราษฎร ดังเช่น “ประเทศสยาม ไม่ใช่ของคนนั้น หรือของคนนี้โดยเฉพาะ เป็นของคนไทยทุกคน จงถนอมไว้ให้ดี ...” (ปวีณา วงษ์มี , 2543: 14)

เนื้อหาเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์นั้น แบบเรียนในยุคนี้ได้อธิบายว่า ภายใต้การปกครองใน ระบอบรัฐธรรมนูญพระมหา กษัตริย์ไม่ได้มีความศักดิ์สิทธิ์ และ ไม่ได้ เป็นเจ้าของประเทศตามที่ แบบเรียนในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้อธิบายไว้ โดยพระมหากษัตริย์ในระบบใหม่ทรงทำ หน้าที่เป็นเพียงหัวหน้าของประเทศชาติ ในขณะที่ราษฎรทั้งหมดเป็นเจ้าของประเทศชาติ และ สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นเพียงส ถาบันหนึ่งในการปกครองที่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญเท่านั้น ซึ่ง

เป็นการลดพื้นที่และความสำคัญของพระมหากษัตริย์ในแบบเรียนลง การอธิบายเรื่องพระมหากษัตริย์ในแบบเรียนจึงเป็นการพูดถึงในแง่ของสถาบันซึ่งมีฐานะเป็นประมุขในเชิงสัญลักษณ์ตามแนวคิดของการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญ (ปวีณา วัจน์, 2543: 178)

แนวคิดหลักที่ปรากฏในแบบเรียนช่วงเวลานี้จึงเป็นเรื่องของการยกฐานะของรัฐธรรมนูญให้เป็นสถาบันเทียบเท่ากับสถาบันชาติ ดังนั้นสถาบันสำคัญของประเทศจึงกลายเป็น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ การเชิดชูรัฐธรรมนูญดังกล่าวเป็นไปเพื่อให้นักเรียนยึดถือศรัทธาและปกป้องหวงแหนรัฐธรรมนูญเทียบเท่าสถาบันทั้งสาม แบบเรียนที่ดีพิมพ์ในช่วงนี้จึงมีเนื้อหาเน้นให้นักเรียนตระหนักในหน้าที่ของพลเมืองดีตามระบอบรัฐธรรมนูญ ด้วยการรักษาหวงแหนรักษาสถาบันสำคัญของชาติทั้งสิ้นไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบเรียนเน้นถึงการปกป้องรักษาชาติและรัฐธรรมนูญไว้ด้วยชีวิต โดยได้มีการอธิบายผ่านแบบเรียนเกี่ยวกับความหมายของรัฐธรรมนูญจากกฎหมายสูงสุดของประเทศ ว่าเป็นสิ่งที่เอื้อประโยชน์อย่างมากต่อประเทศชาติและราษฎร ดังนั้นรัฐธรรมนูญจึงเป็นสิ่งที่ราษฎรต้องให้ความเคารพและพิทักษ์รักษา สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญ

สิ่งที่น่าสังเกตในแบบเรียนยุคคณะราษฎร คือ ถึงแม้จะมีการวิพากษ์วิจารณ์ระบอบและพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่กลับไม่มีเนื้อหาที่ล่วงเกินหรือวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์ในระบอบรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด โดยแบบเรียนยังคงให้คำอธิบายเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในระบอบรัฐธรรมนูญตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ และยังคงเน้นย้ำให้นักเรียนแสดงความเคารพพระองค์ พร้อมทั้งย้ำว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ยังคงมีความสำคัญและมีความจำเป็นในระบอบการปกครองแบบใหม่ แต่แบบเรียนในช่วงนี้กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ไว้เพียงผิวเผินโดยมิได้กล่าวถึงพระปรีชาสามารถและพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์แต่อย่างใด ดังนั้นแบบเรียนในช่วงนี้พระมหากษัตริย์จึงลดความสำคัญลงมาเป็นรองจากรัฐธรรมนูญ (รังสิมา โสสิตังกูร, 2539: 98)

สิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนจากแบบเรียนในยุคคณะราษฎร เช่น หลักสูตตรีปี พ.ศ. 2480 และ พ.ศ. 2491 นั้นพยายามสร้างสำนึกของความเป็นพลเมืองขึ้นมาแทนที่สำนึกของราษฎรของพระมหากษัตริย์ โดยชี้ให้นักเรียนเข้าใจว่าประเทศเจริญได้ก็ด้วยคนในชาติ ซึ่งแตกต่างจากสำนึกของรัฐที่ปรากฏในแบบเรียนยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เช่น หลักสูตตรีปี พ.ศ. 2464 ที่เน้นย้ำว่าชาติคือกษัตริย์ และกษัตริย์คือผู้ที่นำพาชาติไปสู่ความเจริญ การอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกษัตริย์กับสถาบันทางการเมืองอื่นได้ถูกอธิบายโดยอิงอยู่กับข้อกำหนดของรัฐธรรมนูญ (ลักขณา ปันวิชัย, 2542: 134)

3. แบบเรียนยุคฟื้นฟูและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ (2503 เป็นต้นมา) : แบบเรียนกับการรื้อฟื้นพระราชอำนาจนานาใหญ่

ความสัมพันธ์ระหว่างแบบเรียนกับพระราชอำนาจเปลี่ยนแปลงไปอีกครั้งภายหลังจากการทำปฏิวัติเข้ายึดอำนาจล้มรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี พ.ศ. 2500⁴ และรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ได้หันกลับมาเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างสูงเด่นอีกครั้ง หลังจากที่สถาบันพระมหากษัตริย์ถูกลดความสำคัญและบทบาทลงภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 จนพระมหากษัตริย์แทบจะไม่มีบทบาททางการเมืองเลย รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ได้อ้างความชอบธรรมในการก้าวขึ้นมาใช้อำนาจโดยได้รับความเห็นชอบจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (นุชจรี ใจเก่ง, 2551: 44) จึงต้องทำการโฆษณาแนวคิดเก่าที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นใหม่นี้ ออกไป ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรใน พ.ศ. 2503 เพื่อปลูกฝังอุดมการณ์ที่ถูกปรับเปลี่ยนไปอีกครั้ง (ลักษณะ ปันวิชัย , 2542: 135-136) ซึ่งเป็นการทำสงครามช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดที่ตรงกันข้ามกับที่คณะราษฎรเคยทำ จึงเปรียบได้กับการทำสงครามกันระหว่างแนวความคิด โดยมีแบบเรียนเป็นสมรภูมิหนึ่งในการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด เพื่อเป็นการสร้างและตอบโต้ต่อต้านการครองอำนาจนำของอีกฝ่ายหนึ่ง

แบบเรียนในยุคนี้จึงมุ่งสอนให้นักเรียนตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชาติ มีหน้าที่สร้างความเจริญรุ่งเรืองต่อชาติบ้านเมือง และเชื้อ อมโยง เน้นเอาสถาบันพระมหากษัตริย์ เข้ามาเป็นส่วนเดียวกับชาติ ในขณะที่คณะราษฎร และเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองถูกลดความสำคัญลงไป ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือ การตัดวันชาติ 24 มิถุนายนและวันรัฐธรรมนูญซึ่งเคยเป็นวันสำคัญตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองออกจากแบบเรียนในหลักสูตรนี้ และกำหนดให้วันเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นวันสำคัญของชาติแทน (ลักษณะ ปันวิชัย, 2542: 147) และในที่สุดก็กำหนดให้วันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม เป็นวันชาติอีกด้วย สิ่งที่แบบเรียนในยุคนี้ปลูกฝังจึงเป็นรัฐชาติที่มีประชาธิปไตยแต่เพียง ในแง่รูปแบบ มีสิทธิเสรีภาพ เท่าที่รัฐบาลอนุญาต และที่สำคัญมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุขของชาติ

การกำหนดหน้าที่ของพลเมืองไทยในหลักสูตรตั้งแต่ พ.ศ. 2503 มีความแตกต่างจากหลักสูตร พ.ศ. 2491 อย่างมีนัยสำคัญคือ การที่หลักสูตร พ.ศ. 2491 ได้มีการกล่าวถึงหน้าที่ของพลเมืองไทยที่ต้องมีต่อสถาบันสำคัญทั้ง 4 คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญ แต่ในหลักสูตร พ.ศ. 2503 นั้นได้มีการตัดหน้าที่ต่อรัฐธรรมนูญออกไป (รังสิมา โขสิตังกูร , 2539: 127)

⁴ ก่อนหน้านั้นประมาณ 2 เดือนมีเรื่องเล่าว่า จอมพลสฤษดิ์ได้จูงสุนัขไปหาจอมพล ป. ในงานวันเกิดของจอมพล ป. แล้วกล่าวว่า จะจงรักภักดีต่อท่านเหมือนสุนัขตัวนี้

ซึ่งหลังจากหลักสูตรนี้เป็นต้นไปเป็นที่น่าสังเกตว่าสถาบันรัฐธรรมนุญที่ถูกตัดออกไปจากหลักสูตร และแบบเรียนในช่วงการปกครองแบบเผด็จการทหารของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไม่ได้ถูกนำกลับมาบรรจุในหลักสูตรและแบบเรียนในฐานะสถาบันสำคัญของชาติอีกเลยจนถึงปัจจุบันที่กล่าวกันว่าระบอบการเมืองการปกครองเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นแล้วก็ตาม

เนื้อหาของแบบเรียนในยุคนี้จึงมีส่วน นในการให้คำอธิบายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ที่ผิดไปจากยุคก่อนๆ ตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา ซึ่งได้เน้นให้เห็นว่าความเสียสละและความตั้งใจดีในการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของ คณะราษฎร กลับเป็นเพียงแค่การกระทำการในสิ่งซึ่ง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้ทรงดำริไว้ก่อนแล้ว (ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรี , 2503: 10 อ้างถึงใน ภัทรา อังคนาวินิจฉัย , 2548: 132) จึงทำให้ กลับกลายมาเป็นว่า **พระมหากษัตริย์ในระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์**เป็นผู้วางรากฐานทางการเมืองที่เข้มแข็งให้กับระบอบประชาธิปไตย หรือ ระบอบรัฐธรรมนูญ นับตั้งแต่สมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา

ภัทรา อังคนาวินิจฉัย (2548: 134) ได้วิเคราะห์ไว้อย่างน่าสนใจว่า ถ้าการบันทึกเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองเกิดหลังจาก พ .ศ. 2475 ไม่นาน เอกสารนั้น จะเก็บทัศนคติของกลุ่ม ผู้ก่อการที่เป็นอริกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไว้อย่างชัดเจน ส่วนเอกสารใดที่เขียนขึ้นโดยผู้ที่ เกี่ยวข้องหลัง พ.ศ. 2475 มานานมากขึ้น ความรู้สึกเป็นอริกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็จะ น้อยลงตามไปด้วย ซึ่งหากพิจารณาถึงเนื้อหาของแบบเรียนหลัง ึ่งเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 กับเนื้อหาของแบบเรียนที่ปรากฏในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์แล้ว จะเห็นได้อย่าง ชัดเจนว่าความเกลียดชังต่อระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ลดลงไปอย่างมาก โดยเฉพาะการให้การอธิบายในแบบเรียนว่า พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นผู้มีส่วน ส่งเสริมให้เกิด การปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญ ซึ่งแตกต่างจากการอธิบายของแบบเรียนในช่วงปี พ .ศ. 2475 ถึงราวๆ ปี พ.ศ. 2481 ที่อธิบายว่าคณะราษฎรจำเป็นต้องสละเลือดเนื้อ ชีวิต และทรัพย์สินเพื่อให้ ได้มาซึ่งระบอบประชาธิปไตย อีกทั้งมีการเปรียบเทียบโจมตีระบอบการปกครองแบบเก่าให้เห็นถึง ความล้มเหลวซึ่งไม่อาจสร้างความก้าวหน้าให้แก่บ้านเมืองและประชาชนได้อย่างแท้จริง ในขณะที่ เมื่อถึงยุคของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ คณะราษฎรได้ถูกลดบทบาทในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง การปกครอง พ.ศ. 2475 อย่างชัดเจน โดยยกย่องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ รัชกาลที่ 7 ว่าเป็น ผู้พระราชทานการปกครองแบบรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนชาวไทย

สิ่งที่น่าสนใจในแบบเรียนช่วงนี้คือ นอกจากจะกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ยังมีกล่าวถึงความสำคัญและบทบาทของพระบาทสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

รวมถึงพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์อื่นๆ ด้วยไม่ว่าจะเป็นพระราชโอรส พระธิดา ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่แบบเรียนเสนอภาพและบทบาทของสมาชิกราชวงศ์นอกเหนือไปจากองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งลักษณะ ปันวิชัย (2542: 140) วิเคราะห์ว่าเป็นการแสดงการขึ้นชมนยกย่องในฐานะที่เป็นบุคคลที่ได้รับการนิยมนิยมชมชอบจากประชาชนมากกว่า เป็นการพูดถึงสถาบันอันเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองไทย

นอกจากการโยงความสำคัญของชาติกับสถาบันพระมหากษัตริย์แล้ว แบบเรียนในช่วงนี้ยังมีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์ประชาธิปไตยกับสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย จนอาจกล่าวได้ว่าสัญลักษณ์ของการปกครองระบอบประชาธิปไตยในเมืองไทยคือสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยประเด็นที่แบบเรียนเน้นและอธิบายอย่างละเอียดไม่ใช่ประเด็นที่เกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแต่เป็นส่วนที่ว่าด้วยอำนาจและหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ที่รัฐธรรมนูญถวายเกียรติแด่กษัตริย์

การเปลี่ยนแปลงของเนื้อหาที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เกิดขึ้นในแบบเรียนยุคของสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นั้น ยังคงปรากฏต่อเนื่องจนมาถึงแบบเรียนในหลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2533 ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์นั้น ถูกอธิบายในฐานะผู้สร้างชาติ และผู้สร้างความรุ่งเรืองให้แก่ชาติ อีกทั้งยังเป็นครั้งแรกในแบบเรียนที่มีการเน้นบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมใจของคนในชาติ ส่วนพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์รัชกาลปัจจุบันนั้นถูกเน้นย้ำกล่าวถึงบ่อยครั้ง และแทบจะกล่าวได้ว่าเป็นส่วนที่แบบเรียนให้ความสำคัญอย่างสูงสุด (ลักษณะ ปันวิชัย, 2542: 154) และเปรียบเป็นพ่อของประชาชน นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาที่อธิบายถึงพระมหากษัตริย์ในฐานะสถาบันที่ค้ำจุนระบอบประชาธิปไตยให้มั่นคง แบบเรียนในยุคนี้จึงมีความเข้าใจว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้จรรโลงระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ภูมิใจในความเป็นไทยมีความสามัคคีไม่มีความแตกแยกในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา เพราะทุกคนมีศูนย์รวมจิตใจอยู่ที่พระมหากษัตริย์องค์เดียวกัน (ลักษณะ ปันวิชัย, 2542: 167) สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันทางสังคมที่ได้รับการเน้นความสำคัญมากที่สุดในแบบเรียน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2547: 65) และยังถูกผูกติดอย่างสำคัญกับความเป็น “ชาติไทย” ผ่านการอธิบายถึงการดำรงอยู่ได้ตลอดมาด้วยการทำสงครามและรักษาความเป็นเอกราชเอาไว้ได้และสร้างสมความเจริญสืบต่อมาถึงปัจจุบัน โดยที่การรักษาเอกราชและการสร้างสมความเจริญนั้นมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำตลอดมา

จากที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะ “พระราชอำนาจ” นั้น ถูกนำมาให้ความหมายที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย ตามแต่กลุ่มชนชั้นนำที่สามารถช่วงชิงการครองอำนาจนำทางการเมืองเหนืออุดมการณ์ทางการเมืองอื่นๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปตาม

ช่วงเวลา นับตั้งแต่ยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แบบเรียน ถูกออกแบบให้เน้นที่ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ที่เป็นศูนย์กลางของอำนาจและตัวแทนของความเป็นชาติ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แบบเรียนถูกปรับเปลี่ยนสร้างใหม่เพื่อรับใช้อุดมการณ์แบบใหม่ของคณะราษฎรที่ต้องการสร้างชาติสมัยใหม่ที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย และลดความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นเพียงสถาบันเชิงสัญลักษณ์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ก่อนจะเปลี่ยนแปลงอีกครั้งกลับไปเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์อีกครั้งในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จนมาถึงแบบเรียนในหลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2533

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยชิ้นนี้ เนื่องจากการศึกษาแบบเรียนในแง่ของการทำให้ประชาชนที่ถูกปกครองยอมรับการครองอำนาจผ่านแบบเรียน ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงตัวอย่างผลการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับแบบเรียนเพื่อให้ทราบถึงความสำคัญของแบบเรียนในแง่ของการเมือง ดังต่อไปนี้

วิทยานิพนธ์ของ สุมินทร์ จุฑาทงกูร (2529) เรื่อง “การกล่อมเกลากองการเมืองโดยใช้แบบเรียนหลวงเป็นสื่อในสมัยรัชกาลที่ 5” มีจุดประสงค์หลักในงานวิจัยคือการพิจารณาในบริบททางสังคม- การเมือง โดยถือวาระบบการศึกษาเป็นเสมือน “โรงงาน” ที่จะทำการผลิตคุณค่าที่สังคมยอมรับให้แก่บรรดาผู้ที่เข้ารับการศึกษา หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างให้บุคคลที่ถูกกล่อมเกลากองการศึกษานั้นเป็นผู้ที่ยอมรับต่ออำนาจทางการเมืองที่ดำรงอยู่ในขณะนั้น จากการศึกษาวิจัยของสุมินทร์ พบว่า เนื้อหาแบบเรียนหลวงในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากจะสอนถึงความรู้ด้านอักษรวิธี และความรู้ด้านวิทยาการต่างๆ แล้ว ยังมีการสอนถึงความรู้และแนวความคิดเกี่ยวกับรัฐประชาชาติ การสอนให้เป็นผู้ยอมรับและเชื่อฟังต่ออำนาจรัฐสมัยใหม่ที่แตกต่างจากโครงสร้างอำนาจรัฐแบบเดิม การสอนให้มีความจงรักภักดี หวงแหน เสียสละ และมุ่งจะทำ ประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ รวมตลอดถึงความภาคภูมิใจในความเป็นชาติไทยของตน และทำที่สุดเนื้อหาแบบเรียนยังได้สอนยังได้สอนเรื่องความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเน้นถึงความสูงส่งของพระราชอำนาจและพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้ของพระองค์ ผลจากการศึกษาของสุมินทร์ให้ข้อสรุปว่า เนื้อหาสาระในทางการเมืองของแบบเรียนหลวงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มุ่งเน้นที่จะปลูกฝังคุณค่าและอุดมการณ์ทางการเมือง เพื่อให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติดังได้กล่าวข้างต้น

วิทยานิพนธ์ของ ภัทรา อังคณาวิศัลย์ (2548) เรื่อง “การเมืองของการให้ความหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ในแบบเรียนที่กระทรวงศึกษาให้การยอมรับ ”

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์เนื้อหาของแบบเรียนไทยที่กระทรวงศึกษาธิการให้การยอมรับ ระหว่าง พ .ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2516 ที่สะท้อนให้เห็นการให้ความหมายทางการเมืองของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และระบอบประชาธิปไตย โดยใช้ทฤษฎีการตีความหมาย (Hermeneutics) เป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยภัทราได้ตั้งสมมุติฐานการวิจัยไว้ว่า เนื้อหาของแบบเรียนไทยในช่วงระหว่าง พ .ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2516 ให้ความหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และระบอบประชาธิปไตย ในทางที่เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่กลุ่มชนชั้นนำผู้มีอำนาจในการปกครองแต่ละช่วง จึงเปลี่ยนแปลงและผันแปรไปตามบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จากผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาของแบบเรียนที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ .ศ. 2475 และระบอบประชาธิปไตย มีลักษณะสอดคล้องกับแนวความคิดของผู้นำทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วง เพราะรัฐบาลทุกสมัยมีนโยบายที่ให้ความสำคัญกับการปรับปรุงเนื้อหาของแบบเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอน จึงไม่มีแบบเรียนเล่มใดที่ไม่สนับสนุนกลุ่มผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองปกครองอยู่ในขณะนั้น เพราะผู้มีอำนาจในการปกครองต่างก็ปรารถนาที่จะใช้แบบเรียนเป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลาคิดทางการเมืองของประชาชนให้มีลักษณะเป็น “พลเมืองดี” ในแบบที่สอดคล้องกับระบอบการปกครอง เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้มีอำนาจทางการเมืองนั้นๆ

วิทยานิพนธ์ของ ปวีณา วังมี (2543) เรื่อง “รัฐไทยกับการกล่อมเกลாதองการการเมืองผ่านแบบเรียนในช่วง พ .ศ. 2475-2487” งานวิจัยของปวีณาให้ความสำคัญกับพัฒนาการของความคิดแย้งทางความคิด ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และอุดมการณ์ทางการเมืองของผู้ปกครองในแต่ละช่วงเวลา โดยมุ่งศึกษาความพยายามของกลุ่มผู้นำรัฐในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองระหว่าง พ.ศ. 2475-2487 ในการปรับปรุงหลักสูตรและเนื้อหาของแบบเรียนให้สอดคล้องกับการปกครองในระบอบใหม่ โดยปวีณาได้แบ่งการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 4 ช่วงเวลาใหญ่ๆ คือ

ช่วงที่หนึ่ง ระหว่างเดือนมิถุนายน - ธันวาคม พ .ศ. 2475 ซึ่งเป็นช่วงก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2475 ประเด็นที่น่าสนใจอยู่ที่เนื้อหาในแบบเรียนที่แตกต่างไปจากแบบเรียนในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้แก่ การที่แบบเรียนได้ตัดการกล่อมเกลารื่องของหน้าที่ของนักเรียนต่อพระมหากษัตริย์ออกไปทั้งหมด เช่นการแสดงความกตัญญูหรือการแสดงความรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เพียงแต่ให้คำอธิบายว่าทรงเป็น “หัวหน้า” ของชาติเท่านั้น และพบว่าแบบเรียนได้ทำลายความชอบธรรมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยกล่าวถึงข้อบกพร่องที่เกิดจากการที่พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดในการปกครองแต่ผู้เดียว หลังจากนั้นจึงได้เปรียบเทียบกับระบอบรัฐธรรมนูญซึ่งเอื้อประโยชน์ให้กับประเทศชาติและราษฎรมากกว่า

ช่วงที่สอง ระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2475 – ธันวาคม พ.ศ. 2476 ซึ่งเป็นช่วงหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2475 ปรากฏว่าเนื้อหาการกล่อมเกลாதงการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปมี 2 ประเด็น โดยประเด็นแรกเป็นเรื่องหน้าที่พลเมืองดีในระบบรัฐธรรมนูญ ซึ่งแบบเรียนได้มีการปรับให้สอดคล้องกับ “หลัก 6 ประการของคณะราษฎร” ประเด็นที่สอง มีการเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับระบบรัฐธรรมนูญอย่างละเอียด นอกจากนี้ยังพบว่าในส่วนเรื่องการปกครองได้มีการปรับปรุงถ้อยคำที่กล่าวถึงระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และพระมหากษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้สุภาพมากขึ้น สอดคล้องกับข้อความในรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2475 ที่ได้รับการแก้ไขถ้อยคำต่างๆ ตามแนวคิดของกลุ่มข้าราชการผู้ใหญ่ที่สืบเนื่องจากระบบเก่าผู้ซึ่งมีบทบาทสูงสุดในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้

ช่วงที่สาม ระหว่าง พ.ศ. 2477 – 2480 ซึ่งเป็นช่วงที่ข้าราชการผู้ใหญ่จาก ระบอบเก่าหมดอำนาจไป และคณะราษฎรสายพลเรือนและทหารรุ่นหนุ่มเข้ามามีบทบาทแทน โดยปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมาจากกรณีกบฏบวรเดช เป็นผลให้เกิดแนวคิดที่จะสร้างมาตรการป้องกันรัฐธรรมนูญไว้ โดยแบบเรียนได้เน้นย้ำเป็นพิเศษให้เชิดชูรัฐธรรมนูญไว้ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นักเรียนจะต้องให้ความเคารพและช่วยกันปกป้องรักษาไว้ด้วยชีวิต ดังนั้นแนวคิดหลักในการกล่อมเกลாதงการเมืองผ่านแบบเรียนในช่วงนี้จึงได้แก่การยกฐานะของรัฐธรรมนูญขึ้นเทียบเท่าสถาบันของชาติ กลายเป็นชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มผู้นำทางการเมืองในขณะนั้นยังส่งเสริมแนวคิดเรื่องชาตินิยมอีกด้วย

ช่วงที่สี่ ระหว่าง พ.ศ. 2481 – 2487 ซึ่งเป็นช่วงที่คณะราษฎรสายทหารรุ่นหนุ่มมีบทบาทสูงสุดในการบริหารประเทศ มีแนวนโยบายที่มุ่งเน้นไปในเรื่องการสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม หรือ นโยบายสร้างชาติ และเชิดชูจอมพล ป. พิบูลสงครามไว้ในฐานะผู้นำ การกล่อมเกลาทงการเมืองของแบบเรียนในช่วงนี้ มีลักษณะตอบสนองต่อนโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยได้เพิ่มการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญเป็นหน้าที่ประการหนึ่งของพลเมืองดี สิ่งที่แตกต่างกันออกไปอย่างน่าสนใจของเนื้อหาในแบบเรียนอยู่ที่ภา รวิพากษ์วิจารณ์ความผิดพลาดล้มเหลวของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างตรงไปตรงมา ซึ่งปวิณอธิบายว่าเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับแนวนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มุ่งเน้นการสร้างความปลอดภัยให้แก่ระบอบใหม่อย่างจริงจังและเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กลับฟื้นคืนมาอีก ซึ่งพบว่าแบบเรียนได้แสดงความเป็นปฏิบัติต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และพระมหากษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์บางพระองค์ โดยไม่พบว่ามีกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ในระบบรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด โดยแบบเรียนยังคงให้คำอธิบายเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในระบบรัฐธรรมนูญตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญและยังคงเน้นย้ำให้นักเรียนแสดงความเคารพพระองค์

ผลการศึกษาของปวีณาจึงแสดงให้เห็นว่าเนื้อหาของการกล่อมเกลாத่างการเมืองผ่านแบบเรียนนั้น ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปเพื่อตอบสนองต่อแนวคิดของกลุ่มผู้นำทางการเมืองในแต่ละช่วงเวลาเป็นสำคัญ

วิทยานิพนธ์ของ วชิรินทร์ มัสเจริญ (2533) เรื่อง “แบบเรียนสังคมศึกษากับการกล่อมเกลาท่างการเมืองในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์: ศึกษากรณีความมั่นคงของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” วิทยานิพนธ์ของวชิรินทร์มีจุดมุ่งหมายที่การศึกษาถึงกระบวนการกล่อมเกลาท่างการเมืองโดยการจัดระบบการศึกษาของชาติในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยมุ่งวิเคราะห์เนื้อหาของหลักสูตรแบบเรียนสังคมศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาสายสามัญ จากการศึกษาวชิรินทร์พบว่าหลักสูตรสังคมศึกษามีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างเอกภาพและความมั่นคงของชาติตามนโยบายของผู้นำทางการเมือง แบบเรียนซึ่งเป็น “สื่อ” ได้ถ่ายทอดปลูกฝังความรู้ความเข้าใจใน 4 ประเด็น คือ 1. การปลูกฝังสำนึกความเป็นพลเมืองในระบบรัฐชาติสมัยใหม่ 2. เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติ 3. สถาบันสำคัญของชาติ 4. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา

การศึกษาของวชิรินทร์มีสิ่งที่น่าสนใจในเรื่องการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ “สถาบันประจำชาติ” ที่ปรากฏในแบบเรียน แสดงให้เห็นได้ถึงเจตนาของรัฐที่ต้องการเน้นให้นักเรียนเห็นว่าการมี “สิ่ง” เหล่านี้ทำให้ชาติไทยเป็นปึกแผ่นมั่นคง ทำให้ “สื่อ” กับนักเรียนได้ง่ายและสะดวกต่อความเข้าใจว่าสังคมไทยมีและจะต้องมีสถาบันเหล่านี้ต่อไป โดยสถาบันประจำชาติที่ถูกเน้นมากที่สุดคือ สถาบันพระมหากษัตริย์ โดยได้นำเสนอไว้ในเรื่องบุคคลสำคัญของชาติไทยซึ่งส่วนมากจะเป็นพระมหากษัตริย์ในอดีตที่ทรงทำนุบำรุง กอบกู้เอกราช ของชาติและหน้าที่พลเมืองที่มีต่อพระมหากษัตริย์ ซึ่งประเด็นที่วชิรินทร์พบมี 3 ประเด็นคือ การนำเสนอให้ตระหนักถึงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ การนำเสนอให้ตระหนักถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีต่อพสกนิกรและต่อแผ่นดิน และท้ายที่สุดคือ การนำเสนอและกล่อมเกลาน้ำใจของพลเมืองที่มีต่อพระมหากษัตริย์

สารนิพนธ์ ของ ปรีชา ธรรมวินทร (2532) เรื่อง “การกล่อมเกลาท่างการเมือง โดยผ่านหนังสือเรียน : วิเคราะห์หนังสือเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521” ซึ่งมีจุดประสงค์ที่จะศึกษาถึงกระบวนการในการกล่อมเกลาท่างการเมือง ซึ่งในงานของปรีชามีหมายถึง “การปลูกฝังอุดมการณ์แก่ผู้เรียน” นั่นเอง โดยทำการศึกษาด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหาสาระ (Content analysis) ของหนังสือเรียนที่ใช้นสอนในโรงเรียนประถมศึกษา ณ เวลาที่ปรีชาทำวิจัยปี พ.ศ. 2532 เป็นหลัก จากผลการศึกษาพบว่านอกจากจะสอนความรู้ด้านอักษรวิธี และความรู้ด้านวิทยา การแขนงต่างๆ แล้ว ยังมีการอบรมสั่งสอนให้ผู้เรียนเกิดความรักภักดีต่อ สถาบันชาติ ศาสนา และ

พระมหากษัตริย์อีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การปลูกฝังให้เกิดความจงรักภักดีต่อชาติ” ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด รองลงมาอันดับสอง คือ “การอบรมสั่งสอนให้เกิดความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์” ซึ่งได้ปลูกฝังให้เกิดความสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณที่มีต่อพสกนิกรและแผ่นดิน โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนได้ตอบแทนโดยวิธีต่างๆ เช่น ถวายความจงรักภักดี อันดับถัดมาคือ “การปลูกฝังให้เกิดความรักและศรัทธาต่อศาสนา” โดยมุ่งหวังที่จะอบรมสั่งสอนให้ผู้เรียนเป็น “คนดี” ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาตลอดจนปลูกฝังให้มีความกตัญญูต่อกันต่อ “ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์” นอกจากนี้ ยังมีเนื้อหาบางส่วนที่ปลูกฝัง “เกี่ยวกับประชาธิปไตย” แต่มีเพียงส่วนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับเนื้อหาที่มุ่งปลูกฝัง “ความรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์” ที่สำคัญคือ มิได้มุ่งเน้นในเรื่อง สิทธิ เสรีภาพ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการรวมตัวกันทางการเมืองของประชาชนในรูปองค์กรต่างๆ อย่างแท้จริง แสดงให้เห็นว่า “ระบบการศึกษา” หรือ “โรงเรียน” มีบทบาทในฐานะเป็นกลไกทางด้านอุดมการณ์ที่มุ่งหล่อหลอมกล่อมเกล่าให้ผู้เรียนมีอุดมการณ์ที่ “จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์” เป็นสำคัญ

จากตัวอย่างผลการศึกษาวิจัยที่นำมาพิจารณาพบว่า แบบเรียนถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองของชนชั้นนำผู้มีอำนาจในการกล่อมเกล่าทางการเมืองให้ยอมรับความคิดทางการเมืองที่ชนชั้นนำต้องการ ในขณะเดียวกันในงานของภัทรา อังคนาวินิจฉัย (2548) พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาแบบเรียนไปตามช่วงเวลาแล้วแต่ว่ากลุ่มชนชั้นนำกลุ่มใดจะขึ้นมาครองอำนาจทางการเมือง และเปลี่ยนแปลงเนื้อหาในแบบเรียนให้เอื้อประโยชน์ต่อชนชั้นนำกลุ่มนั้น ดังจะเห็นได้จาก ผลการศึกษาของวัชรินทร์ มัสเจริญ (2533) กับ ปวีณา วงษ์มี (2543) ในส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลาและกลุ่มที่ครองอำนาจนำทางการเมือง

การปลูกฝังความคิดทางการเมืองการปกครองของไทยผ่าน “แบบเรียน” ซึ่งนับว่าเป็นสื่อในการส่งผ่านความคิดที่มีส่วนสำคัญ ในการสร้างความหมายความเข้าใจไปยังคนรุ่นต่อไป ดังนั้น การศึกษาวิจัยในประเด็นปัญหานี้จึงมีความสำคัญในแง่ที่ว่าเป็นการศึกษาถึง เนื้อหาเกี่ยวกับพระราชอำนาจที่อยู่ในแบบเรียนว่ามีลักษณะหรือรูปแบบอย่างไร

บทที่ 3

การครองพระราชอำนาจผ่านแบบเรียน : ศึกษากรณีแบบเรียนตามหลักสูตร การศึกษา พุทธศักราช 2544 ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 6

การศึกษาในบทนี้จะเป็นการศึกษาการสร้างการครองอำนาจนำ (Hegemony) ของพระมหากษัตริย์ผ่านเนื้อหาในแบบเรียน ซึ่งอาศัยแบบเรียนในวิชาสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือในการ สร้างรากฐาน สร้างความชอบธรรมในการสร้างความยินยอมพร้อมใจ (Consent) และทำให้เกิดการยอมรับอย่างเป็นไปเองในกรอบของความเป็นไทยที่ยอมรับการครองอำนาจนำทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสิ่งมีผลอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างการยอมรับการครองอำนาจนำของสถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมไทย โดยแบบเรียนที่ใช้ในการศึกษาจะใช้แบบเรียนจาก 3 สำนักพิมพ์ คือ ไทยวัฒนาพานิช อักษรเจริญทัศน์ และ วัฒนาพานิช ซึ่งจากการสำรวจของผู้วิจัยในโรงเรียนที่ผู้วิจัยลงไปศึกษาจำนวน 2 โรงเรียน (ดังจะกล่าวต่อไปในบทที่ 4) พบว่า แบบเรียน สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ที่ใช้เพื่อการศึกษาในโรงเรียนนั้นๆ เป็นแบบเรียนที่มีการเลือกใช้โดยอาจารย์ผู้สอนในระดับมัธยมมากที่สุด 3 อันดับแรก และทุกเล่มที่ใช้ศึกษาผ่านการอนุญาตรับรองจากกระทรวงศึกษาธิการให้ใช้เป็นสื่อในการสอนภายในโรงเรียนได้อย่างถูกต้องตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยแบบเรียนที่เลือกใช้ในการศึกษาจากทั้งสามสำนักพิมพ์มีจำนวนทั้งหมด 11 เล่ม ดังนี้

สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช 5 เล่ม ได้แก่

1. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 แต่งโดย ผ่องศรี จันทน์ห้าว และคณะ (2549)
2. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แต่งโดย ผ่องศรี จันทน์ห้าว และคณะ (2550ก)
3. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 แต่งโดย ผ่องศรี จันทน์ห้าว และคณะ (2550ข)
4. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เล่ม 2 แต่งโดย ผ่องศรี จันทน์ห้าว และคณะ (2550ค)
5. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แต่งโดย สมหวัง ชัยตามงคล และคณะ (2550)

สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ 3 เล่ม ได้แก่

1. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 แต่งโดย กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ (2551ก)
2. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ประวัติศาสตร์ ม .3 แต่งโดย ณรงค์ พ่วงพิศ และคณะ (2549)
3. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 แต่งโดย กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ (2551ข)

สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช 3 เล่ม ได้แก่

1. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ประวัติศาสตร์ ม .3 แต่งโดย ไพฑูริย์ มีกุล และคณะ (2548)
2. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 แต่งโดย ชูวงศ์ ฉายะบุตร และคณะ (2547)
3. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แต่งโดย ชูวงศ์ ฉายะบุตร และคณะ (2548)

การศึกษาเนื้อหาของแบบเรียนทั้ง 11 เล่มจากสามสำนักพิมพ์นี้จะพิจารณาไปที่เนื้อหาที่มีลักษณะร่วมกันในการสร้างครองอำนาจของพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ โดยจะไม่ได้พิจารณาถึงการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างเนื้อหาในแบบเรียนของแต่ละสำนักพิมพ์ หรือโครงสร้างของเนื้อหาภายในแบบเรียนของแต่ละสำนักพิมพ์

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นหลักสูตรที่ร่างตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 โดยในวิชาสังคมศึกษามีการเปลี่ยนแปลงจากหลักสูตรเก่าคือ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ .ศ. 2533) (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ , นวลละออ แสงสุข และ สมศรี ส่งาศิลป์ , 2552: 71) ที่วิชาสังคมศึกษาเป็นการรวมของสาระความรู้หลายๆ วิชาทางสังคมศึกษาเข้าด้วยกัน แต่หลักสูตรพุทธศักราช 2544 นั้นมีการเปลี่ยนชื่อวิชาสังคมศึกษาเป็นกลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ , 2546) โดยแบ่งออกได้เป็น 5 สาระวิชา ดังนี้

สาระที่ 1: ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระที่ 2: หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

สาระที่ 3: เศรษฐศาสตร์

สาระที่ 4: ประวัติศาสตร์

สาระที่ 5: ภูมิศาสตร์

โดยหลักสูตรนี้กำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในภาพรวม 12 ปี โดยแบ่งระดับการศึกษาออกเป็นช่วงชั้น ช่วงชั้นละ 3 ปี ดังนี้

- ประถมศึกษาปีที่ 1-3 เป็นการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 1
- ประถมศึกษาปีที่ 4-6 เป็นการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 2
- มัธยมศึกษาปีที่ 1-3 เป็นการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 3
- มัธยมศึกษาปีที่ 4-6 เป็นการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 4

จากการศึกษาและวิเคราะห์แบบเรียนตามแนวคิดของอันโตนิโอ กรัมสกี โดยเฉพาะในเรื่องของการครองอำนาจนำ (Hegemony) ของพระมหากษัตริย์ สามารถวิเคราะห์ได้ใน 3 ประเด็นหลักตามลำดับได้ดังนี้

- 3.1 การสร้างความยินยอมพร้อมใจ (Consent) ต่อพระมหากษัตริย์ในการครองอำนาจนำ
- 3.2 การช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (War of position) ในความสัมพันธ์ของพระมหากษัตริย์กับการให้กำเนิดและวางรากฐานประชาธิปไตยของไทย
- 3.3 ความสำเร็จในการสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์ (Historical Bloc) ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำ

3.1 การสร้างความยินยอมพร้อมใจ (Consent) ต่อพระมหากษัตริย์ในการครองอำนาจนำ

การสร้างความยินยอมพร้อมใจ (Consent) ถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของการสร้างความชอบธรรมในการครองอำนาจนำ ผ่านการควบคุมความคิด จิตสำนึก และความเห็นพ้องต้องกัน (Consensus) ของประชาชน ซึ่งทำให้เกิดการยินยอมทั้งความคิดและการกระทำอย่างเป็นไปเองของผู้ถูกครองอำนาจนำโดยไม่ต้องใช้กำลังบังคับ การสร้างความยินยอมพร้อมใจในการยอมรับทางอุดมการณ์เป็นไปเพื่อรักษาสภาวะการครองอำนาจนำของชนชั้นปกครอง ที่ตอกย้ำ ส่งต่อผลิตซ้ำ และขยายผลของการครองอำนาจนำทางอุดมการณ์โดยการสร้างประวัติศาสตร์การเมืองเชิงจริยธรรม (Ethico-Political History) (Gramsci, 1985: 194-195) ผ่านเนื้อหาในแบบเรียนที่

สถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทนำ และเป็นศูนย์กลางที่มีที่มาทางประวัติศาสตร์ของชาติไทย เป็นศูนย์รวมของความเป็นชาติ พร้อมทั้งเป็นผู้นำทางศีลธรรม จริยธรรม ที่ปกครองประชาชนด้วยคุณธรรม เพื่อทำให้เกิดการยอมรับในเชิงสามัญสำนึก (Common sense) ที่นำไปสู่การสร้างการยินยอมพร้อมใจ (Consent) และยอมรับการครองอำนาจของพระมหากษัตริย์อย่างเป็นไปเอง ซึ่งจากการวิเคราะห์เนื้อหาในแบบเรียนที่ใช้ศึกษาสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นย่อย ดังนี้

3.1.1 พระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์รวมของความเป็นชาติ

3.1.2 พระมหากษัตริย์กับวัฒนธรรมความเป็นไทย

3.1.3 พระมหากษัตริย์กับการเป็นผู้นำทาง ศีลธรรม และ จริยธรรม

ประเด็นย่อยทั้งสามข้างต้นล้วนมีส่วน สำคัญในการสร้างสามัญสำนึกที่ทำให้เกิดความยินยอมพร้อมใจยอมรับการครองอำนาจนำ ของพระมหากษัตริย์ ดังจะวิเคราะห์ในส่วนต่อไปตามลำดับ

3.1.1 พระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์รวมของความเป็นชาติ

การสร้างความยินยอมพร้อมใจในประเด็นย่อยแรกนี้เป็น การครองอำนาจนำทางอุดมการณ์โดยการสร้างประวัติศาสตร์การเมืองเชิงจริยธรรม (Ethico-Political History) ผ่านเนื้อหาในแบบเรียนที่สถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทนำ และเป็นศูนย์กลางที่มีที่มาทางประวัติศาสตร์ของชาติไทย เป็นศูนย์รวมของความเป็นชาติ โดยแบบเรียนได้เริ่มอธิบายถึงความ เป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีคุณประโยชน์ต่อประชาชนและต่อประเทศชาติในประวัติศาสตร์การเมือง ดังนี้

“พระมหากษัตริย์ไทยได้ใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ประเทศชาติมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชที่ทรงปกครองประชาชนแบบพ่อปกครองลูก ทำให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ ต่อประเทศชาติ ร่วมกันสร้างบ้านเมืองจนเจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญากระทำยุทธหัตถีจนชนะข้าศึกศัตรู และทรงกอบกู้เอกราชของชาติไทยคืนมาได้ ทำให้คนไทยมีความรักชาติและพร้อมที่จะเสียสละเพื่อชาติ และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงประเมินสถานการณ์และปรับท่าทีให้ถูกต้องด้วยการผ่อนปรนยอมรับอิทธิพลของชาติตะวันตกและดำรงรักษาคุณค่าของอารยธรรมไทยไว้

ด้วยการเลื้อย กเฟิ่นผสมผสานจนรักษาอธิปไตยของชาติไว้ได้ ...” (สมหวัง
ชัยตามงคล และคณะ, 2550: 69)

เนื้อหาข้างต้นเป็นการสร้างการยอมรับในที่มาทางประวัติศาสตร์ของสถาบัน
พระมหากษัตริย์ที่เป็นผู้ให้กำเนิดและสร้างชาติ ตลอดจนดำรงรักษาชาติให้มีความมั่นคงปลอดภัย
ซึ่งเป็นการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้สร้างชาติ ตลอดจนดำรงความ
ต่อเนื่องโดยการสร้างความสืบเนื่องของราชธานีของแต่ละอาณาจักร และมีศูนย์กลางอยู่ที่ราชวงศ์
ต่างๆ ที่ร้อยเชื่อมความเป็นประเทศชาติไม่ให้ขาดตอน โดยใช้การจัดลำดับพระมหากษัตริย์เข้าเป็น
“วงศ์” เดียวกัน โดยมีราชธานีเป็นตัวคงความสืบเนื่องนับตั้งแต่ เริ่มกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุง
ธนบุรี จนกระทั่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมี “กษัตริย์กรุงสยาม” เป็นศูนย์กลาง (รวม วัชรประดิษฐ์ ,
2539: 154 อ้างถึงใน โสภา ชานะมูล, 2546: 30)

การสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของชาติถูกสร้างขึ้น
อย่างเป็นระบบขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 (โสภา ชานะมูล, 2546: 30) โดยมีสมเด็จพระ
ราชานุกาฬ เป็นผู้มืบทบาทสำคัญ แต่จากเนื้อหาในแบบเรียนจะเห็นได้ว่าการสร้างสำนึกเรื่องรัฐ
ชาติว่าประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์เป็นตัวแทนแห่งยุคสมัยต่างๆ เป็นผู้ซึ่งมีบทบาทนำใน
ประวัติศาสตร์ความเป็นชาติไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ยุคพ่อขุนรามคำแหง ต่อเนื่องมาในยุคอยุธยาที่
มีสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวเป็นผู้นำ ทั้งๆ ที่รัฐไทยเพิ่งเริ่มสร้างสำนึกเรื่องรัฐชาติเพียงในสมัยรัชกาลที่ 5 ดังนั้นความ
ต่อเนื่องของชาติภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์ จึงเป็นการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่
ยอมรับว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้กำหนดวิถีทางประวัติศาสตร์ (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ , 2538: 91)
โดยพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่สามารถ “กระทำ” ให้เกิดความก้าวหน้าแก่สังคมแต่เพียงผู้เดียว ทำให้
เกิดความคิดที่ผูกพันอยู่กับสำนึกเรื่อง “หน้าที่” ของพระมหากษัตริย์ที่ต้องทำให้สังคมก้าวหน้า และ
ทุกสิ่งทีพระมหากษัตริย์ทรงกระทำล้วนเป็นเพื่อความเจริญก้าวหน้าของชาติเป็นสำคัญ (เสนห์
จามริก, 2523: 51) ไม่ได้เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของตัวพระองค์เอง ซึ่งสำนึกทางประวัติศาสตร์นี้
ได้ถูกถ่ายทอดและปลูกฝังไปสู่ประชาชน ซึ่งส่งผลอย่างมากต่อความรู้สึกนึกคิดของประชาชน
ตั้งแต่ในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นต้นมา (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ , 2538: 156) จนถึงปัจจุบัน
ทำให้เกิดสามัญสำนึกว่าประชาชนเป็น “หนี้” บุญคุณทางประวัติศาสตร์การเมืองเชิงจริยธรรมต่อ
สถาบันพระมหากษัตริย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและเป็นหนี้ที่ไม่มีวันชดใช้ได้หมด ต้องตอบแทน
กันต่อไปจนชั่วลูกชั่วหลานไม่จบไม่สิ้น และหากไม่ตอบแทนหนี้ทางประวัติ ศาสตร์โดยการทำ

ประโยชน์เพื่อพระมหากษัตริย์หรือแสดงความระลึกถึงบุญคุณจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์จะกลายเป็นประชาชนผู้ “เนรคุณ” ต่อพระมหากษัตริย์และประเทศชาติ

นอกจากนี้แบบเรียนยังได้สร้างความต่อเนื่องของสถาบันพระมหากษัตริย์สืบเนื่องจากยุคอาณาจักรจนมาถึงยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังนี้

“ทรงเป็นสัญลักษณ์แห่งความต่อเนื่องของชาติ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของชาติไทยสืบเนื่องต่อกันโดยไม่ขาดสายมาตั้งแต่อาณาจักรไทยในอดีตกระทั่งถึงปัจจุบัน ไม่ว่ารัฐบาลจะเปลี่ยนแปลงไปที่ชุดที่สมัยก็ตาม แต่สถาบันพระมหากษัตริย์ยังคงอยู่เป็นความต่อเนื่องของประเทศชาติ ช่วยประสานการปกครองไม่ให้เกิดช่องว่างขึ้น ทำให้ระบบการเมืองและชาติไทยมีความต่อเนื่องตลอดเวลา” (ชวงส์ ฉายะบุตร และคณะ, 2547: 52-54)

เนื้อหาในแบบเรียนข้างต้นเป็นการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่พระมหากษัตริย์เป็นสิ่งที่ยึดอยู่กับชาติ เป็นผู้ให้กำเนิดชาติ รักษาชาติ¹ และแม้เข้าสู่ยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองที่มีรัฐบาลบริหารประเทศ พระมหากษัตริย์ก็ยังคงเป็นความต่อเนื่องของชาติไม่เปลี่ยนแปลงดังจะเห็นได้จากการที่แบบเรียนอธิบายว่า ไม่ว่ารัฐบาลจะเปลี่ยนไปที่ชุดที่สมัยพระมหากษัตริย์ก็ยังคงอยู่เป็นความต่อเนื่องของชาติไม่เปลี่ยนแปลง ดังนั้นความมั่นคงและความต่อเนื่องของพระมหากษัตริย์จึงกลายเป็นความมั่นคงและความต่อเนื่องของชาติไปโดยปริยาย การอธิบายแบบนี้เป็นการสร้างสามัญสำนึกที่สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันที่อยู่คู่บ้านคูเมืองของชาติ หากไม่มีพระมหากษัตริย์ประเทศชาติคงจะอยู่ไม่ได้ และประชาชนจะจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ตั้งแต่เริ่มต้นประวัติศาสตร์ความเป็นชาติอันยาวนานจนถึงอนาคตที่ไม่สิ้นสุด ดังเนื้อหา ดังนี้

“คำว่า ราชา กษัตริย์ และ จักรพรรดิ อาจต่างกันในแง่รากศัพท์และคำแปลตามรากศัพท์เท่านั้น ไม่ว่าคำแปลตามรากศัพท์ของคำเหล่านี้จะเป็นอย่างไรก็ตามสำหรับประชาชนทั่วไปแล้ว ในหลวง ก็คือในหลวง ที่ประชาชนจงรักภักดีตลอดชั่วกาลนานนั่นเอง” (ชวงส์ ฉายะบุตร และคณะ, 2547: 41)

¹ ในขณะที่แบบเรียนในระดับประถมศึกษา 1-6 ที่ใช้ในปี พ.ศ. 2552 ก็มีลักษณะในการอธิบายเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกับในระดับมัธยมศึกษาจากการศึกษาแบบเรียนในระดับประถมศึกษาของชาญวิทย์ เกษตรศิริ คุรยาละเอียดได้ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ด้ทธิชาตินิยมไทย/สยามกับกัมพูชา : และกรณีศึกษาปราสาทเขาพระวิหาร (มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552), หน้า 15.

การสร้างสามัญสำนึกที่ชาติและพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งที่กำเนิดขึ้นมาพร้อมกันและอยู่คู่กันมาตลอดประวัติศาสตร์นั้น เป็นการสร้างความยินยอมพร้อมใจ (Consent) ในการยอมรับอย่างเป็นทางการของสถาบันพระมหากษัตริย์ว่าเป็นสิ่งที่มือยาวนานและทำให้ไม่มีความคิดที่จะวิพากษ์วิจารณ์ (Critical conception) (Forgacs, 1988: 333) หรือตั้งคำถามว่าประเทศชาติไม่มีสถาบันพระมหากษัตริย์ไม่ได้จริงหรือ ชาติจะอยู่ไม่ได้ถ้าไม่มีพระมหากษัตริย์จริงหรือ เป็นต้น (ซึ่งจะได้นำเสนอคำตอบของคำถามนี้จากการสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนในบทต่อไป) การสร้างสามัญสำนึกนั้นมีความสัมพันธ์กับการก่อให้เกิดจิตสำนึกทางการเมือง (Political consciousness) (Gramsci, 1971: 323-343 อ้างถึงใน Forgacs, 1988: 334) ที่นำไปสู่การยินยอมพร้อมใจอย่างเป็นทางการ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในพลังของการครองอำนาจนำ (Forgacs, 1988: 333) เพราะสามัญสำนึกนั้นจะทำให้ไม่เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในความเข้าใจของตนเองต่อการรับรู้ข้อเท็จจริงนั้นๆ ซึ่งหากมีการวิพากษ์วิจารณ์ ตั้งคำถาม มีข้อสงสัยต่อการรับรู้เข้าใจของตนเองเมื่อไหร่ จะมีการเปลี่ยนแปลงทางสามัญสำนึกซึ่งส่งผลต่อจิตสำนึกทางการเมืองอันจะส่งผลให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการครองอำนาจนำของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างมาก

แบบเรียนยังมีประโยคที่ใช้ในการสร้างสามัญสำนึกเรื่องความเป็นคนไทยและชาติไทยที่มีศูนย์กลางเป็นพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกับการสร้างสำนึกเรื่องรัฐชาติในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่น่าสนใจ ดังนี้

“พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติ การมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศ ทำให้เราชาวไทยมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของความเป็นชาติ ...” (ผ่องศรี จันทน์ห้าว และคณะ , 2549: 20)

ข้อความในแบบเรียนข้างต้นเป็นที่น่าสังเกตว่าแนวความคิดเกี่ยวกับการที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลางของความเป็นชาตินั้น เป็นแนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชาติกับพระมหากษัตริย์ในระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ถูกสร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชกาลที่ 7 ซึ่งปรากฏอยู่ในแบบเรียนยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์² ที่เน้นการสร้างความรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์กลางของความเป็นชาติ ที่ทำให้เกิดความสามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนในชาติ ซึ่งการสอน

² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน โสภานะ มูล, “ชาติไทย” ในทัศนะปัญญาชนหัวก้าวหน้า (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550), หน้า 19-20. และ วิทย์ วิศุทเวทย์, ปรัชญาการศึกษาไทย 2411-2475 (กรุงเทพฯ: ฟันนี้พับลิชชิ่ง, 2526), หน้า 23.

ให้รักชาติและให้จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์นั้นมักจะไปด้วยกัน³ จะเห็นได้ว่าการอธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ของชาติและพระมหากษัตริย์ในแบบเรียนยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์กลับยังคงถูกใช้เป็นแนวความคิดที่แบบเรียนในยุคปัจจุบันใช้ในการอธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชาติและพระมหากษัตริย์ในรัชกาลที่ 9 ที่ผ่านการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข⁴

นอกจากการสร้างการครองอำนาจทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมของชาติ และสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ชาติในสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองข้างต้นแล้ว แบบเรียนยังมีการสร้างการครองอำนาจนำทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ที่เป็นการชี้ให้เห็นถึงประวัติศาสตร์การเมืองเชิงจริยธรรม ที่แสดงถึงคุณประโยชน์ของพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 ดังนี้

“...เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ขึ้นในบ้านเมือง ด้วยพระปรีชาสามารถและพระบารมีของพระมหากษัตริย์ ประกอบกับความจงรักภักดีของประชาชน ทำให้เราชาวไทยสามารถผ่านพ้นเหตุการณ์รุนแรงมาได้ ตัวอย่างเช่น เหตุการณ์ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 ซึ่งเรียกกันว่าเหตุการณ์ พฤษภาทมิฬ ได้มีการปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างคนไทย 2 ฝ่าย⁵ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงไกล่เกลี่ยเหตุการณ์ก็สงบและยุติได้ในทันที ซึ่งเหตุการณ์ในลักษณะนี้ถ้าเกิดขึ้นในบ้านเมืองอื่น ก็มีแนวโน้มที่จะลุกลามใหญ่โตจนกลายเป็นสงครามกลางเมืองที่มีความรุนแรง ต้องสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินจำนวนมาก และยืดเยื้อไปอีกนาน ด้วยเหตุที่ทั้ง 2 ฝ่ายขัดแย้งถึงขั้นประหัตประหารกันเป็นการยากที่จะยุติได้ง่ายๆ ”
(ผ่องศรี จันทน์ห้าว และคณะ, 2549: 14)

³ เช่นเมื่อ พ.ศ. 2473 เสนาบดีกระทรวงธรรมการให้ประทานโอวาทแก่ลูกเสือ “ว่าเหตุที่เราจะต้องจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์นั้น เพราะไทยเป็นอิสระมาได้ก็ด้วยวิธีการปกครองที่ถือพระเจ้าแผ่นดินเป็นเหมือนพ่อ ปกครองป้องกันข้าศึกทั้งภายในภายนอกให้ราษฎรทั้งหมด เท่ากับพระมหากษัตริย์ทรงรับผิดชอบแทนเรา ดังนั้นถ้าหวังความเจริญของบ้านเมืองเราก็ต้องจงรักภักดีจริงๆ ” (เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เล่มที่ 41 พิมพ์ที่ 8, อ้างถึงใน วิทย์ วิศทเวทย์ , 2526: 23)

⁴ นอกจากนี้ยังทำให้เข้าใจได้อีกว่า การวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์จึงกลายเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นชาติไทยอีกด้วยซึ่งเป็นเรื่องที่ยอมรับกันได้ยากในสังคมไทย

⁵ เป็นที่น่าสังเกตว่าแบบเรียนไม่ใช้คำว่า การปะทะกันอย่างรุนแรงของฝ่ายประชาชนกับฝ่ายทหาร กลับอธิบายว่าเป็นการปะทะกันอย่างรุนแรงของประชาชน 2 ฝ่าย

การอธิบายของแบบเรียนที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าเป็นการสร้างคามยินยอมพร้อมใจของประชาชนที่จงรักภักดีและยอมรับการไกล่เกลี่ยของพระมหากษัตริย์ที่ทำให้ชาติรอดพ้นวิกฤตการณ์มาได้ ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงได้รับบทบาทนำในการยุติความขัดแย้งทางการเมือง เป็นการสร้างสำนึกในการยอมรับการฟังพระมหากษัตริย์ในการยุติความขัดแย้งทางการเมือง มากกว่าจะฟังศาลฎีกาและองค์กรทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญในระบบประชาธิปไตย และการที่พระมหากษัตริย์ทรงได้รับบทบาทนำในการยุติความขัดแย้งทางการเมืองในหลายเหตุการณ์นั้น ได้กลับกลายเป็นการดึงพระมหากษัตริย์ให้เข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้น ซึ่งขัดกับหลักการที่พระมหากษัตริย์ทรงอยู่เหนือการเมืองและจะต้องไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทางการเมือง

3.1.2 พระมหากษัตริย์กับวัฒนธรรมความเป็นไทย

นอกจากแบบเรียนจะสร้างการยินยอมพร้อมใจจากที่มาจากที่มาจากประวัติศาสตร์ทางการเมืองเชิงจริยธรรมของพระมหากษัตริย์แล้ว ยังมีการสร้างการครองอำนาจนำในที่มาของพระมหากษัตริย์ทางวัฒนธรรม (Cultural hegemony) ซึ่งเป็นการสถาปนาวัฒนธรรมหลักหรือระบบความคิดหลักของสังคมไทยขึ้น เพื่อนำไปสู่การสร้างความเห็นพ้องต้องกัน (Consensus) (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2551: 186) เช่น การสร้างวัฒนธรรมความเป็นไทยขึ้นมา การครองอำนาจนำทางวัฒนธรรมสามารถสร้างกรอบ สามัญสำนึก ทางวัฒนธรรมขึ้นมาซึ่งมีส่วนสำคัญในการควบคุมความคิดของประชาชนให้เห็นพ้องต้องกันในการปฏิบัติตามอย่างเป็นไปเอง โดยไม่ต่อต้านและเป็นไปอย่างยินยอมพร้อมใจ โดยการอธิบายความเป็นมาของวัฒนธรรมไทย ดังนี้

“ความเป็นมาของวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมไทยดั้งเดิมแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ

1. **วัฒนธรรมหลวง** มีแกนกลางอยู่ในกรุงเทพมหานคร ถ้าในอดีตก็อยู่กรุงศรีอยุธยา เป็นวัฒนธรรมซึ่งมีสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันวัด และสถาบันราชการ เป็นแกนนำ

2. **วัฒนธรรมราษฎร์** คือ วัฒนธรรมของชาวบ้านที่ทำการเกษตร เมื่อถึงเทศกาลต่างๆ ก็ไปวัดทำบุญ

ทั้งวัฒนธรรมหลวงและวัฒนธรรมราษฎร์มีความเกี่ยวข้องกับ

พระพุทธศาสนา แต่มีรายละเอียดข้อวัตรปฏิบัติแตกต่างกันไป ...” (สมหวัง ชัยตามงคล, พรณี สุมานนท์ และกนกพร กระบวนศรี, 2550: 56)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่ามี การแบ่งแยกความเป็นมาของวัฒนธรรมไทยออกเป็นวัฒนธรรมหลวงและวัฒนธรรมราษฎร์ขึ้นมา ซึ่งเป็นการปูพื้นฐานให้ยอมรับความแตกต่างทาง

ชนชั้นของวัฒนธรรมให้เห็นเป็นเรื่องปกติแต่ดั้งเดิมในวัฒนธรรมไทยซึ่งเป็นการสร้างสามัญสำนึกทางวัฒนธรรม ที่นำไปสู่การสร้างการยินยอมพร้อมใจ ยอมรับความไม่เท่าเทียมและการถูกกดขี่เสียเปรียบว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ โดยมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันสูงสุดในการครองอำนาจนำทางวัฒนธรรมไทย โดยจะเห็นได้จากการที่แบบเรียนกำหนดให้สถาบันกษัตริย์เป็นหนึ่งในเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย และเป็นศูนย์รวมของความเป็นชาติไทยที่รวมคนทุกชนชั้นเข้าไว้ด้วยกัน ดังเนื้อหาแบบเรียนต่อไปนี้

“วัฒนธรรมไทยก่อให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ดังนี้

สถาบันพระมหากษัตริย์และความเป็นชาติไทย ประเทศไทยมีองค์พระมหากษัตริย์เป็นประมุขและ เป็นศูนย์รวมใจของคนทั้งชาติที่ให้ความเคารพสักการะ รวมทั้งเป็นสถาบันที่ยึดเหนี่ยวให้ผู้คนทั้งภูมิภาค ทุกเพศทุกวัยรวมเข้าเป็นหนึ่ง ดังนั้น พระราชกรณียกิจและขัตติยประเพณี เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันจักรี วันฉัตรมงคล และวันปิยมหาราช จึงเป็นงานราชพิธีที่แสดงถึงบุญบารมีและพิธีกรรมที่คนทั้งชาติแซ่ซ้องยืดอกและเข้าไปมีส่วนร่วมเสมอมา...”
(กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ, 2551ก: 252)

การอธิบายของแบบเรียนถึงเอกลักษณ์ของความเป็นไทยที่มีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมของคนทั้งชาตินั้น เป็นการสร้างคุณค่าร่วมกันให้เกิดขึ้นภายใต้กรอบวัฒนธรรมความเป็นไทยขึ้นมา เป็นการสร้างการยินยอมพร้อมใจยอมรับการครองอำนาจนำทางวัฒนธรรมของสถาบันพระมหากษัตริย์ขึ้นมาโดยผนวกรวมคนทุกชนชั้นทุกภูมิภาคเข้ามาอยู่ภายใต้กรอบวัฒนธรรมของไทยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้แบบเรียนยังได้อธิบายถึงประเพณีการปฏิบัติตนของประชาชนต่อพระมหากษัตริย์โดยการรักษาประเพณีในยุคราชาธิปไตยในสมัยอยุธยาให้เป็นสิ่งที่ยังคงพึงปฏิบัติต่อพระมหากษัตริย์ในยุคประชาธิปไตย ดังนี้

“**ประเพณีการปฏิบัติตนต่อพระมหากษัตริย์** สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยได้รับการยกย่องเป็น **สมมติเทพ** จึงมีประเพณีที่ประชาชนปฏิบัติต่อพระมหากษัตริย์แตกต่างไปจากสามัญชน เช่น การใช้ **ราชาศัพท์** ในการพูดและเขียน การเข้าเฝ้าด้วยการหมอบและกราบ การถวายบังคม หรือรับพระราชทานสิ่งของด้วยท่าเอางาน เป็นต้น” (ชูวงศ์ ฉายะบุตร และคณะ, 2547: 55)

ข้อความข้างต้นที่แบบเรียนได้อธิบายถึงประเพณีที่ประชาชนพึงปฏิบัติต่อพระมหากษัตริย์ จะเห็นได้ว่าการกล่าวถึงการยกย่องพระองค์เป็นสมมติเทพ ซึ่งแนวความคิดที่ว่าพระมหากษัตริย์

ทรงเป็นสมมติเทพเป็นแนวความคิดเกี่ยวกับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่สำคัญในสมัยอยุธยา กฎเกณฑ์และประเพณีที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ล้วนเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อรักษาสถานภาพที่เปรียบเสมือนเป็นเทวราชของพระมหากษัตริย์ ซึ่งแนวความคิดสมมติเทพของพระมหากษัตริย์มีที่มาจากหลายแหล่ง เช่น ลัทธิมหายานที่เชื่อในการยกฐานะของพระมหากษัตริย์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิและเป็นองค์สมมติเทพในที่สุด และ ลัทธิพราหมณ์-ฮินดูที่เทียบฐานะของพระมหากษัตริย์เท่ากับพระอินทร์หรือสมมติเทพผู้เป็นใหญ่ในเทวภูมิ นอกจากนี้แนวคิดในการยกพระมหากษัตริย์เป็นเทวราชยังไม่ได้จำกัดเฉพาะพระอินทร์เท่านั้น ยังมีการเปรียบพระมหากษัตริย์กับพระนารายณ์ดังจะเห็นได้จากการใช้รูปครุฑหรือนารา ยนต์ทรงสุบรรณเป็นสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ (ธงทอง จันทรางศุ, 2548: 29) ซึ่งสาเหตุที่มีการนำแนวความคิดนี้ใช้กับสถาบันพระมหากษัตริย์ก็เนื่องจากแนวคิดนี้สามารถส่งเสริมพระมหากษัตริย์ให้อยู่ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องเคารพสักการะ มีพรหมณ์เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติพิธีกรรมโดยใช้แนวทางปฏิบัติที่เน้นความสำคัญของพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ซึ่งสงวนไว้เฉพาะพระมหากษัตริย์ซึ่งทำให้สถานภาพของพระมหากษัตริย์เป็นเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์แตกต่างไปจากประชาชนธรรมดา (สมบุรณ์ สุขสำราญ, 2527: 27) เป็นการสร้างและรักษาไว้ซึ่งความชอบธรรมในอำนาจและสถานะที่สูงส่งของพระมหากษัตริย์โดยใช้แนวคิดทางลัทธิทางศาสนาเข้ามาสร้างการยินยอมพร้อมใจของประชาชนในการยอมรับสถานะที่สูงส่งและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยา

สิ่งที่น่าสนใจคือการอธิบายถึงประเพณีการปฏิบัติต่อพระมหากษัตริย์โดยใช้แนวคิดสมมติเทพในสมัยอยุธยากลัวยังถูกใช้ในการสร้างความชอบธรรมในการได้รับความเคารพสักการะราวกับเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยด้วย ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่ายังคงมีการรักษาแนวความคิดสมมติเทพ และนำมาใช้ในสังคมปัจจุบันเพื่อเป็นการรักษาการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่อาจถูกล่วงละเมิดและวิพากษ์วิจารณ์ได้ และทำให้การวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์กลายเป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรมและเป็นบาป (ซึ่งผู้วิจัยเองก็เคยขัดแย้งในตนเองว่าการวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์จะทำให้ตกรอกหรือไม่ซึ่งทำให้เห็นว่าเป็นการใช้ความเชื่อทางศาสนาและเรื่อง ศีลธรรมมาปิดความคิดประชาชนที่คิดวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์ตั้งแต่ในระดับความคิดความเชื่อภายในตัวเอง)

นอกจากนี้ยังมีการสร้างสามัญสำนึกในทางการปฏิบัติตนต่อพระมหากษัตริย์โดยการสร้างประวัติศาสตร์ความต่อเนื่อง ของประเพณีว่าเป็นสิ่งที่ทำสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีตอันยาวนาน ทำให้ประเพณีการปฏิบัติตนต่อพระมหากษัตริย์ เช่น การใช้ราชาศัพท์ การหมอบกราบ ยังคงเป็นสิ่งปกติที่พึงปฏิบัติต่อพระองค์ถึงแม้จะอยู่ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ใต้รัฐธรรมนูญในระบอบประชาธิปไตยก็ตาม เป็นการสร้างการยินยอมพร้อมใจในการยอมรับ

ความเหนือกว่าของพระมหากษัตริย์ทางวัฒนธรรม ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติตนต่อพระมหากษัตริย์อย่างอยู่ในกรอบของวัฒนธรรมความเป็นไทยขึ้นมา เป็นการสร้างการยอมรับโดยสามัญสำนึกถึงความแตกต่างและเหนือกว่าของความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมประเพณีระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน

3.1.3 พระมหากษัตริย์กับการเป็นผู้นำทาง ศิลธรรม และ จริยธรรม

การวิเคราะห์เนื้อหาในแบบเรียนจากสองประเด็นย่อยที่ผ่านมา จะเห็นถึงการ สร้างสามัญสำนึกที่นำไปสู่ความยินยอมพร้อมใจในการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ผ่านประวัติศาสตร์ทางการเมืองและวัฒนธรรม ในประเด็นย่อยที่สามนี้จะเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาในแบบเรียนที่มีการสร้างความยินยอมพร้อมใจโดยใช้หลักศาสนา มา ใช้เพื่อสร้างการครองอำนาจนำในเชิงศีลธรรม จริยธรรมของพระมหากษัตริย์ โดยจะเห็นได้จากเนื้อหาในแบบเรียนดังนี้

“ศัพท์สำหรับเรียกพระมหากษัตริย์มีหลายรูปเช่น ราชา หรือราชัน ซึ่งหมายถึง ผู้ซบถน้อมจิตใจของผู้อื่นไว้ด้วยธรรม จักรพรรดิ ซึ่งหมายถึง ผู้ปกครองที่ปวงชนพึงใจและเป็นผู้มีคุณธรรมสูง มีความหมายใกล้เคียงกับ ธรรมราชา อันหมายถึง ผู้รักษาและปฏิบัติธรรม ทั้งเป็นต้นเหตุแห่งความยุติธรรมทั้งมวล นอกจากนั้นก็มีความหมายว่า พระเจ้าอยู่หัว อันหมายถึง พระผู้เป็นผู้นำ หรือประมุขของประเทศ รวมทั้งคำว่า พระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งสืบเนื่องมาจากคตินิยมที่ว่าพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของแผ่นดิน...” (ชวงศ์ ฉายะบุตร และคณะ, 2547: 41)

ข้อความข้างต้นนี้ ในแบบเรียนเป็นการทำให้การครองอำนาจทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ในฐานะพระเจ้าแผ่นดินเป็นการครองอำนาจที่มีความชอบธรรม เนื่องจากการเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมเป็นการสร้างการครองอำนาจนำเชิงศีลธรรมที่ทำให้ประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครองยินยอมพร้อมใจยอมรับการครองอำนาจนำ (Gramsci, 1971: 258-259 อ้างถึงใน Forgacs, 1988: 234) ของพระมหากษัตริย์ว่าเป็นไปได้ด้วยความชอบธรรมและส่งผลให้เกิดการยอมรับทางจิตใจของประชาชนต่อพระมหากษัตริย์ในฐานะพระเจ้าแผ่นดินจากคติที่ว่าพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเทพเจ้า หรือ พระเจ้าในทาง การเมืองการปกครองทางโลก ในขณะที่เทพเจ้า หรือ พระเจ้าในทางศาสนาเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครองโลกทางนามธรรม

สังคมพุทธศาสนาในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมและค่านิยมของประชาชนที่มีรากฐานมาจากศาสนา ซึ่งมีความสำคัญและสัมพันธ์กับการจัดระเบียบ

สังคมและการเมืองอย่างลึกซึ้งและเป็นแหล่งที่มาสำคัญของอำนาจทางการเมือง (สมบูรณ สุขสำราญ, 2527: 26) ซึ่งพระมหากษัตริย์สามารถแสวงหาความชอบธรรมจากศาสนา ค่านิยม และวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมได้ สถาบันกษัตริย์เกิดจากแนวคิด ผสมผสานระหว่างศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับพุทธศาสนา และอิทธิพลของแนวคิดทางจีน (สมบูรณ สุขสำราญ, 2527: 26) ซึ่งทั้งคติทางพุทธศาสนาและพราหมณ์-ฮินดูต่างก็สนับสนุนสถาบันกษัตริย์ ความแตกต่างสำคัญอยู่ที่คติทางพราหมณ์-ฮินดูถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพซึ่งทำให้ สถานภาพของพระมหากษัตริย์เป็นเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่คติในทางพุทธศาสนาพระมหากษัตริย์ ไม่ใช่สมมติเทพหากเป็นมนุษย์ที่ได้รับมอบอำนาจให้ปกครองและมีความชอบธรรมที่จะปกครอง ครอบครองที่ได้รับความสนับสนุนจากประชาชน และยึดมั่นในหลักศีลธรรมโดยเฉพาะหลัก ทศพิธราชธรรม อย่างไรก็ตามแม้พุทธศาสนาจะมีอิทธิพลมากขึ้นในเอเชียและครอบคลุมวิถีชีวิต ของประชาชนในภูมิภาคนี้ แต่อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็ยังคงมีอยู่เนื่องจากสถาบัน กษัตริย์เองตระหนักดีว่าคติทางฮินดูมีบทบาทสำคัญในการสร้างและรักษาไว้ซึ่งความชอบธรรมใน อำนาจปกครอง (เช่น ความศักดิ์สิทธิ์ ในสถาบันกษัตริย์ การแบ่งวรรณะ ฯลฯ) สถาบันกษัตริย์จึง ยินดีที่จะผสมผสานแนวคิด (สมบูรณ สุขสำราญ, 2527: 27) และคติทางศาสนาจากแหล่งต่างๆ และใช้ความศรัทธาในศาสนาของประชาชนให้เป็นประโยชน์ในการสร้างการครองอำนาจนำของ สถาบันกษัตริย์

เอ็ดเวิร์ด คอนซ์ (2552: 71-77) ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับพุทธศาสนาและพระราชอำนาจไว้ว่า คำสอนอันเป็นโลกุตระของพุทธศาสนาช่วยเพิ่มพูนความมั่นคงแห่งพระราชอำนาจที่มีอยู่เหนือ ราษฎรได้ การที่พุทธศาสนาเน้นการไม่ประทุษร้ายอาจมีส่วนทำให้เกิดความสงบสุขขึ้นในประเทศ และทำให้ฐานะของกษัตริย์มั่นคงขึ้น นอกจากนี้ พุทธศาสนิกชนมักจะเพิ่มบรมเดชาณุภาพของ พระมหากษัตริย์อย่างขะมักเขม้นโดยทฤษฎี “กษัตริย์ผู้ทรงหมุนจักร” ซึ่งทรงเป็นธรรมิกราช (ราชา แห่งธรรมะ) ที่ปกครองดินแดนด้วยพระธรรมและศานติไม่ใช่ด้วยราชทัณฑ์หรือคมพระแสง ในแง่ หนึ่งที่เราเห็นได้ชัดคือ พระมหากษัตริย์ที่ได้รับก ารยกย่องตามคติธรรมราชาไม่เพียงแต่จะทำให้ ประชาชนจงรักภักดียอมเคารพเชื่อฟังด้วยดีเท่านั้น ยังทำให้พระสงฆ์กระทำการประหนึ่งเป็น ตำรวจทางวิญญาณให้แก่พระมหากษัตริย์อีกด้วย การสร้างการครองอำนาจนำทางศีลธรรมของ พระมหากษัตริย์ในแบบเรียนได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพระพุ ทธศาสนากับการปกครองรัฐ ของพระมหากษัตริย์ที่เป็นการใช้หลักธรรมทางศาสนาพุทธในการสร้างรัฐเชิงศีลธรรม (Ethical state) (Gramsci, 1971: 258-259 อ้างถึงใน Forgacs, 1988: 234) ที่นำไปสู่การสร้างการยินยอม พร้อมใจของประชาชนที่ถูกปกครอง การใช้ศาสนาพุทธในด้านการเมืองกา รปกครองของประเทศ ไทยผ่านแบบเรียนนั้นสามารถพบได้ตั้งแต่ในแบบเรียนสมัยรัชกาลที่ 5 มาแล้ว โดยเนื้อหาในส่วน

อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับพระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งราษฎรต้องให้ความนับถือเกรงกลัว แต่ขณะเดียวกัน เจ้าก็ต้องมีหลักธรรม (วารุณี ไสถารมย์, 2524: 153) ดังจะเห็นได้จากการที่พระบรมวงศานุวงศ์หรือเจ้านายถูกยกไปเปรียบกับพระอรหันต์ตั้งแต่แบบเรียนในยุครัชกาลที่ 5 มาแล้วดังนี้

“มีความประพฤติอยู่ในมารยาตของเจ้า ไม่ทำผิดต่อคนเหล่านั้น คือไม่ประพฤติล่วงจริยาไปร์ เปรียบความประพฤติแลความสะอาดก็คล้ายๆ พระอรหันต์ ซึ่งเป็นสาวกชั้นสูงของพระพุทธเจ้าในพุทธศาสนา” (หลวงประเสริฐอักษรนิติ , 2466 อ้างถึงใน วารุณี ไสถารมย์, 2524: 153)

จึงสามารถเชื่อมโยงให้เข้าใจได้ว่าในการเรียกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “พระพุทธเจ้าหลวง ” ซึ่งเปรียบพระองค์เป็นพระพุทธเจ้าทางการปกครอง ของของประเทศ อยู่ในจุดสูงสุดของอำนาจทางการปกครองโดยมีพระบรมวงศานุวงศ์หรือเจ้านาย เป็นพระอรหันต์ซึ่งเป็นสาวกที่ใกล้ชิดที่สุดหากเปรียบกับพระพุทธศาสนา

การครองอำนาจนำทางศีลธรรมมีส่วนในการสร้างการยินยอมพร้อมใจของประชาชนในการยอมรับการครองอำนาจนำทางการเมืองของพระมหากษัตริย์อย่างมาก เนื่องจากการสร้างการยินยอมที่ปราศจากการใช้กำลังบังคับทั้งทางร่างกายและจิตใจซึ่งมาจากการสร้างความเหนือกว่าทางศีลธรรมโดยเฉพาะหลักทศพิธราชธรรมและธรรมราชา ซึ่งการสร้างการครองอำนาจนำทางศีลธรรมทำให้การครองอำนาจนำทางการเมืองของพระมหากษัตริย์เป็นไปได้ด้วยความชอบธรรมมากขึ้น โดยใช้เป็นเหตุผลที่ทำให้ประชาชนจึงต้องมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ได้ ดังเนื้อหาในแบบเรียนนี้

“เย็นศิระ เพราะพระบริบาล

ชาวไทยเรามีพระมหากษัตริย์ที่ทรงเมตตาห่วงใยประชาชนมาโดยตลอด ตั้งแต่ระยะแรกที่ทรงเมตตาประชาชนเสมอ นพ่เมตตาถูก จนแม้เมื่อฐานะของพระมหากษัตริย์สูงส่งเป็นเทวราชประชาชนซึ่งอยู่ภายใต้พระบารมีก็ยังคงผาสุกร่วมเย็นโดยถ้วนหน้ากัน ทั้งนี้เพราะพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเป็น **ธรรมราชา** ทรงปกครองราษฎรโดยยึดมั่นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา อันได้แก่

ทศพิธราชธรรม 10 ประการ จักรวรรดิวัตร 12 ประการ⁶ และ ราชจรรยาวัตร 4 ประการ

ด้วยเหตุนี้ ประชาชนชาวไทยจึงมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ แม้เมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยตามความเหมาะสมแห่งยุคสมัย เราชาวไทยก็ยังคงยึดมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์” (ผ่องศรี จันทน์ห้าว และคณะ, 2549: 20)

การอธิบายข้างต้นของแบบเรียนเป็นการสร้างการผสมผสานความต่อเนื่องทางการเมือง การปกครองของพระมหากษัตริย์เข้ากับเรื่องศีลธรรม ที่ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางการเมือง ปกครอง แต่พระมหากษัตริย์ก็ยังคงเป็นของคู่กัน ซึ่งสุดท้ายแล้วนำมาสู่เหตุผลที่ประชาชนชาวไทยมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ในทางการเมือง เป็นการแสดงให้เห็นถึงการสร้างความยินยอมพร้อมใจของประชาชน ในประวัติศาสตร์การเมืองเชิงจริยธรรม (Ethico-Political History) (Gramsci, 1985: 104-107 อ้างถึงใน Forgacs, 1988: 194-195) ผ่านเนื้อหาในแบบเรียนที่สถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทนำและเป็นศูนย์กลางที่มีที่มาจากประวัติศาสตร์ของชาติไทย เป็นศูนย์รวมของความเป็นชาติ พร้อมทั้งเป็นผู้นำทางศีลธรรม จริยธรรม ที่ปกครองประชาชนด้วยคุณธรรม เพื่อทำให้เกิดการยอมรับใน เชิงสามัญสำนึก (Common sense) (Forgacs, 1988: 421) ที่นำไปสู่การสร้าง ความยินยอมพร้อมใจ (Consent) ยอมรับการครองอำนาจทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ว่าเป็นจารีตประเพณีและความเชื่อที่ยอมรับร่วมกันมาแต่อดีตโดยไม่มี การตั้งข้อสงสัยหรือตั้งคำถามว่า คุณค่า ค่านิยมที่ ยึดถือกันเป็น ประเพณีปฏิบัติมาเป็นสิ่งที่ดีและมีคุณค่าจริงหรือไม่ จำเป็นหรือที่ต้องหมอบกราบพระมหากษัตริย์ ชาติไทยจำเป็นต้องมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมอย่างนี้ตลอดไปโดยไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ จริงหรือ เป็นต้น

3.2 การช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (War of position) ในความสัมพันธ์ของพระมหากษัตริย์กับการให้กำเนิดและวางรากฐานประชาธิปไตยของไทย

⁶ จักรวรรดิวัตร (จักรวรรดิวัตร) 12 ประการนั้นคือพระราชจรรยาวัตรสำหรับพระเจ้าจักรพรรดิ (สมบัติ จันทรวงศ์ และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช , 2523: 62) เป็นแนวความคิดเกี่ยวกับพระเจ้าจักรพรรดิ มีความหมายถึง พระราชาผู้ยิ่งใหญ่กว่า พระราชาทั้งปวง (Universal monarch) ในแง่หนึ่งถือ เป็นราชาในอุดมคติที่ปกครองโดยอาศัยธรรมเป็นที่ตั้ง และทรงมีบุญ บารมีอย่างสูงจนสามารถแผ่ขยายพระราชอำนาจไปทั่วชมพูทวีป รายละเอียดเพิ่มเติมโปรดดู สุทธิ อาสะไวย์ , “ความคิดทางการเมืองแนวพุทธในสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย,” *รัฐศาสตร์สาร* 1(2546): 247.

การสร้างการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ในส่วนนี้เป็น การวิเคราะห์ เนื้อหาในแบบเรียนที่แสดงถึงการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (War of position) ในสถานะทางประวัติศาสตร์การเมือง (Political-historical situation) (Gramsci, 1992: 238-239) ผ่านการสร้างบทบาทนำในการให้กำเนิดและวางรากฐานประชาธิปไตยของไทยให้อยู่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเด็นย่อยคือ พระมหากษัตริย์กับการเป็นผู้ให้กำเนิดประชาธิปไตยของไทย และ พระมหากษัตริย์ผู้วางรากฐานประชาธิปไตยเหนือคณะราษฎร

3.2.1 พระมหากษัตริย์กับการเป็นผู้ให้กำเนิดประชาธิปไตยของไทย

การสร้างการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ทางการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยผ่านแบบเรียน เริ่มต้นอย่างเป็นระบบโดยมีการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กับระบบประชาธิปไตย โดยจะพบเนื้อหาในแบบเรียนที่กล่าวว่าพระมหากษัตริย์ของไทยนั้นมีบทบาทเป็นผู้ ให้กำเนิดและ ริเริ่มวางรากฐานทางการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประเทศไทย ดังนี้

“ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน... ทรงดำเนินกิจกรรมต่างๆ มากมาย เพื่อให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ มีความเสมอภาค ... เช่นการ ยกเลิกระบบทาส และระบบไพร่ ... และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการปกครองของประชาชน กิจกรรมเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญในการปูพื้นฐานประชาธิปไตยในประเทศไทย...” (ผ่องศรี จันทน์ห้าว และคณะ, 2550: 71)

เนื้อหาของแบบเรียนข้างต้นจะเห็นได้ว่าการอธิบายถึงการดำเนินกิจกรรมของรัชกาลที่ 5 ว่าทำเพื่อให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ มีความเสมอภาค ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการปกครองของประชาชนแสดงให้เห็นถึงการให้หลักการของระบอบ ประชาธิปไตยมาเป็นแนวการอธิบายการปกครองของรัชกาลที่ 5 ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ว่าทรงดำเนินการปกครองตามหลักประชาธิปไตยอย่างดีอยู่แล้ว ซึ่งขัดกันกับพระราชดำริของพระองค์หลายๆ ประการอย่างเห็นได้ชัดที่ว่าประเทศยังไม่เหมาะต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตย และประชาชนควรให้ชนชั้นนำผู้มีความรู้ปกครองไปตามเดิมนั้นดีและเหมาะสมอยู่แล้ว ซึ่งรัชกาลที่ 5 ทรงรวบอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง โดยมีพระองค์เป็นศูนย์กลางของอำนาจในการเมืองการปกครอง และทรงเห็นว่าประชาชนสยามผู้อยู่ใต้การปกครองไม่เหมาะกับการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่เหมาะกับการ ที่มีชนชั้นนำที่มีความรู้ปกครองมากกว่า ซึ่งจะพบได้ในแบบเรียนหลวงในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่เน้นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของอำนาจในการปกครอง และการที่ส่วนราชการใช้ข้าราชการที่

เป็นคนของพระองค์ส่งไปปกครองหน่วยงานที่ตั้งขึ้นใหม่ตามภูมิภาคต่างๆ ก็เพื่อให้ได้รับความนิยม และเกรงกลัวจากไพร่บ้านพลเมืองเพื่อการรวมศูนย์อำนาจทางการเมือง (วารุณี ไอสถารมย์, 2524: 107)

สิ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งอยู่ที่ความแตกต่างกันของการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง ประชาธิปไตยกับพระมหากษัตริย์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ไม่เหมือนกัน มีลักษณะของการต่อต้านการครองอำนาจนำ (Counter Hegemony) ซึ่งพบในความแตกต่างระหว่างแบบเรียนของ สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งต่างจากการอธิบายว่ารัชกาลที่ 5 ทรงส่งเสริม ประชาธิปไตยที่อยู่ในแบบเรียนของสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 4 ดังนี้

“สำหรับรัชกาลที่ 5 ทรงเห็นว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เหมาะสมกับความ เป็นตะวันออกของสยามมากกว่าระบอบอื่นๆ เพราะสังคมไทยไม่ถนัดในการ ได้แย่งแสดงความคิดเห็น...” (ผ่องศรี จันทน์ห้าว และคณะ, 2550ก: 287)

นอกจากนี้ยังเป็นแบบเรียนเล่มเดียว (แบบเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3) ที่ระบุว่ารัชกาลที่ 5 ไม่นิยมประชาธิปไตย ซึ่งเมื่อพิจารณาจากความแตกต่างของเนื้อหาในแบบเรียนทั้งสองเล่ม (มัธยมศึกษาปีที่ 3 และมัธยมศึกษาปีที่ 4) ของสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชแล้ว พบว่ามีรายชื่อ ผู้รับผิดชอบในการแต่งแบบเรียนแตกต่างกัน ทำให้พิจารณาได้ว่าแบบเรียนไม่ใช่สิ่งที่ถูกครอง อำนาจอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด การต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดยังคงมีอยู่แม้จะเป็นพื้นที่เล็กๆ ไม่ก็ย่อหน้า หากแต่การครองอำนาจนำพื้นที่ทางความคิดส่วนใหญ่ผ่านแบบเรียนยังคงเป็นของ ฝ่ายอนุรักษนิยมหรือฝ่ายจารีตที่พระมหากษัตริย์มีบทบาทนำอยู่นั่นเอง

ต่อมาเมื่อมาถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 แบบเรียน ก็ได้มีการสร้างความสัมพันธ์ของพระองค์กับประชาธิปไตยอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้นจากในสมัยของ รัชกาลที่ 5 ที่เป็นเพียงการปูพื้นฐานของประชาธิปไตยให้แก่สังคมไทย ดังเนื้อหาต่อไปนี้

“**ประชาธิปไตย** ได้รับการหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงอย่างจริงจังในสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีแนวพระราชดำรินับสนุนการ ปกครองแบบประชาธิปไตย ทรงเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ได้อย่างกว้างขวาง มีการเสนอขอความได้แย่งความคิดทางการเมืองในหน้า หนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นการปูพื้นฐานบรรยากาศประชาธิปไตย ที่ประชาชนมีเสรีภาพ ทางความคิด และได้ทรงจัดตั้งเมืองสมมุติ **ดุสิตธานี** มีการจำลองการปกครอง

แบบประชาธิปไตยเพื่อฝึกสอนวิธีการแบบประชาธิปไตยแก่ข้าราชการบริพาร ...”
(ผ่องศรี จันทน์ห้าว และคณะ, 2550: 72)

เมื่อพิจารณาเนื้อหาในแบบเรียนข้างต้นกล่าวถึงแนวพระราชดำริของรัชกาลที่ 6 ที่ทรงสนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตยทั้งการเปิดให้แสดงความคิดเห็นทางการเมืองผ่านหนังสือพิมพ์ และการจัดตั้งดุสิตธานีเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตยให้แก่ชาติ

จากงานศึกษาเกี่ยวกับโต้ตอบกันทางหนังสือพิมพ์ในสมัยของรัชกาลที่ 6 ที่พระองค์ทรงเขียนโต้ตอบกับนักเขียนหัวก้าวหน้าในยุคนั้นผ่านทางหนังสือพิมพ์เมื่อพิจารณาไปที่เนื้อหาในบทความของพระองค์ที่ทรงตอบโต้กับนักเขียนที่มีความเห็นคัดค้านพระองค์จะพบว่า รัชกาลที่ 6 ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไว้ในขณะที่ฝ่ายที่คัดค้านความเห็นของพระองค์มีความต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงให้ราษฎรมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น (พรรัตน์ ทองพูล , 2545: ง.) และดูจะทรงย้ำมากขึ้นว่า เรื่องความต้องการรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตยเป็นมิใช่จิตวิญญูหรือความหลงผิดอย่างหนึ่ง ตรงกันข้ามกับความถูกต้องเหมาะสมของอุดมการณ์ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์อันเป็นคำขวัญซึ่งพระองค์ทรงคิดขึ้นและการปกครองแบบราชาธิปไตย (มัทนา เกษกมล , 2519: 88 อ้างถึงใน จริญญา โฆษณานันท์ , 2550: 406) ที่พระองค์ทรงมั่นพระทัยว่าเป็นระบบการปกครองที่เหมาะสมที่สุดแล้วสำหรับการปกครองประเทศ (เสนห์ จามริก, 2549: 177) ดังปรากฏในบทความที่พระองค์ทรงโต้ตอบทางหนังสือพิมพ์ ในขณะที่นักเขียนฝ่ายที่ได้แย้งพระองค์กลับแสดงความคิดเห็นไม่เห็นด้วยว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เหมาะสมกับประเทศไทยมากที่สุด และประชาชนควรมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นร่วมกันในการปกครอง มีความเสมอภาคไม่มีการแบ่ง คักดินาและชนชั้น⁷ (พรรัตน์ ทองพูล, 2545: 42-46)

⁷ แม้กระทั่งรัชกาลที่ 7 ก็ทรงแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์การปกครองและบริหารงานในรัชสมัยของรัชกาลที่ 6 ไว้เช่นกันดังนี้ “...ในรัชสมัยที่เพิ่งสิ้นสุดลง หลายสิ่งหลายอย่างได้ทวีความเลวร้ายไปมากเนื่องจากเหตุหลายประการ... พระเจ้าแผ่นดินกลายเป็นผู้ที่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของข้าราชการบริพารคนโปรด ข้าราชการทุกคนถูกเพ่งเล็งบ้างมาก บ้างน้อย ในด้านการขอราษฎรบังหลวงหรือเล่นพรรคเล่นพวก...พระราชสำนักของพระองค์เป็นที่เกลียดชังอย่างรุนแรง และในตอนปลายรัชสมัยก็ถูกล้อเลียนเยาะเย้ย กำเนิดของหนังสือพิมพ์ฟรีเพรสทำให้สถานะการณ์ในครั้งนั้นขยายตัวเลวร้ายมากขึ้นฐานะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นสิ่งที่ตกอยู่ในสภาวะลำบาก ความเคลื่อนไหวทางความคิดในประเทศแสดงให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่า ระยะเวลาของระบอบเอกราธิปไตยเหลือน้อยลงเต็มที...”. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ร .7 สบ.2.47/32 เล่ม 3 บันทึกเรื่องการปกครอง 23 กรกฎาคม – 1 สิงหาคม 2469 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว - ดร. ฟรานซิส บี แชร์ (จริญญา โฆษณานันท์, 2550: 409)

การยึดมั่นในอุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ดังความพยายามของรัชกาลที่ 6 ที่พระองค์ทรงพยายามยกฐานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้สูงเพิ่มขึ้นติดกับยุคสมัยก่อนหน้านั้น เป็นการกระทำที่ผิดต่อแนวทางหรือกระแสการพัฒนาทางการเมืองของไทยที่มีลักษณะเปิดกว้าง และเสรีนิยมเพิ่มขึ้นในยุคสมัยก่อนหน้าพระองค์ (จรัญ โฆษณานันท์ , 2550: 408) นอกจากนี้ เมืองประชาธิปไตย “ดุสิตธานี” ที่พระองค์ทรงสร้างขึ้นเป็นเพียงเมืองละครและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจมากกว่าจะเป็นการตั้งใจจะให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อให้เข้าใจในหลักประชาธิปไตย เนื่องจากมีเพียงข้าราชการบริพารที่ใกล้ชิด 200 คนเท่านั้นที่มีส่วนร่วมและไม่มีผลในนโยบายทางการปกครองของพระองค์เลยแม้แต่น้อย (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2519: 122-127)

เมื่อมาถึงยุคของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 แบบเรียนยังคงแสดงถึงความต่อเนื่องในบทบาททางการเมืองของพระมหากษัตริย์ในการสนับสนุนให้เกิดประชาธิปไตย ดังนี้

“พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจหลายประการ เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย อันมีผลต่อเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ชาติไทย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มองการณ์ไกล และทรงตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงในสังคมระดับต่างๆ ได้เป็นอย่างดี พระราชกรณียกิจหลายประการของพระองค์ที่จะก่อตั้งและประดับประดา ระบอบประชาธิปไตย แสดงให้เห็นถึงความเป็นประชาธิปไตย และความเสียสละเพื่อ พสกนิกรชาวไทยของพระองค์” (ไพฑูรย์ มีกุล และ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม , 2548: 223)

นอกจากนี้แบบเรียนยังมีการอธิบายถึงพระราชดำริของรัชกาลที่ 7 ที่ต้องการพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชน ดังนี้

“...เตรียมการร่างรัฐธรรมนูญ ด้วยการโปรดเกล้าฯ ให้พระยาภิรมย์ภักดี (ดร. ฟรานซิส บี แซร์) ร่างรัฐธรรมนูญให้พระองค์ทรงถอดพระเนตร และโปรดเกล้าฯ ให้นายเรย์มอนด์ บี สตีเวนส์ และพระยาศรีวิไล วรวาจากร่างรัฐธรรมนูญอีกฉบับหนึ่งเพื่อให้พระองค์ทรงถอดพระเนตร สำหรับพระยาศรีวิไล วรวาจาและนายเรย์มอนด์ บี สตีเวนส์ นั้น ภายหลังที่ร่างรัฐธรรมนูญเสร็จแล้วได้ทำบันทึกความเห็นของตน แสดงเหตุผลว่ายังไม่ถึงเวลาสมควรที่จะมีการประกาศให้

รัฐธรรมนูญ จนกว่าประชาชนจะมีการ ศึกษาและมีประสบการณ์ในการปกครองตนเองอย่างเพียงพอเสียก่อน” (ถนงศักดิ์ พ่วงพิศ และคณะ, 2549: 136)

จากข้อความในแบบเรียนข้างต้นจะเห็นถึงการให้เหตุผลของความไม่พร้อมของประชาชนในการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น ถูกใช้เป็นเหตุผลสำคัญของพระมหากษัตริย์ในการไม่เปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตย เป็นเหตุผลเดียวกับที่รัชกาลที่ 5 และ รัชกาลที่ 6 ทรงใช้เมื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกรณีที่มองไม่เห็นด้วยกับเปลี่ยนแปลงการปกครองว่าเนื่องมาจากความไม่พร้อมและไม่เหมาะสมของประชาชนเนื่องจากยังขาดการศึกษา และประเทศที่ปกครองโดยชนชั้นนำที่มีความรู้ที่นั้นเหมาะสมดีอยู่แล้ว การให้เหตุผลว่ายังไม่ถึงเวลาเนื่องจากประชาชนยังไม่พร้อมยังคงถูกใช้ต่อมาจนถึงในรัชกาลที่ 7⁸

3.2.2 พระมหากษัตริย์ผู้วางรากฐานประชาธิปไตยเหนือคณะราษฎร

จากการวิเคราะห์ เนื้อหาในแบบเรียน ในประเด็นย่อย ที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าโครงเรื่องทางประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยของไทยนั้น เริ่มจากการให้กำเนิดและวางรากฐานโดยเสมือนเป็นแนวพระราชดำริของพระมหากษัตริย์ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาจนถึงรัชกาลที่ 7 ซึ่งเริ่มจะมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยแบบค่อยเป็นค่อยไปที่ดูจะเป็นประชาธิปไตยที่มีความมั่นคงตามที่พระมหากษัตริย์เห็นสมควร ในส่วนประเด็นย่อยที่สองนี้จะเป็นการวิเคราะห์การช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดที่พระมหากษัตริย์มีบทบาทเป็นผู้วางรากฐานประชาธิปไตยเหนือคณะราษฎร ที่

⁸ จะเห็นได้ว่าข้ออ้างในการไม่เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตยของชนชั้นนำนั้น หลักๆ อยู่ที่ความไม่พร้อมทางการศึกษาของประชาชน ซึ่งเมื่อพิจารณาจากงบประมาณแผ่นดินในช่วงรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7 นั้นจะพบว่า งบประมาณแผ่นดินที่ใช้สำหรับการศึกษาเมื่อคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ของงบประมาณทั้งหมดแล้วเป็นดังนี้ พ.ศ. 2448 (รัชกาลที่ 5) : 2.6%, พ.ศ. 2455 (รัชกาลที่ 6) : 2.3%, พ.ศ. 2465 : 3.1%, พ.ศ. 2470 (รัชกาลที่ 7) : 2.6%, พ.ศ. 2475 : 4.6% (วิทย์ วิศุทเวศย์, 2526: 100) ในขณะที่รัฐบาลใช้งบประมาณไปกับการป้องกันประเทศและการรักษาความมั่นคงภายในไปกว่าครึ่งของงบประมาณแผ่นดินทั้งหมด ดังนั้นหากพิจารณาถึงการใช้งบประมาณด้านการศึกษาแล้วจะเห็นว่าการศึกษาของประชาชนนั้นจัดอยู่ในสิ่งสำคัญอันดับท้ายๆ ของรัฐบาลในยุคนั้น จึงไม่แปลกเลยหากประชาชนส่วนใหญ่จะขาดการศึกษาและขาดความรู้ในเรื่องประชาธิปไตยดังที่ชนชั้นนำกล่าวอ้าง และไม่เห็นความเป็นไปได้เลยว่าภายใต้การบริหารรัฐบาลในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทยจะมีความเป็นไปได้ที่ประชาชนจะมีความพร้อมทางการศึกษาสำหรับระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าจะผ่านไปกี่สิบปีก็ตาม ดังจะเห็นได้จากพระราชดำริของรัชกาลที่ 5 ความตอนหนึ่งว่า “ควรจะคิดจัดการเล่าเรียนของชาติเพิ่มขึ้นจากหาคนทำราชการ การที่จะออกเงินแผ่นดินสอนคนทั้งชาติให้มีความรู้ดีนั้น มันก็เหลือที่จะทำได้ มันต้องเป็นทำที่ของรัฐบาลที่จะบังคับให้คนทั้งชาติออกเงินใช้สอยในการเล่าเรียนให้มีวิชาขึ้น แลบังคับให้จำต้องเรียน เมื่อคนทั้งชาติมีการเล่าเรียนเป็นพื้นแล้ว ก็อาจคัดเลือกเอาคนที่เล่าเรียนจากโรงเรียนของชาตินั้น มาขึ้นโรงเรียนชั้นสูง ขี่ นมาตามลำดับจนใช้ราชการได้ ” ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลมีนโยบายผลักดันการระดมทุนทางการศึกษาของชาติด้วยการให้ประชาชนรับผิดชอบค่าใช้จ่ายด้วยตนเอง (วารุณี โสถถารมย์, 2524: 112)

พระมหากษัตริย์กำลังพัฒนาและเตรียมความพร้อมประเทศสำหรับการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่สุดท้ายกลับถูกคณะราษฎร ซึ่งเปลี่ยนแปลงการปกครองไปก่อนที่ประเทศและประชาชนจะมีความพร้อมอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากเนื้อหาดังต่อไปนี้

“การปรับปรุงการเมืองการปกครองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อสู่ความเป็นประชาธิปไตยยังมีทัน จะได้รับรลู่พระราชปณิธานของพระองค์ ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 โดยคณะราษฎรเสียก่อน” (ถรงค์ พ่วงพิศ และคณะ, 2549: 136)

จากเนื้อหาที่ผ่านมาจะเห็นได้ถึงความพยายามในการเน้นย้ำในหลายๆ ส่วนของแบบเรียนว่า รัชกาลที่ 7 มีพระประสงค์จะ นำประเทศไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย ตั้งแต่ต้น และสิ่งที คณะราษฎรกระทำเป็นเพียงการทำในสิ่งที่รัชกาลที่ 7 ประสงค์จะทำอยู่ก่อนแล้วแต่ซึ่งทำตัดหน้าปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองไปก่อน

โครงเรื่องเนื้อหาในแบบเรียนเมื่อกล่าวถึงเหตุการณ์ช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นจะแสดงถึงพระราชสถานะที่ สูงส่งของพระองค์เหนือคณะราษฎร อยู่ตลอดเวลา เหมือนเป็นบิดาผู้เมตตาบุตรที่ดาวน์กระทำการไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ซึ่งแสดงถึงความเหนือกว่าของพระมหากษัตริย์ต่อคณะราษฎร ดังเนื้อหาต่อไปนี้

“การตัดสินพระราชหฤทัยของรัชกาลที่ 7 ได้แสดงให้เห็นถึงความ เป็นพระประมุขอันยิ่งใหญ่ของพระองค์อย่างแท้จริง ในยามที่ประเทศกำลังประสบวิกฤตการณ์ ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยรอดพ้นจากความรุนแรงลงได้และก้าวเข้าสู่การปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญอย่างสันติวิธี...การที่พระองค์มิได้ทรงรับสั่งให้ทหารในกองทัพที่ยังจงรักภักดีอีกเป็น นจำนวน มากทำการต่อสู้กับคณะราษฎร เพราะพระองค์ไม่ทรงต้องการเห็นประชาชนต้องประสบความเดือดร้อนและประเทศชาติต้องประสบเคราะห์กรรมมากยิ่งขึ้น แต่พระองค์ทรงรับรองการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เนื่องจากเป็นความปรารถนาของพระองค์ที่ทรงต้องการพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ปวงชนชาวไทยมาก่อนหน้านี้แล้วนั่นเอง การตัดสินพระราชหฤทัยของพระองค์แสดงให้เห็นถึงน้ำพระทัยของพระองค์ที่ทรงเห็นแก่ความสุขสงบของราษฎรของพระองค์ยิ่งกว่าประโยชน์สุขส่วนพระองค์ นับเป็นการเสียสละอันยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ที่มีต่อปวงชนชาวไทยอย่างแท้จริงอีกพระองค์หนึ่งที่ประเทศไทยได้เคยมีมาแต่อดีต” (ถรงค์ พ่วงพิศ และคณะ, 2549: 237)

การสร้างการครองอำนาจนำของรัชกาลที่ 7 ในการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดด้านประชาธิปไตยทำให้พระองค์กลายเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ที่ยึดมั่นในประชาธิปไตย และทำให้คณะราษฎรตกเป็นผู้ร้ายในประวัติศาสตร์ในช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองคือ การอธิบายการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ดังเนื้อหาต่อไปนี้

“ทรงมีพระราชบันทึกลงถึงรัฐบาล...รัฐบาลจะต้องให้ประชาชนมีเสรีภาพในการพูด การเขียน การโฆษณา การประชุม โดยเปิดเผยและการตั้งสมาคมตามรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริงเป็นต้น...อย่างไรก็ตามรัฐบาลไม่สามารถปฏิบัติตามพระราชประสงค์ได้ ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงสละราชสมบัติ เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477...” (ถนงศักดิ์ พ่วงพิศ และคณะ, 2549: 141)

บทสรุปของความขัดแย้งจึงมาลงเอยที่การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ที่มาจากการไม่สามารถคุ้มครองและรักษาประชาธิปไตยไว้ให้กับประชาชนได้ และจากบทสรุปในแบบเรียนเช่นนี้เอง คณะราษฎร จึงเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด ตกเป็นจำเลยในประวัติศาสตร์เป็นผู้ร้ายและเป็นอุปสรรคที่ขัดขวางการปูพื้นฐานและสร้างระบอบประชาธิปไตยที่พระมหากษัตริย์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ทรงพยายามสร้างขึ้นจนถึงรัชกาลที่ 7 ซึ่งทรงต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยและประชาชนจนถึงที่สุดเป็นฝ่ายช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดเหนือคณะราษฎร ผ่านแบบเรียน การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จึงไม่ได้ทำให้ประเทศไทยเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงแต่เป็นเพียง การยึดอำนาจจากพระมหากษัตริย์เท่านั้น และจากโครงเรื่องนี้เองที่สร้างบทบาทการครองอำนาจนำในมิติทางการเมืองการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้สร้างและวางรากฐานประชาธิปไตยให้แก่ประเทศอย่างแท้จริง ทำให้ภาพลักษณ์ของคณะราษฎรโน้มเอียงไปในทางเผด็จการไปในทันทีเมื่อเกิดความขัดแย้งกับพระองค์เกิดขึ้น

สิ่งที่น่าสนใจคือหลังจากแบบเรียนอธิบายความขัดแย้งระหว่างรัชกาลที่ 7 กับคณะราษฎรที่นำไปสู่การสละราชสมบัติของพระองค์ เนื้อหาที่ตามมาคือข้อความจากเอกสารการสละราชสมบัติของพระองค์ที่ถูกยกขึ้นมากล่าวในแบบเรียนต่อจากการอธิบายถึงที่มาของการประกาศสละราชสมบัติ (ที่คณะราษฎรเป็นเผด็จการ และรัชกาลที่ 7 เป็นประชาธิปไตย) ซึ่งเป็นเนื้อความตอนหนึ่งของจดหมายสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ดังนี้

“...ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่สละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใดคณะใด

โดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาดและไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาชน
ราษฎร...” (ณรงค์ พ่วงพิศ และคณะ, 2549: 238)

การอธิบายแต่เพียงว่าทรงเรียกร้องสิทธิเสรีภาพให้ประชาชน เมื่อไม่ได้รับความยินยอม
จึงทรงสละราชบัลลังก์ นอกจากจะเป็นการสร้างการครองอำนาจนำในการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด
ของพระมหากษัตริย์แล้ว ยังทำให้คณะราษฎร กลับตกเป็นผู้ร้ายทางประวัติศาสตร์ที่รังแกรัชกาล
ที่ 7 และเป็นเหตุจูงใจที่ไม่ยอมให้สิทธิเสรีภาพตามหลักการของประชาธิปไตยอย่างเต็มที่
แก่ประชาชน ในขณะที่รายละเอียดที่แสดงถึงความขัดแย้งของพระองค์กับคณะราษฎร ที่จะ
แสดงให้เห็นถึงการพยายามเรียกร้องต่อรองเพิ่มพระราชอำนาจของพระองค์กลับไม่พบใน
แบบเรียน⁹ เช่น เรื่องการพระราชทานอภัยโทษ การให้สิทธิแก่พระมหากษัตริย์ในการแต่งตั้งสมาชิก
สภาประเภทที่สองที่มี จำนวนถึงครึ่งหนึ่งของสมาชิกสภาทั้งหมด สิทธิในการวิสามัญสมาชิก
สภาแล้ว เช่น “ในกรณีที่พระมหากษัตริย์ทรงทักท้วงพระราชบัญญัติฉบับใดลงมา สมาชิก
ผู้แทนราษฎรเป็นอันต้องยุบไปเองในคราวเดียวกัน” (สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, 2544: 21) เรื่องพระราช
ทรัพย์และผลประโยชน์ของพระมหากษัตริย์ เนื่องจากการต่อรองขอเพิ่มพระราชอำนาจ ของ
พระองค์เองในระดับที่คณะราษฎรไม่อาจยอมรับได้ อันเป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่การประกาศสละ
ราชสมบัติของพระองค์¹⁰ เนื่องจากความล้มเหลวในความพยายามที่จะทรงฟื้นคืนอำนาจทางการ
เมืองของพระองค์เอง¹¹ หรือแม้กระทั่งเอกราชประกาศของคณะราษฎร ฉบับที่ 1 ก็ไม่พบการ

⁹ และเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่าข้อความประกาศสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 เป็นข้อความย่อ ดินยอมที่ถูกผลิตซ้ำ
ทางความทรงจำมากที่สุดฉบับหนึ่งในแบบเรียน แต่ในขณะเดียวกันเอกสารและข้อความการประกาศเปลี่ยนแปลงการปกครอง
ของคณะราษฎร ฉบับที่ 1 ซึ่งเป็นเอกสารและข้อความสำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองในช่วงเวลาเดียวกันกับการเอกสาร
ประกาศสละราชสมบัติ กลับไม่ปรากฏการอธิบายว่ามีตัวตนอยู่ในประวัติศาสตร์ในแบบเรียนทุกเล่มทุกสำนักพิมพ์ รวบรวมจะ
ทำให้ไม่มีตัวตนอยู่ในประวัติศาสตร์ ซึ่งทำให้เห็นถึงแนวโครงเรื่องทางประวัติศาสตร์ที่ครองอำนาจนำอยู่ในแบบเรียน

¹⁰ เป็นที่น่าสนใจว่าข้อความในเอกสารการสละราชสมบัติที่ถูกยกมาอ้างในแบบเรียนนี้ ก่อนหน้ายุคของ
จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไม่ผู้จะมีความหมายเท่าใดนัก แต่กลับถูกสร้างให้มีพลังทางการเมืองอีกครั้ง โดยถูกนำกลับมาใช้
ภายใต้โครงเรื่องอธิบายแบบใหม่ที่ตัดบริบทพื้นหลังของความเป็นมาของการสละราชสมบัติและควมขัดแย้งที่พระองค์มี
กับคณะราษฎรจากการเรียกร้องขอเพิ่มพระราชอำนาจของพระองค์ที่ถูกคณะราษฎรปฏิเสธจนนำมาสู่การสละราชสมบัติของ
พระองค์ จนเป็นที่มาของประชาธิปไตยแบบไทยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้อุปถัมภ์ประชาธิปไตยภายหลังจากที่
จอมพลสฤษดิ์ขึ้นครองอำนาจและทำการรื้อฟื้นและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างยิ่งใหญ่อีกครั้ง สนใจรายละเอียดดูใน
สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง (สำนักพิมพ์ 6 ตุลารำลึก, 2544), หน้า 22-23.

¹¹ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับความพยายามในการต่อต้านคณะราษฎร ของฝ่ายนิยมเจ้าและรัชกาลที่ 7 ได้ใน ณัฐพล
ใจจริง, “คว่ำปฏิวัติ – โค่นคณะราษฎร: การก่อตัวของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”,” ฟ้าเดียวกัน 1
(มกราคม-มีนาคม 2551): 104 – 146.

กล่าวถึงในแบบเรียนประวัติศาสตร์จากทั้งสามสำนักพิมพ์ (หรืออาจกล่าวได้ว่าทุกเล่มจากทุกสำนักพิมพ์ที่ผ่านการอนุญาตให้ใช้ในสถานศึกษาได้) ในขณะที่ข้อความในประกาศพระราชย์ของรัชกาลที่ 7 กลับพบได้บ่อยมากจากแบบเรียนทั้งสามสำนักพิมพ์

การอธิบายโครงเรื่องทางประวัติศาสตร์เช่นนี้ทำให้ฝ่ายคณะราษฎร กลายเป็นปฏิปักษ์กับประชาธิปไตย และผู้ที่รักษาประชาธิปไตยกลับกลายเป็นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเพียงผู้เดียว ซึ่งเป็นการทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ พลิกกลับมาเป็นฝ่ายครองอำนาจนำทางการเมืองได้อย่างแนบเนียนและหมดจดในฐานะพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย

หากวิเคราะห์ตามแนวคิดการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดของกรัมซี โครงเรื่องทางประวัติศาสตร์ของประชาธิปไตยในไทยเป็นโครงเรื่องที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้ให้กำเนิดวางรากฐานและพัฒนาประชาธิปไตยไทยซึ่งสามารถช่วงชิงและยึดครองพื้นที่ทางความคิดในแบบเรียนได้เหนือกว่าฝ่ายคณะราษฎร ที่เป็นเพียงผู้ที่ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งเป็น สิ่งที่พระมหากษัตริย์มีความต้องการจะทำอยู่ก่อนแล้วเพียงแต่ยังไม่ถึงเวลาที่สมควร

3.3 ความสำเร็จในการสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์ (Historical Bloc) ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำ

ส่วนต่อไปนี้จะเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาในแบบเรียนส่วนที่สามารถทำให้ประโยชน์ของพระมหากษัตริย์กลายเป็นประโยชน์ของสังคมส่วนรวมและประชาชนทุกชนชั้นในประเทศได้ ซึ่งเป็นการสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์ (Historical Bloc) ตามแนวคิดของกรัมซีที่ ทำให้เกิดความร่วมมือของคนต่างชนชั้นกันจนกลายเป็น พันธมิตรข้ามชนชั้น โดยการ บดบัง เคลือบแฝง ความแตกต่างทางชนชั้นด้วยการอธิบายความแตกต่างทางด้านอื่นๆ เช่น บุญบารมี กำเนิดความเป็นมาหน้าที่การงาน ทำให้เกิดการยอมรับความแตกต่างในเรื่องชนชั้นเป็นว่าเรื่องปกติธรรมดา และเสริมด้วยการประชาสัมพันธ์ถึงการเป็นผู้ให้ (concessions) ความช่วยเหลือต่างๆนานาโดยเฉพาะในยามทุกข์ยาก จนความแตกต่างทางชนชั้นถูก บดบัง กลบเกลื่อน เป็นอย่างมากซึ่ง หมายถึงการครองอำนาจนำ (Hegemony) ที่ใกล้เคียงความสมบูรณ์แบบหรือ คนบางส่วนอาจจะยังมีการตระหนักถึงความต่างทางชนชั้นแต่อยู่ในขั้นที่ยังพึงพอใจในการถูกครองอำนาจนำซึ่งเป็นจิตสำนึกแบบ Dual consciousness (Gramsci, 1992: 333) ที่เห็นถึงความแตกต่างทางชนชั้นแต่ก็ยังยอมรับการครองอำนาจนำเนื่องจากได้รับผลประโยชน์ร่วมกันจากการยอมรับการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นการสร้างพันธมิตรข้ามชนชั้นที่รวมตัวกันเป็น กลุ่มทางประวัติศาสตร์ภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์อย่างยินยอมพร้อมใจ โดยสามารถแบ่งเป็นประเด็นย่อยที่สำคัญได้ 2 ประเด็นดังนี้

3.3.1 พระมหากษัตริย์กับการเป็นศูนย์รวมจิตใจและรักษาผลประโยชน์ของทุกชนชั้น

3.3.2 พระมหากษัตริย์กับการสร้างและให้ประโยชน์กับทุกชนชั้น

ทั้งสองประเด็นย่อยนี้มีส่วนสำคัญในการสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์ที่ยินยอมพร้อมใจยอมรับการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ โดยสามารถทำให้ความต่างทางชนชั้น ถูกบดบังและเคลือบแฝง จนกลายเป็นกลุ่มทางประวัติศาสตร์ที่ยอมรับความต่างทางชนชั้นที่มีพระมหากษัตริย์เข้ามาเป็นส่วนเชื่อมผลประโยชน์เข้าด้วยกันโดยจะวิเคราะห์ต่อไปตามลำดับ

3.3.1 พระมหากษัตริย์กับการเป็นศูนย์รวมจิตใจและรักษาผลประโยชน์ของทุกชนชั้น

ประเด็นย่อยประเด็นแรกนี้เป็น การวิเคราะห์ เนื้อหา ในแบบเรียน ที่ให้บทบาทของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน เป็นการสร้างสำนักหรืออุดมการณ์ร่วมซึ่งทำให้เกิดเป็นพันธมิตรข้ามชนชั้นภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์ที่สามารถบดบังหรือเคลือบแฝงความแตกต่างทางชนชั้นออกไปได้ ดังจะเห็นได้จากเนื้อหาในแบบเรียนต่อไปนี้

“สังคมไทยยกย่องเทิดทูนพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันคู่บ้านคู่เมือง เป็นสัญลักษณ์ของชาติ ทรงได้รับการเชิดชูจากสังคมไทย ดังนี้ **ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน** พระมหากษัตริย์ทรงทำให้เกิดความสำนึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แม้ว่าในระบบการเมืองการปกครองจะแยกสถาบันนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการออกจากกันแต่ต้องใช้อำนาจนั้นๆ ในพระปรมาภิไธย ทำให้ทุกสถาบันมีจุดรวมจากแหล่งเดียวกัน คือ พระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์ยังทำให้เกิดความสำนึกอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างหมู่ชนภายในชาติ โดยที่ต่างเคารพสักการะและจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ร่วมกัน แม้จะมีความแตกต่างกันในด้านเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา ก็มีความสามัคคีกลมเกลียวกันในหมู่ชนเหล่านั้น ทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นและเป็นพลังที่สำคัญยิ่งของชาติ กล่าวได้ว่า พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดเอกภาพทั้งด้านการเมืองการปกครองในหมู่ประชาชนอย่างยิ่ง ... ประชาชนก็มีความผูกพันกับพระมหากษัตริย์อย่างลึกซึ้ง แน่นแฟ้นมั่นคง จนยากที่จะทำให้สั่นคลอนหรือแตกแยกได้” (ชูวงศ์ ฉายะบุตร และคณะ, 2547: 52)

จากข้อความข้างต้น จะเห็นถึงการอธิบายว่า พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนที่มีความแตกต่างกันทั้งทาง เชื้อชาติ ศาสนา ซึ่งเป็นการประสานความแตกต่างให้มารวมอยู่ภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์ เป็นการสร้างกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ที่มีอุดมการณ์และเป้าหมายทางสังคมร่วมกัน (Common ideology) จนกลายเป็น อัตลักษณ์ทางการเมือง (Political identity) (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน , 2551: 185) ในเรื่องความเป็นคนไทยผ่านแบบเรียนที่ว่าพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมของคนไทยซึ่งทำให้เกิดกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ที่มีความยินยอมพร้อมใจในการยอมรับการครองอำนาจนำของ พระมหากษัตริย์ในทางการเมืองการปกครอง และเป็นการสร้างให้ผลประโยชน์ของพระมหากษัตริย์ซึ่งก็คือการได้รับความจงรักภักดีจากประชาชนเป็นการทำให้ประเทศมีความเป็นปึกแผ่นและเกิดเอกภาพในทางการเมืองซึ่งเป็นผลประโยชน์โดยส่วนรวม

นอกจากนี้แบบเรียนยังมีการอธิบายถึงพระมหากษัตริย์เป็นผู้รักษาผลประโยชน์ของประชาชนเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของผู้รักษาผลประโยชน์ให้กับประชาชนโดยส่วนรวมทุกชนชั้นดังนี้

“ทรงมีส่วนสำคัญในการรักษาผลประโยชน์ของประชาชน พระมหากษัตริย์ทรงขึ้นครองราชย์ด้วยความเห็นชอบยอมรับของประชาชน ...พระองค์ทรงมีส่วนร่วมอันสำคัญในการรักษาผลประโยชน์ของประชาชน และก่อให้เกิดผลดีในการบริหารประเทศ การปกครองประเทศ ...พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและทรงเป็นกลางทางการเมืองทำให้พระองค์ทรงยับยั้งและท้วงติง ให้การปกครองประเทศเป็นไปโดยสุจริตเพื่อประชาชนโดยส่วนรวม...” (ชูวงศ์ ฉายะบุตร และคณะ, 2547: 52-54)

จากเนื้อหาข้างต้นอธิบายการที่พระองค์ทรงมีส่วนร่วมสำคัญในการทำให้การปกครองประเทศโดยรัฐบาลเป็นไปอย่างสุจริตเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมที่เป็นผลดีต่อการบริหารประเทศ ซึ่งในเรื่องของความเป็นกลางทางการเมืองของพระมหากษัตริย์นั้น เห็นได้ว่าแบบเรียนพยายามยึดเยียดให้ยอมรับอย่างไม่ตั้งข้อสงสัยวิพากษ์วิจารณ์เลยว่าจริงหรือไม่

นอกจากนี้แบบเรียนของไทยวัฒนาพานิช ชั้นมัธยมศึกษาศึกษา 4¹² ยังมีส่วนที่กล่าวถึงเนื้อหาที่เน้นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีต่อการเมืองการปกครองที่ประชาธิปไตยของไทยมีแต่ความบกพร่องซึ่งมีเหตุสำคัญมาจากการขาดการศึกษาและความยากจนของประชาชนในชนบท ซึ่งนำไปสู่การซื้อสิทธิ์ขายเสียงในขณะที่ประชาชนชั้นกลางในเมืองเลือกตั้งด้วยเหตุผลและมีความเป็นประชาธิปไตยมากกว่า¹³ ดังเนื้อหาดังต่อไปนี้

“... การรับอิทธิพลตะวันตกและการพัฒนา เป็นสังคมสมัยใหม่ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาและมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม คนไทยในฐานะสมาชิกของสังคมและเป็นราษฎรไทย ก็ยังไม่สามารถทำให้ประเทศไทยเป็นสังคมประชาธิปไตยได้เต็มที่ด้วยสาเหตุ ดังนี้

1. คนไทยเคยอยู่ในระบบไพร่ ไพร่ต้องขึ้นอยู่กับมูลนายและพึ่งพามูลนาย เมื่อเลิกระบบไพร่ คนไทยที่เป็นสามัญชนโดยเฉพาะในเขตชนบทยังมีความเคยชินกับการพึ่งพาผู้มีอำนาจในท้องถิ่นอยู่ ... เรียกว่า ระบบอุปถัมภ์ อีกทั้งค่านิยมเรื่องความกตัญญูต่อผู้มีบุญคุณ ยิ่งทำให้เกิดการตอบแทน ในขณะที่หัวใจของประชาธิปไตย คือความเสมอภาคและระบบการเลือกตั้งแบบเสรี คนไทยในชนบทส่วนใหญ่จะออกเสียงเลือกตั้งให้กับผู้อุปถัมภ์หรือผู้มีอิทธิพลช่วยเหลือตนได้ นอกจากนี้ความยากจนยังเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการซื้อสิทธิ์ขายเสียง ในการเลือกตั้งทุกครั้งของไทย

คนไทยในเมืองมีลักษณะเป็นคนสมัยใหม่ ส่วนใหญ่คือพวกชนชั้นกลางใหม่ จะเลือกผู้แทนด้วยเหตุผล ด้วยความเหมาะสม แต่เนื่องจากเป็นเสียงส่วนน้อยผู้แทนของเขาไม่สามารถเป็นรัฐบาลได้ คนกลุ่มนี้มักจะทำหน้าที่เป็นผู้ล้มรัฐบาล เพราะคนในเมืองใช้สื่อและข้อมูลข่าวสารต่างๆ แสดงความคิดเห็นต่อนโยบายของรัฐบาลที่เป็นเหตุให้รัฐบาลพ้นจากตำแหน่งได้

¹² แบบเรียนของไทยวัฒนาพานิช ชั้นมัธยมศึกษาศึกษา 4 ในที่นี้หมายถึงแบบเรียนของ ผ่องศรี จันทน์ และคณะ , หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2550ข).

¹³ ซึ่งจะต้องนับรวมการรัฐประหารเป็นส่วนหนึ่งของระบอบประชาธิปไตยของคนชั้นกลางในเมืองด้วย ดังจะเห็นได้จากการสนับสนุนการรัฐประหารของชนชั้นกลางส่วนใหญ่ในเมืองที่มีการศึกษาสูง เช่น การให้ดอกไม้และยกย่องทหารที่ทำการรัฐประหารเมื่อ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองประชาธิปไตยของไทยด้วย

2. เนื่องจากระบบการเมืองไทยเป็นแบบรวมศูนย์มานานถึงแม้จะมีการให้อำนาจกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนมากขึ้น แต่ในทางปฏิบัติยังไม่อาจสลายหรือทำลายระบบความเชื่อดั้งเดิมและระบบอุปถัมภ์ได้ในทันที ควรให้เวลาสักระยะหนึ่ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรประชาชนก็อาจเปลี่ยนแปลงได้สำเร็จและเข้มแข็ง

พอสรุปได้ว่า ระบบประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบอบการปกครองของไทยยังมีปัญหา ยังไม่พัฒนาในระดับเดียวกับกลุ่มประเทศตะวันตก เพราะระดับความเชื่อและทัศนคติทางการเมืองของไทยยังคงมีระบบพวกพ้อง ระบบอุปถัมภ์และอำนาจนิยมอยู่ ซึ่งไม่สอดคล้องกับระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตก อย่างไรก็ตาม พระมหากษัตริย์ไทยองค์ปัจจุบัน (รัชกาลที่ 9) ทรงเป็นธรรมราชา คนไทยจึงเคารพเทิดทูนพระองค์ท่านอย่างสูงส่ง ในยามคับขันมีวิกฤตที่เกิดความขัดแย้งนั้นก็ได้พระบารมีปกป้องคุ้มครองภัยให้ทุกครั้ง ทำให้สถาบันกษัตริย์มั่นคงในระบอบการเมืองของไทย” (ผ่องศรี จันห้าว และคณะ, 2550: 31-32)

จากเนื้อหาในแบบเรียนที่กล่าวข้างต้นทำให้เห็นถึงการแบ่งแยกชนชั้นในสังคมไทยเป็น 2 กลุ่ม คือ คนชนบทที่อยู่ในวัฒนธรรมแบบไพร่ และคนในเมืองที่อยู่ในวัฒนธรรมสมัยใหม่ ซึ่งเนื้อหาในแบบเรียนอธิบายว่าคนที่เป็ปัญหาที่ระบบประชาธิปไตยของไทยคือ คนในชนบทที่ยากจนขาดการศึกษา ขาดเสียง ในขณะที่คนในเมือง มีความรู้ มีการศึกษา ฐานะดีเป็นคนสมัยใหม่ มีความชอบธรรมในการล้มรัฐบาลที่มาจากการเลือกโดยคนชนบทที่คนในเมืองไม่พอใจได้ กลุ่มคนในเมืองเป็นคนที่มีความรู้เหนือกว่าคนชนบทที่เคยอยู่ในระบบไพร่ซึ่งเป็นการดูถูกคนชนบทอย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่คนในเมืองเป็นคนที่มีความรู้มากกว่าคนชนบทที่สร้างปัญหาให้กับประชาธิปไตยของไทย ซึ่งการอธิบายของแบบเรียนข้างต้นเป็นการเปิดโอกาสและสร้างการยอมรับในความชอบธรรมกับการที่พระมหากษัตริย์จะเข้ามาบีบปราบแทรกแซงทางการเมืองได้หากเกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างคนชนบทกับคนในเมืองจากการล้มรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของคนชนบท และเป็นการทำให้เห็นว่าจากปัญหาของประชาธิปไตยไทยที่มี คนชนบทที่ยากจนด้อยคุณภาพเป็นคนส่วนใหญ่ในประเทศ ในขณะที่คนในเมืองเป็นคนส่วนน้อยที่มีคุณภาพเป็นปัญหาที่ทำให้ประชาธิปไตยของไทยยังไม่พัฒนา จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการมีพระมหากษัตริย์คอยเข้ามาแทรกแซงทางการเมืองคอยสร้างความชอบธรรมให้กับคณะรัฐประหารของคนในเมืองที่ล้มรัฐบาลที่คนชนบทส่วนใหญ่เลือกตั้งเข้ามา เพราะลำพังเพียงคนในเมืองส่วนน้อยที่จะทำการล้มรัฐบาลที่คนชนบทส่วนใหญ่เลือกตั้งเข้ามาไม่สามารถสร้างความชอบธรรมได้เพียงพอ คนในเมืองจึงต้อง

ซึ่งพาพระมหากษัตริย์ในการสร้างความชอบธรรมในการทำให้คนในชนบทยอมรับหรือยอมสยบ ให้อำนาจการลี้ภัยที่ตนเลือกเข้ามาบริหารประเทศ โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ลงนามรับรองการ ทำรัฐประหารให้มีความชอบธรรมได้เพียงพอซึ่งสิ่งนี้เป็นจุดเริ่มต้นของความรู้สึก “สองมาตรฐาน” ที่ไม่มีความเท่าเทียมกันในความเสมอภาคของประชาชนซึ่งคนในเมืองมีสิทธิ์ที่มากกว่า มีเสียงที่ดัง กว่าคนในชนบท เนื่องจากคนในชนบทยากจนและขาดการศึกษาจึงควรมีสิทธิ์มีเสียงน้อยกว่าคน ในเมืองที่มีคุณภาพมากกว่า

การอธิบายใน แบบเรียน ที่ผ่านมาข้างต้น สามารถสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์ที่เป็น พันธมิตร ข้ามชนชั้นที่เป็นคนไทยในเมือง เป็นชนชั้นกลางในเมืองที่ไม่เชื่อ มั่นในการระบบการ เลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย เพราะเชื่อว่าเสียงส่วนใหญ่ที่เป็นคนชนบทยากจนมักจะขาย เสียง จึงมักจะเรียกร้องและยอมรับการแทรกแซงทางการเมืองจากชนชั้นสูงเช่น การเรียกร้องถวาย คืนพระราชอำนาจ การขอนายกพระราชทานจากพระมหากษัตริย์ กลุ่มทางประวัติศาสตร์กลุ่มนี้จึง เป็นพันธมิตรระหว่างชนชั้นกลางและชนชั้นสูงบางส่วนในเมืองที่ไม่เชื่อมั่นและไม่ยอมรับระบบการ เลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยและมักจะนิยมฟังฟังและยอมรับการตัดสินใจของ

พระมหากษัตริย์พระองค์เดียวมากกว่ายอมรับการตัดสินใจของคนชนบทนับล้านในการเลือกตั้ง จากการวิเคราะห์ที่ผ่านมา ในประเด็นย่อยประเด็นแรกนี้ จะเห็นได้ถึงความพยายามของ แบบเรียนในการสร้างจิตสำนึกร่วมที่ให้กับบาทแก่พระมหากษัตริย์ในการ เป็นศูนย์รวมจิตใจของ ประชาชนและรักษาผลประโยชน์ของคนทุกชนชั้นโดยเฉพาะชนชั้นกลางในเมืองที่เป็นส่วนน้อยใน ประเทศ และเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ปกครองของไทย (ที่ คนชนบทเป็นต้นเหตุของปัญหา) ซึ่งเป็นการทำให้การคงอยู่ของสถาบันกษัตริย์มีความจำเป็นอย่าง ยิ่งและเป็นประโยชน์แก่ชาติและประชาชนในทุกชนชั้นเพื่อพยายามทำให้ประชาชนทุกชนชั้นเกิด สามัญสำนึกร่วมที่ว่าประ เ ทศชาติไม่สามารถขาดพระมหากษัตริย์ได้ เป็นการสร้างกลุ่มทาง ประวัติศาสตร์ที่มีพันธมิตรข้ามชนชั้นภายใต้การครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์

3.3.2 พระมหากษัตริย์กับการสร้างและให้ประโยชน์กับทุกชนชั้น

ประเด็นย่อยประเด็นที่สองนี้เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาในแบบเรียน ที่อธิบายถึง บทบาทการ เป็นผู้นำของพระมหากษัตริย์ในการ สร้างและให้ประโยชน์กับประชาชนทุก ชนชั้นผ่านการ พัฒนา ประเทศและการเป็นผู้ให้ (concessions) ความช่วยเหลือต่าง ๆ นานาแก่ประชาชนในยามทุกข์ยาก ในรูปแบบของกษัตริย์นักพัฒนา โดยเฉพาะโครงการตามแนวพระราชดำริและเศรษฐกิจพอเพียง ที่ สามารถทำให้ความต่างทางชนชั้นถูก กลบเกลื่อน บดบัง หรือเกิดการยอมรับในความต่างทางชน

ชั้นเนื่องจากยังคงได้รับผลประโยชน์จากการถูกครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ ดังเนื้อหาต่อไปนี

“ทรงเป็นผู้นำในการพัฒนาและปฏิรูปด้านต่างๆ การพัฒนาและการปฏิรูปที่สำคัญ ของชาติส่วนใหญ่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำ...รัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงปูพื้นฐานการปกครองในระบบประชาธิปไตย ...กระทั่งถึงรัชกาลปัจจุบันได้ทรงเกื้อหนุนวิทยาการสาขาต่างๆ ทรงสนับสนุนการศึกษาและศิลปวัฒนธรรม ทรงริเริ่มกิจการอันเป็นการแก้ปัญหาหลักทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยเฉพาะแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ผ่านโครงการพระราชดำริ ซึ่งมุ่งเน้นการแก้ปัญหาให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ได้แก่ ชาวนา ชาวไร่ และประชาชนผู้ด้อยโอกาส เช่น โครงการพัฒนาที่ดิน โครงการสหกรณ์ โครงการพัฒนาชาวเขา และการเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นต้น ” (ชูวงศ์ ฉายะบุตร และคณะ , 2547: 52-54)

จากเนื้อหาข้างต้นจะเห็นได้ชัดว่าแบบเรียนให้บทบาทผู้นำในการพัฒนาประเทศกับพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นการทำให้เกิดสำนึกที่ว่า การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่ของชาติต้องขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์มากกว่าจะเกิดในระดับของประชาชน และการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของชาติต้องพึ่งพาคนข้างบนมากกว่าจะเชื่อมั่นว่าสามารถเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาได้โดยมีประชาชนเป็นหลักสำคัญ นอกจากนี้สิ่งสำคัญคือการกล่าวถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและโครงการพระราชดำรินี้ในรัชกาลปัจจุบันที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาให้กับคนส่วนใหญ่ของประเทศ ได้แก่ ชาวไร่ ชาวนา และประชาชนผู้ด้อยโอกาส เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนในชนบทซึ่งเป็นชนชั้นล่างผ่านโครงการพระราชดำริซึ่งเป็นโครงการที่สามารถสร้างการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ได้ในหลายๆ มิติทั้งในมิติทาง เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม

ชนิดา ชิตบัณชิต ย์ (2550) ได้วิเคราะห์ความหมายของอุดมการณ์ในมิติของโครงการพระราชดำริไว้ว่าเป็นเป็นกิจกรรมด้านการ “พัฒนา” ของพระมหากษัตริย์ ที่มีองค์ประกอบสำคัญ 2 อุดมการณ์คือ อุดมการณ์กษัตริย์นิยม และ อุดมการณ์พัฒนา ทำให้ปรากฏร่วมกันในอุดมการณ์ “กษัตริย์นักพัฒนา” อุดมการณ์กษัตริย์นักพัฒนา เป็นอุดมการณ์ที่เน้นบทบาทด้านการพัฒนาของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้กระทำการในการปฏิบัติการทางอุดมการณ์ผ่านโครงการพระราชดำริเพื่อชี้ให้เห็นถึงบทบาทของพระมหากษัตริย์ที่ทรงงานหนักอย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเกษตรกรที่ยากไร้ด้อยโอกาสใน

ชนบทที่ห่างไกลและชาวเขา ปฏิบัติการของโครงการพระราชดำริภายใต้อุดมการณ์กษัตริย์ นักพัฒนายังมีลักษณะที่เป็นการยืนยันถึงพระอัจฉริยภาพ และพระปรีชาสามารถและพระวิสัยทัศน์ ที่ทรงมีต่อพสกนิกรและทิศทางการพัฒนาประเทศ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สนับสนุนอุดมการณ์หลักของ รัฐ คือ อุดมการณ์ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ เพื่อให้อุดมการณ์กษัตริย์นิยมมีความเป็นเหตุเป็นผล และ สร้างความชอบธรรมให้กับการดำรงอยู่ของพระมหากษัตริย์ภายใต้แนวคิดที่ว่า “พระมหากษัตริย์ ทรงพระกรุณาในฐานะเป็นผู้ทรงบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎร” การดำเนินกิจกรรมการพัฒนาใน โครงการพระราชดำริจึงเกิดขึ้นควบคู่ไปกับการสถาปนาพระราชอำนาจนำด้านอุดมการณ์ของ กษัตริย์นิยม (ชนิตา ชิตบัณฑิตย์, 2550: 487-488) ซึ่งเป็นการสร้างสำนึกร่วมทางชนชั้นที่แตกต่าง กันโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้สร้างคุณประโยชน์ให้กับประชาชนโดยเฉพาะประชาชนที่ยากจนใน ชนบท เพื่อรวมชนชั้นล่างในชนบทเข้ามาอยู่ภายใต้กลุ่มทางประวัติศาสตร์ที่ยอมรับการมี พระมหากษัตริย์เป็นผู้นำร่วมกัน

การสร้างการครองอำนาจนำทางอุดมการณ์และการปฏิบัติการของการพัฒนาตามแนว พระราช ดำริ ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดภายใต้แนวพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง ” ที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระราชดำรัสเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ที่มีการ เชื่อมโยงแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับวิกฤตเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ. 2540 ของประเทศไทย ซึ่งยังเป็นการตอกย้ำ บทบาทนำของพระมหากษัตริย์ในด้านการพัฒนาและช่วยเหลือประชาชน ดังนี้

“ต่อมาในช่วง พ .ศ.2540 ประเทศไทยต้องประสบกับภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรง ประชาชนได้รับความเดือดร้อน ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม ...พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวทรงหาวิธีการที่จะช่วยเหลือ พสกนิกรที่ประสบปัญหาให้มีชีวิตความเป็น อยู่ที่ดีขึ้น พระองค์จึงพระราชทานพระราชดำริเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง ” เพื่อให้เป็นแนวทางใหม่ในการดำเนินชีวิต ...” (กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ , 2551ก: 179-180)

จากการอธิบายข้างต้นเป็นการทำให้แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวความคิดที่ พระมหากษัตริย์คิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์ของประชาชน โดยที่ทำให้ผลประโยชน์ของพระองค์ที่จะ ได้รับจากการที่แนวคิดนี้ถูกแพร่หลายและนำไปปฏิบัติตามซึ่งจะสร้างให้เกิดกลุ่มทาง ประวัติศาสตร์ที่ยอมรับการนำของพระองค์ ถูกกลบเกลื่อนอย่างแนบเนียน ซึ่งบรรลุจุดสูงสุดเมื่อ อุดมการณ์การพัฒนาตามแนวพระราชดำริได้รับการอัญเชิญมาเป็น “ยุทธศาสตร์แห่งชาติ” ภายใต้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545- 2549) โดยการผลักดันของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จากความร่วมมือของหน่วยงานราชการ นักวิชาการ ปัญญาชน ทั้งจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ดำเนินโดยชนชั้นกลางอย่างกว้างขวาง (ชนิดา ชิตบัณฑิตย์ 2550: 485) ซึ่งปรากฏในรูปแบบเรียน ดังนี้

“...รัฐบาลต้องเดินตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ซึ่งมีปรัชญา วัตถุประสงค์ และกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

4.1 **ปรัชญา** รัฐบาลได้อัญเชิญแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาเป็นแนวทางในการกำหนดปรัชญาของแผนฯ คือ “เศรษฐกิจพอเพียง”

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง ... ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ... และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี ” (ผ่องศรี จันทน์หาว และคณะ, 2549: 163)

จากข้อความข้างต้นเป็นการอธิบายให้เห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นของคนทุกชนชั้นและทุกระดับเพื่อประโยชน์ของส่วนร่วม เป็นแนวคิดที่ประสานทั้งเรื่องเศรษฐกิจซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างส่วนล่างเข้ากับคุณธรรมในจิตใจและทางสายกลางซึ่งเป็นโครงสร้างส่วนบนเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นการสร้างการครองอำนาจของพระมหากษัตริย์ทั้งในมิติทางโครงสร้างส่วนล่างและโครงสร้างส่วนบนไปพร้อมๆ กันภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงยังถูกนำมาใช้สอนในการดำเนินชีวิตประจำวัน อีกด้วย ซึ่งเป็นการสร้างการครองพระราชอำนาจผ่านการสอดแทรกแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตของปัจเจกชนในชีวิตประจำวัน ดังนี้

“เศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

การนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
สามารถกระทำได้ดังนี้

4.1 เศรษฐกิจพอเพียงสำหรับบุคคลทั่วไป

เศรษฐกิจพอเพียงมีประโยชน์ต่อประชาชนทุกคนไม่ใช่เฉพาะแต่กับ
เกษตรกรเท่านั้น แต่ประชาชนทั่วไปไม่ว่านิสิต นักศึกษา นักเรียน ข้าราชการ
พนักงานบริษัทก็สามารถนำหลักการเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการเรียน
การทำงาน ตลอดจนการดำเนินชีวิตประจำวันได้ ...” (กระมล ทองธรรมชาติ
และคณะ, 2551ก: 182-183)

การนำหลักการของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นความ
พยายามในการสร้างการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ผ่านแบบเรียนในหลายๆ มิติรวมกัน
เหนือชีวิตของประชาชนทุกชนชั้นระดับปัจเจกในชีวิตประจำวัน ทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ ศีลธรรม
ภูมิปัญญา และการเมือง ซึ่งแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนทางความคิด
ทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ ที่พยายามสร้างการครองอำนาจนำต่อประชาชนตั้งแต่ใน
ระดับประเทศจนถึงระดับปัจเจกบุคคลในมิติที่ครอบคลุมทุกมิติทั้งทาง เศรษฐกิจ ภูมิปัญญา
ศีลธรรม และการเมือง

โดยสรุปจากการวิเคราะห์ทั้งสามประเด็นหลักที่ผ่านมาพบว่าแบบเรียนมีความพยายามใน
การสร้างการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ผ่านการออกแบบเนื้อหาในแบบเรียนที่เป็นการทำ
สงครามช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด เพื่อสร้างความยินยอมพร้อมใจของประชาชนในการยอมรับการ
ครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ ซึ่งกระทำในหลายมิติทั้งทางการเมือง ภูมิปัญญา วัฒนธรรม
ศีลธรรม และเศรษฐกิจ แต่โดยที่สุดแล้วล้วนเกี่ยวพันกับการสร้างการครองอำนาจนำทางการเมือง
ของพระมหากษัตริย์ได้ทั้งสิ้น การใช้แบบเรียนซึ่งเป็นสื่อที่ใช้ในสถานศึกษาในการสร้างและรักษา
สภาวะการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์นั้นสามารถสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์ที่มี
อัตลักษณ์ความเป็นไทยที่ยอมรับการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ได้ เพราะในสถานศึกษา
นั้นเป็นที่รวมของประชาชนวัยเรียนในหลากหลายชนชั้น ทำให้สามารถสร้างแนวร่วมข้ามชนชั้นที่
ยอมรับในคุณค่าและผลประโยชน์ร่วมกันได้ผ่านการเรียนในห้องเรียนที่ใช้แบบเรียนเป็นสื่อหลักใน
การสอน

บทที่ 4

อาจารย์ผู้สอน: ปัญญาชนผู้ใช้แบบเรียน

บทนี้จะเป็นการลงพื้นที่โรงเรียน 2 โรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตกรุงเทพมหานคร ที่ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มเลือกไว้โดยทำการสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนในหมวดสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในระดับมัธยมศึกษาเพื่อทราบถึงทัศนคติของอาจารย์ผู้สอนในฐานะปัญญาชนตามแนวคิดของอันโตนิโอ กรัมชี่ ที่มีบทบาทในการถ่ายทอด ส่งผ่าน จัดตั้งเชื่อมโยง และสร้างสำนึกร่วมทางความคิดและอุดมการณ์ให้แก่นักเรียนในระดับมัธยมศึกษา เพื่อทราบและศึกษาว่าความคิดของอาจารย์ผู้สอนมีความสัมพันธ์อย่างไรกับเนื้อหาในแบบเรียนที่ได้ทำการวิเคราะห์มาแล้วในบทที่ 3 ที่มีเนื้อหาในทางส่งเสริมและรักษาสภาวะการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์

สาเหตุของ การเลือกโรงเรียนของรัฐ 2 โรงเรียนในการศึกษาวิจัย ครั้งนี้ แทนที่จะเป็นโรงเรียนเอกชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประชาสังคมตามแนวคิดของกรัมชี่ เนื่องจากประเทศไทยเป็นรัฐสมัยใหม่ที่ ประชาสังคม (Civil society) ยังไม่มีการขยาย ตัวไปในระบบการศึกษามากนัก โดยเฉพาะโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาส่วนใหญ่ในประเทศไทยยังคงอยู่ภายใต้การดูแลและกำกับควบคุมของภาครัฐซึ่งอยู่ในสังคมการเมือง (Political society) ในขณะที่โรงเรียนเอกชน ในประเทศไทยที่เป็นส่วนหนึ่งของประชาสังคมตามแนวคิดของกรัมชี่นั้นมีสัดส่วนน้อยมากหากเทียบกับโรงเรียนของรัฐที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมการเมือง การวิจัยในครั้งนี้จึงมีความจำกัดในการเลือกโรงเรียนของเอกชนที่อยู่ในประชาสังคมตามแนวคิดของกรัมชี่ ซึ่งมาจากความแตกต่างของสภาพสังคมยุโรปในสมัยที่กรัมชี่มีชีวิตอยู่นั้น (ค.ศ.1891-1937) ประชาสังคมในยุโรปมีการแพร่กระจายและขยายตัวกว้างขวางมากกว่าประเทศไทยในปี พ.ศ.2553 ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึง เป็นการทดลองประยุกต์แนวคิดของกรัมชี่ในการวิเคราะห์ โดยทำการเลือกโรงเรียนของรัฐที่จะเป็นการแสดงถึงบทบาทของอาจารย์ผู้สอนในฐานะปัญญาชนที่เป็นส่วนใหญ่ในประเทศไทยมากกว่าอาจารย์ผู้สอนที่อยู่ในโรงเรียนเอกชนที่มีสัดส่วนน้อยกว่ามาก

การสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนในครั้งนี้เป็นการสัมภาษณ์แบบเดี่ยวและ จะไม่มีการระบุชื่อของผู้ถูกสัมภาษณ์และชื่อของโรงเรียนที่เลือก เนื่องจากเป็นการสัมภาษณ์ในเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับการเมืองและพระมหากษัตริย์ จึงอาจทำให้เกิดความกลัวและเกิดผลกระทบในทางลบแก่อาจารย์ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้ ดังนั้นผู้วิจัยจะใช้นามสมมุติแทนเพื่อระบุถึงผู้ถูกสัมภาษณ์โดยใช้อักษร A แทนชื่อโรงเรียนที่หนึ่งและ B แทนชื่อโรงเรียนที่สอง โดยอาจารย์ของโรงเรียนที่หนึ่งท่าน

แรกจะใช้นามสมมุติแทนว่า A1 เรียงลำดับไปจนครบและโรงเรียนที่สองจะใช้อักษร B1 เรียงไปจนครบเช่นกัน ซึ่งจำนวนอาจารย์ที่ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์มีจำนวนโรงเรียนละ 6 ท่าน โดยจะพิจารณาจากบทบาทของอาจารย์ผู้สอนในฐานะปัญญาชนที่มีหน้าที่ในการส่งผ่าน จัดตั้งเชื่อมโยง และเป็นผู้สร้างสำนึกร่วมทางความคิดและอุดมการณ์ว่าสามารถจัด เป็นประเภทของปัญญาชนตามแนวคิดของกรัมซีได้อย่างไร

การวิเคราะห์เพื่อจัดประเภทของอาจารย์ในฐานะปัญญาชนในงานวิจัยชิ้นนี้จะไม่ได้อิงพิจารณาจากผลประโยชน์หรือกลุ่มสังกัดชนชั้นที่ครูอาจารย์ผู้นั้นสังกัดอยู่ แต่จะพิจารณาไปที่บทบาทและจิตสำนึกของอาจารย์ผู้สอนว่ามีความสัมพันธ์อย่างไรกับหน้าที่ในการส่งผ่านความคิดหลักของแบบเรียนที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ครองอำนาจนำ เนื่องจากการนำแนวความคิดของกรัมซีในเรื่องปัญญาชนมาใช้ในการวิเคราะห์ มีข้อจำกัดในการนำมาวิเคราะห์ถึงสังกัดชนชั้นที่อาจารย์ผู้สอนสังกัดอยู่เพราะโดยบทบาทหน้าที่แล้ว อาจารย์ผู้สอนในโรงเรียน ของรัฐ มีลักษณะเป็นปัญญาชนแบบดั้งเดิม (Traditional intellectual) ซึ่งเป็นกลุ่มนักคิดผู้ผลิตและเผยแพร่อุดมการณ์หลักของสังคม เป็นปัญญาชนที่ทำหน้าที่สนับสนุนโครงสร้างทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง และสืบทอด (Reproduce) รวมถึงการช่วยธำรงรักษาอุดมการณ์ หลักของสังคม ซึ่งเป็นการยากจะวิเคราะห์ได้ว่าอาจารย์ผู้สอนเป็นปัญญาชนสังกัดชนชั้น (Organic intellectual) ที่มีผลประโยชน์ผูกติดโดยตรงกับชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งเป็นการเฉพาะ เช่นเป็นปัญญาชนสังกัดชนชั้นนำ หรือไม่หากมีบทบาทในการรักษาสถานะการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ เพราะโดยบทบาทหน้าที่ของอาจารย์ผู้สอน ในโรงเรียนของประเทศไทย โดยทั่วไปจะเป็นการสืบทอดอุดมการณ์หลักของสังคมและส่งผ่านไปยังนักเรียนตามปกติ

ดังนั้นในงานวิจัยชิ้นนี้จึงพิจารณาไปที่บทบาทและจิตสำนึกของอาจารย์ผู้สอนว่ามีความสัมพันธ์อย่างไรกับแบบเรียนที่มีเนื้อหาสนับสนุนการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ ซึ่งหากเป็นการส่งผ่านและสืบทอด (Reproduce) รวมถึงการช่วยธำรงรักษาอุดมการณ์ตามแบบเรียนที่สร้างการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์จะจัดเป็นปัญญาชนแบบดั้งเดิม (Traditional intellectual) แต่หากอาจารย์ผู้สอนมีลักษณะในการต่อต้านการครองอำนาจนำ หรือมีบทบาทและจิตสำนึกที่ไม่สนับสนุนต่อการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ตามแบบเรียนจะจัดเป็นปัญญาชนสังกัดชนชั้น (Organic intellectual)

จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลจาก อาจารย์ผู้สอนสามารถแสดงถึงข้อมูลภูมิหลัง ของอาจารย์ผู้ถูกสัมภาษณ์แต่ละท่านได้ดังตาราง ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงข้อมูล ประสบการณ์ ภูมิหลังของอาจารย์ผู้ให้สัมภาษณ์

ข้อมูล อาจารย์	เพศ	ประสบการณ์ สอน (ปี)	วุฒิการศึกษา	วิชาที่รับผิดชอบสอน	ระดับชั้น ที่สอน	แบบเรียนที่ใช้ สอนเป็นหลัก*
A1	หญิง	25	ปริญญาโททางการศึกษา	รัฐธรรมนูญและประวัติศาสตร์การเมืองการปกครอง	ม.1,2,3	1,2,3
A2	หญิง	14	ปริญญาโทหลักสูตรการสอนสังคมศึกษา	ประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองไทย	ม.3,6	3,2,1
A3	หญิง	20	ครุศาสตรบัณฑิต	หน้าที่พลเมือง,การเลือกตั้ง,กฎหมาย	ม.3,5	2,1,3
A4	หญิง	14	ครุศาสตรบัณฑิตเอกสังคมศึกษา	หน้าที่พลเมือง,กฎหมาย	ม.4,5	3,2,4
A5	หญิง	32	ปริญญาตรีสังคมศึกษา	การเมืองการปกครองไทย,หน้าที่พลเมือง	ม.1,3	3,1
A6	ชาย	3 เดือนครึ่ง	ครุศาสตรบัณฑิต	อำนาจอธิปไตย,การปกครองไทย	ม.2,4,6	2,3
B1	หญิง	32	ศึกษาศาสตรบัณฑิต	ประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองไทย, การปกครองของไทย,เศรษฐศาสตร์	ม.1,2	1,3
B2	ชาย	32	ปริญญาโทนิติศาสตร์	การเมืองการปกครองไทย,กฎหมาย,พระพุทธศาสนา	ม.3,4,6	3
B3	หญิง	36	ปริญญาตรีเอกภาษาไทย, ประวัติศาสตร์	การเมืองการปกครองไทย	ม.1,2	3,1,5
B4	หญิง	34	ครุศาสตรมหาบัณฑิตการสอนสังคมศึกษา	หน้าที่พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทย	ม.3,6	2,1
B5	หญิง	35	ศึกษาศาสตรบัณฑิตเอกประวัติศาสตร์ โทภูมิศาสตร์	ประวัติศาสตร์ไทย,การเมืองการปกครองไทย, ภูมิศาสตร์	ม.5,6	2,1,3
B6	หญิง	30	ปริญญาตรีสังคมศึกษา	การเมืองการปกครองไทย,พระพุทธศาสนา	ม.4,5,6	3,1,5

*หมายเหตุ : 1 หมายถึง สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2 หมายถึง สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 3 หมายถึง สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์
4 หมายถึง สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ, 5 หมายถึง สำนักพิมพ์แม็ค

คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์จะเป็นการตั้งคำถามให้มีความสัมพันธ์กับแนวคิดหลักของ กรัมซี ที่เกี่ยวกับการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ในแบบเรียนดังที่ได้วิเคราะห์ในบทที่ 3 โดยสามารถสรุปประเด็นหลักของคำถามที่ได้ทำการสัมภาษณ์ตามแนวคิดของ กรัมซี ได้ 3 ประเด็น ดังนี้

4.1 ปัญญาชนกับความยินยอมพร้อมใจ (Consent) คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เพื่อ ศึกษาถึงการยินยอมพร้อมใจมี 2 คำถาม คือ การจัดลำดับบุคคลสำคัญของไทยตามความชอบ ส่วนตัว และ จุดศูนย์รวมของความเป็นชาติไทย เพื่อศึกษาความคิดและจิตสำนึกของผู้ถูก สัมภาษณ์ในการยินยอมพร้อมใจ

4.2 ปัญญาชนกับการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (War of Position) คำถามที่ใช้ในการ สัมภาษณ์เพื่อศึกษาถึงการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดของพระมหากษัตริย์ที่มีเหนือคณะราษฎร ใน ด้านการวางรากฐานและพัฒนาประชาธิปไตยของไทย มี 2 คำถามคือ จุดเริ่มต้นประชาธิปไตย ของไทย และความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

4.3 ปัญญาชนกับกลุ่มทางประวัติศาสตร์ (Historical Bloc) คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ มี 2 คำถามคือความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับอะไรและเนื้อหาหลักที่ใช้ในการเรียนการสอนเกี่ยวกับ การเมืองการปกครองไทยคืออะไร เพื่อศึกษาถึงจิตสำนึกหรืออุดมการณ์ร่วมของอาจารย์ ผู้สอนว่า มีความสัมพันธ์กับเนื้อหาในแบบเรียนที่มีการสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์ที่มีพระมหากษัตริย์เป็น ผู้นำหรือไม่

การวิเคราะห์คำตอบที่ได้เป็นไปเพื่อศึกษาถึงการครองอำนาจของพระมหากษัตริย์และ เนื้อหาในแบบเรียนว่ามีความสัมพันธ์อย่างไรกับความคิดและจิตสำนึกของอาจารย์ผู้ถูกสัมภาษณ์ ในฐานะปัญญาชน และเมื่อจัดแบ่งประเภทปัญญาชนแล้วความแตกต่างของประเภทปัญญาชน ของอาจารย์ผู้สอนจะมีความสัมพันธ์กับการใช้แบบเรียนในการสอนหรือไม่อย่างไร ดังจะแสดงผล การสัมภาษณ์และอภิปรายผลตามตารางต่อไป

4.1 ปัญญาชนกับความยินยอมพร้อมใจ (Consent)

ตามแนวคิดของ กรัมซี ความยินยอมพร้อมใจ (Consent) ถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของการ สร้างความชอบธรรมในการครองอำนาจนำ ผ่านการควบคุมความคิด จิตสำนึก และความเห็นพ้อง ต้องกัน (Consensus) ของประชาชน ซึ่งทำให้เกิดการยินยอมที่ ึ่งความคิดและการกระทำอย่าง เป็นไปเองของผู้ถูกครองอำนาจนำโดยไม่ต้องใช้กำลังบังคับ จากผลการศึกษาในบทที่ 3 พบว่ามี การสร้างความยินยอมพร้อมใจในการยอมรับทางอุดมการณ์เพื่อรักษาฐานะการครองอำนาจนำ

ของพระมหากษัตริย์ในการครองอำนาจนำทางอุดมการณ์โดยการสร้างประวัติศาสตร์การเมืองเชิงจริยธรรม (Ethico-Political History) (Gramsci, 1985: 194-195) ผ่านเนื้อหาในแบบเรียนที่สถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทนำ และเป็นศูนย์กลางที่มีที่มาทางประวัติศาสตร์ของชาติไทย เป็นศูนย์กลางของความเป็นชาติ พร้อมทั้งเป็นผู้นำทางศีลธรรม จริยธรรม ที่ปกครองประชาชนด้วยคุณธรรม เพื่อทำให้เกิดการยอมรับในเชิงสามัญสำนึก (Common sense) (Forgacs, 1988: 421) ที่นำไปสู่การสร้างการยินยอมพร้อมใจ (Consent) และยอมรับการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์อย่างเป็นไปเอง

ดังนั้นคำถามสัมภาษณ์ในส่วนนี้จึงเป็นไปเพื่อพิจารณาจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับความยินยอมพร้อมใจยอมรับในการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ โดยการใช้คำถาม 2 คำถาม คือ การจัดลำดับบุคคลสำคัญของไทยตามความชอบส่วนตัว และ จุดศูนย์กลางของความเป็นชาติไทย เพื่อศึกษาความคิดและจิตสำนึกของผู้ถูกสัมภาษณ์ในการยินยอมพร้อมใจยอมรับ (Consent) บุคคลสำคัญของไทยในประวัติศาสตร์ ที่สามารถสื่อไปถึงสภาวะการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ในทางอุดมการณ์ของอาจารย์ผู้ถูกสัมภาษณ์ และการยอมรับในการเป็นจุดศูนย์กลางของความเป็นชาติไทยของพระมหากษัตริย์ โดยสามารถแสดงผลสรุปของการสัมภาษณ์ผ่านตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 การจัดลำดับบุคคลสำคัญทางการเมืองการปกครองของไทยที่อาจารย์ผู้ให้สัมภาษณ์
ชื่นชอบ

คำตอบ ผู้ให้ สัมภาษณ์	บุคคลสำคัญของไทยที่ชื่นชอบโดยจัดตามลำดับความชอบ								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
A1	พระ นเรศวร	ร.5	ร.9	สฤษดิ์	เปรม	อภิสิทธิ์	-	-	-
A2	พ่อขุน รามฯ	พระบรม ไตร โลกนาถ	ร.5	พระ นเรศวร	พระเจ้า ตากสิน	-	-	-	-
A3	ร.9	-	-	-	-	-	-	-	-
A4	ทักษิณ	ปรีดี	ร.5	ร.9	-	-	-	-	-
A5	ร.9	อภิสิทธิ์	-	-	-	-	-	-	-
*A6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B1	ทักษิณ	ชาติชาย	สัญญา	อัสนี พล จันทร์	จิตร ภูมิศักดิ์	ปรีดี	-	-	-
B2	ทักษิณ	คึกฤทธิ์	แคล้ว นรปติ	-	-	-	-	-	-
B3	พระเจ้า ตากสิน	ทักษิณ	-	-	-	-	-	-	-
B4	ร.5	ร.9	-	-	-	-	-	-	-
B5	ร.5	พ่อขุน รามฯ	พระ นเรศวร	พระ สุพรรณ กัลยา	พระศรี สุริโยทัย	พระ นารายณ์	-	-	-
B6	ทักษิณ	สฤษดิ์	ชาติชาย	อาทิตย์ กำลัง เอก	สัญญา ธรรม ศักดิ์	ร.9	ร.5	ร.6	ร.7

*หมายเหตุ: A6 คือ อาจารย์ฝึกสอน

จากผลการสัมภาษณ์สามารถสรุปผลออกมาได้ตามข้อมูลที่ระบุในตารางข้างต้น โดยแบ่งคำตอบของผู้ถูกสัมภาษณ์ที่ได้ออกเป็น 2 กลุ่มที่สำคัญ คือ กลุ่มแรกเป็นคำตอบที่แสดงถึงความนิยมและชื่นชอบ ในพระมหากษัตริย์โดยดูที่คำ ตอบและการจัดลำดับของคำตอบอันดับแรกเป็นสำคัญ ในขณะที่กลุ่มที่สองจะเป็นชื่อของบุคคลที่ไม่ใช่พระมหากษัตริย์ ซึ่งเหตุผลของความชื่นชอบของแต่ละท่านมีความแตกต่างกันไป

ความนิยมและชื่นชอบบุคคลสำคัญทางการเมืองการปกครองโดยส่วนตัวของอาจารย์ผู้สอนที่ใช้ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้หมายถึง ความนิยมชื่นชอบที่ออกมาจากสามัญสำนึกของอาจารย์ผู้ถูกสัมภาษณ์โดยไม่ได้มีการบังคับ ที่แสดงถึงความยินยอมพร้อมใจ (Consent) ยอมรับในเชิงสามัญสำนึก (Common sense) และ จิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ ของอาจารย์ผู้ถูกสัมภาษณ์ในการ ยอมรับการ มีบทบาทนำของบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ทางการเมืองการปกครองของไทย

กลุ่มคำตอบแรก ที่แสดงถึงความ นิยมและชื่นชอบ พระมหากษัตริย์มีอาจารย์ที่ตอบในกลุ่มคำตอบนี้ ได้แก่ A1, A2, A3, A5, B3, B4, B5 ซึ่งเมื่อพิจารณาจากเหตุผลที่ให้จะพบว่ามีความสอดคล้องคล้ายคลึงกับเนื้อหาในแบบเรียน ที่มีการสร้างสามัญสำนึกในความยินยอมพร้อมใจยอมรับพระมหากษัตริย์ในทางประวัติศาสตร์การเมืองเชิงจริยธรรมดัง ได้วิเคราะห์ในบทที่ 3 ที่ผ่านมา โดยยกตัวอย่างของคำสัมภาษณ์ในกลุ่มคำตอบแรกนี้จากคำตอบของอาจารย์ A1, A3 และ B5 ดังนี้

“บุคคลสำคัญที่ชอบก็พระมหากษัตริย์เิง พระนเรศว รมหาราชทรงกู้เอกราช รัชกาลที่ 5 เลิกทาส ให้เสรีภาพกับคนไทยไม่งั้นป้านี้ไม่รู้จะเป็นยังไง คงยังเป็น ทาสกันอยู่มั้ง แล้วก็รัชกาลที่ 9 มีบทบาทและพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการ พัฒนาประเทศอย่างมาก” (A1, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2553)

จากคำตอบของอาจารย์ A1 จะเห็นได้ว่ามี ความสอดคล้องกับเนื้อหาในแบบเรียนอย่างมาก ที่มีจิตสำนึกทางการเมืองที่พระมหากษัตริย์มีบทบาทนำในประวัติศาสตร์การเมืองเชิง จริยธรรม นอกจากนี้ยังมีคำตอบที่แสดงการยอมรับและชื่นชมในบทบาททางการเมืองของ พระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยจากคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ A3 ดังนี้

“พระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะรัชกาลที่ 9 ทรงแก้ไขวิกฤตการณ์ความขัดแย้งทาง การเมือง เป็นประมุขของรัฐบาลเงา คอยเบรกฝ่ายต่างๆ แต่ไม่ใช่เจ้าของอำนาจ

เพียงแต่ส่งสัญญาณให้ฝ่ายต่าง ๆ ปฏิบัติตาม” (A3, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2553)

คำสัมภาษณ์ที่แสดงถึงการมีจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นเป็นผู้ให้กำเนิด รักษาและคงความอยู่รอดของความเป็นชาติที่ชัดเจนที่สุดคือคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ B5 ดังนี้

“1.รัชกาลที่ 5 ทำให้ประเทศไม่เสียเอกราช เปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง ประเทศ 2.พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทำให้เรามีตัวอักษรไทย มีเอกลักษณ์ความเป็นชาติ 3.พระนเรศวรมหาราช เสียสละไปอยู่พม่า เสียสละเพื่อชาติ แม้กระทั่งพี่สาวของพระองค์ พระสุพรรณภักย์ก็เสียสละพระองค์ให้พระนเรศวรได้กลับมา กู้ชาติบ้านเมือง โดยตนเองยอมถูกพระเจ้านั้นทรมานฆ่าตายพร้อมลูกน้องสาหัสมาก พุดไปแล้วอาจารย์ก็ซนลูกทั้งตัว 4.พระศรีสุริโยทัย เสียสละชีวิตช่วยรบจนตัวตายเพื่อชาติ 5.พระนารายณ์ คำชาย สร้างเมืองหลวง มีบทบาทติดต่อกับฝรั่งเศส สร้างความเจริญให้กับประเทศ” (B5, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2553)

จากตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์ของคำตอบกลุ่มแรกแสดงถึงความยินยอมพร้อมใจในการยอมรับพระมหากษัตริย์ทางประวัติศาสตร์การเมืองเชิงจริยธรรมที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

สิ่งที่น่าสนใจคือคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ B3 ในขณะที่คำตอบของบุคคลที่ชื่นชอบเป็นลำดับแรกคือพระมหากษัตริย์ แต่ก็ไม่ได้มีความหมายที่สื่อไปในทางนิยมพระมหากษัตริย์ในปัจจุบันเท่าใดนัก ดังนี้ “พระเจ้าตากสินที่เป็นพระมหากษัตริย์เป็นบุคคลแรกที่ชอบ เพราะทรงกู้เอกราช อันดับสองคือ นายกทักษิณ ชินวัตร เพราะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า” แต่เมื่อถามถึงพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น อาจารย์สายหน้าตอบว่า “ไม่มีแล้วที่ชอบ” (B3, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2553) ซึ่งเป็นการแสดงถึงลักษณะต่อต้านการครองอำนาจ (Counter Hegemony) ของพระมหากษัตริย์อยู่ทุกฝ่าย ถึงแม้จะตอบชื่อของพระเจ้าตากสินที่เป็นพระมหากษัตริย์เป็นชื่อแรกก็ตาม

ในขณะที่กลุ่มที่สองจะตอบเป็นชื่อของบุคคลสามัญที่ไม่ใช่พระมหากษัตริย์ซึ่งจากคำตอบอันดับแรกที่ได้มีเพียงชื่อเดียว คือ ทักษิณ ชินวัตร ในขณะที่ชื่อบุคคลสำคัญที่ชอบอันดับรองลงมา จะแตกต่างกันไป โดยมีอาจารย์ที่มีคำตอบอยู่ในกลุ่มที่สองนี้ ได้แก่ อาจารย์ A4, B1, B2 และ B6 ซึ่งเมื่อพิจารณาคำตอบของอาจารย์ในกลุ่มนี้มักมีเหตุผลที่คล้ายคลึงกันคือ สาเหตุที่ ชอบทักษิณ ชินวัตร เพราะบทบาทในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า และทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดีมาก

ขึ้นกว่าที่เคยเป็นมา ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจจากคำตอบของอาจารย์กลุ่มนี้คือชื่อที่สองที่ตามมาจะเป็นชื่อของบุคคลธรรมดาไม่ใช่พระมหากษัตริย์เช่นกัน เช่น ปรีดี ชาติชาย คึกฤทธิ์ และจอมพลสฤษดิ์ ซึ่งเหตุผลที่ให้ก็คล้ายกับเหตุผลที่ชอบ ทักษิณ ชินวัตร คือ มีบทบาทในการพัฒนาประเทศ ทำให้เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้นและมีความมั่นคง ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ A4 ดังนี้

“1. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนักพัฒนาชนบท แต่มีปัญหาคอร์รัปชัน ทักษิณนำความพัฒนามาสู่ชนบทอย่างเห็นได้ชัดและจับต้องได้ ชนบทเปลี่ยนแปลงไปมากมาย จากนโยบายการพัฒนาของทักษิณ โดยสังเกตจากที่ๆ ครูได้ไปเที่ยวและสอบถามคนในพื้นที่ พื้นที่ชนบทที่นโยบายของทักษิณลงไปพัฒนาไปอย่างมาก 2. ปรีดี พนมยงค์ กล้าทำสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างการศึกษา เช่น กอ รตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง การร่างนโยบายเศรษฐกิจ จนถูกต้องด้าน จนต้องออกไปอยู่นอกประเทศ ที่ชื่นชมก็ตรงที่ท่านกล้าทำสิ่งที่เห็นว่าถูกต้อง ถึงแม้รู้ว่าจะถูกต่อต้านก็ตาม” (A4, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553)

นอกจากนี้ยังมีคำตอบที่แสดงเหตุผลอื่นในการขึ้น ชอบนอกจากบทบาทด้านเศรษฐกิจ ดังคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ B1 ดังนี้

“1. ทักษิณ ชินวัตร เพราะมาจากประชาชน ไม่ได้มาจากศักดินา 2. ชาติชาย ชุณหะวัณ เพราะชอบนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า จุดประกายทางการเปลี่ยนแปลงการบริหารประเทศ ผู้นำต้องมีความสามารถทางการบริหาร ซึ่งรัฐบาลของผู้นำทั้งสองถูกทหารทำรัฐประหาร ทำให้ไม่เห็นด้วยกับการทำรัฐประหารของทหาร” (B1, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2553)

จากตารางที่ 2 สามารถสรุปได้ว่า อาจารย์ส่วนใหญ่ 7 คน มีจิตสำนึกร่วมในการนิยาม กษัตริย์ ไม่ต่างจากการที่แบบเรียนพยายามสร้างความยินยอมพ ร้อมใจผ่านประวัติศาสตร์ทางการเมืองเชิงจริยธรรมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำในการรักษาปกป้องประเทศชาติ เกิดความรู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ จึงเกิดมีอุดมการณ์ร่วมกันที่ยินยอมพร้อมใจ ยอมรับการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่ง ของอาจารย์ 4 คน ที่มีแนว คำตอบต่างออกไปจากกลุ่มแรกโดยชื่อลำดับแรกที่ระบุเป็นบุคคลสามัญไม่ใช่พระมหากษัตริย์จึง เป็นกลุ่มที่มีอุดมการณ์ร่วมบางอย่างที่ต่างออกไปจากกลุ่มแรก ที่น่าสนใจคือชื่อแรกของทั้ง 4 ท่าน ที่ไม่ได้ตอบชื่อพระมหากษัตริย์เป็นบุคคลที่ขึ้นชอบเป็นลำดับแรกนั้น คือชื่อ ทักษิณ ชินวัตร โดยมี

อาจารย์ที่ไม่มีบุคคลที่ชอบหนึ่งท่านคืออาจารย์ A6 ซึ่งเป็นอาจารย์ฝึกสอนที่ตอบว่าไม่มีบุคคลที่ชอบเลย

ส่วนต่อไปจะเป็นการแสดงผลการสัมภาษณ์ในคำถามที่ 3 เกี่ยวกับจุดศูนย์รวมของความเป็นชาติไทย โดยสามารถแสดงผลสรุปของการสัมภาษณ์ผ่านตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3 คำตอบเกี่ยวกับจุดศูนย์รวมของความเป็นชาติไทยของอาจารย์ผู้ให้สัมภาษณ์

จุดศูนย์รวมของความเป็นชาติไทย อาจารย์ผู้ให้สัมภาษณ์	คำตอบ			หมายเหตุ
	พระมหากษัตริย์	วัฒนธรรม	ไม่มี	
A1	√			
A2	√			
A3	√			
A4			√	
A5	√			
*A6	√			
B1			√	
B2	√			
B3	-	-	-	ไม่ตอบ
B4	√	√		
B5	√			
B6	√			

*หมายเหตุ: A6 คือ อาจารย์ฝึกสอน

คำถามสัมภาษณ์ในข้อนี้เป็นไปเพื่อพิจารณาถึงความคิดและจิตสำนึกของอาจารย์ผู้สอนที่สามารถสื่อถึงความยินยอมพร้อมใจในการยอมรับให้พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมของความเป็นชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่แบบเรียนพยายามตอกย้ำผ่านแบบเรียนในส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์

จากตารางที่ 3 จะเห็นได้ว่า พระมหากษัตริย์สามารถสร้างสภาวะการครองอำนาจผ่านความยินยอมพร้อมใจยอมรับอุดมการณ์ที่ยึดพระมหากษัตริย์เป็นจุดศูนย์รวมความเป็นไทยได้โดยส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้จากอาจารย์ 9 คน จาก 12 คน ได้แก่ อาจารย์ A1, A2, A3, A5, A6, B2,

B4, B5, B6 ที่ตอบว่าพระมหากษัตริย์เป็นจุดศูนย์รวมของความเป็นชาติ ซึ่งสอดคล้องกับคำตอบในข้อที่ 2 ที่มีบุคคลสำคัญที่ขึ้นชอบในอันดับแรกคือพระมหากษัตริย์ แม้กระทั่งอาจารย์ B2, B3 และ B6 ที่ในตารางที่ 2 ไม่ได้ตอบชื่อของพระมหากษัตริย์เป็นบุคคลที่ขึ้นชอบก็ยังคงยอมรับในจิตสำนึกที่มีพระมหากษัตริย์เป็นจุดศูนย์รวมของความเป็นชาติ ในขณะที่มีอาจารย์ 3 ท่านที่ตอบต่างออกไปจึงสามารถสรุปได้ว่า อาจารย์ส่วนใหญ่ยินยอมพร้อมใจในการยอมรับพระมหากษัตริย์เป็นจุดศูนย์รวมของความเป็นชาติ โดยมีตัวอย่างคำสัมภาษณ์จากอาจารย์ A2 ดังนี้

“ กษัตริย์เิงละ พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมของความเป็นชาติ เป็นศูนย์รวมของความเป็นไทย เป็นศูนย์รวมและมีบทบาทเป็นแบบอย่างในเรื่องการพัฒนา ศีลธรรมและภูมิปัญญาของชาติ” (A2, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2553)

และ ของอาจารย์ B5 ที่แสดงถึงการครองอำนาจนำทางประวัติศาสตร์การเมืองเชิงจริยธรรม ดังนี้

“พระมหากษัตริย์ คือ จุดศูนย์รวมของความเป็นชาติไทย ไม่เช่นนั้นชาติจะอยู่ไม่ได้จนถึงทุกวันนี้ และเพราะพระมหากษัตริย์ทรงมีทศพิธราชธรรม ประเทศชาติจึงเจริญรุ่งเรือง พระมหากษัตริย์ไทยเสียสละทุกพระองค์เพื่อประเทศชาติ ถ้าไม่มีพระมหากษัตริย์ชาติไทยจะไม่มีจุดศูนย์รวมความเป็นชาติ ” (B5, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2553)

สิ่งที่น่าสนใจคือคำตอบในกลุ่มนี้มีอาจารย์ 2 ท่าน คืออาจารย์ B4 และ อาจารย์ B6 ที่ถึงแม้จะตอบว่าพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของความเป็นชาติแต่มีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์ในบางประเด็น ดังนี้

“จุดศูนย์รวมของความเป็นชาติ มีวัฒนธรรมบวกกับชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมมาจากความสามัคคี และหากให้เรียงลำดับความสำคัญของสถาบันแล้ว อาจารย์คิดว่า 1.ชาติ 2.พระมหากษัตริย์ 3.ศาสนา ซึ่งโดยส่วนตัวถ้าคิดให้ดีแล้วถ้าไม่มีพระมหากษัตริย์ ทั้ง ศาสนา และประเทศก็อยู่ไม่ได้ พ้นจากในหลวงรัชกาลที่ 9 ไปก็ไม่สามัคคีกันแล้ว เพราะเรายึดตัวบุคคลมากเกินไป ควรเน้นความจงรักภักดีและความสามัคคีให้รวมอยู่ที่ส ถาบันพระมหากษัตริย์มากกว่าอยู่ที่ตัวของพระมหากษัตริย์ เพราะท่านก็มีขีดจำกัดของท่านเอง” (B4, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2553)

จากคำตอบของอาจารย์ B4 มีลักษณะที่ต่างออกไปโดยเห็นว่าการยึดกับตัวพระมหากษัตริย์เพียงคนเดียวไม่มีความยั่งยืน ควรสร้างความจงรักภักดีให้รวม มออยู่ที่ความเป็นสถาบันมากกว่ายึดกับตัวพระมหากษัตริย์เอง ซึ่งหากเปลี่ยนรัชกาลจากพระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบันอาจเกิดความแตกแยกขึ้นเนื่องจากพระมหากษัตริย์องค์ต่อไปที่จะขึ้นครองราชย์ต่อจากรัชกาลที่ 9 มีขีดจำกัดในการสร้างความจงรักภักดี ในขณะที่คำตอบของอาจารย์ B6 แสดงถึงการยอมรับพระมหากษัตริย์แต่ปฏิเสธพระราชินี ดังนี้

“พระมหากษัตริย์ค้ำจุนความเป็นชาติ และค้ำจุนประชาธิปไตยของไทย แต่นับแค่คิงเท่านั้นนะ คนอื่นที่อยู่รอบๆ คิงไม่เกี่ยว และไม่นับรวมเข้าไปโดยเฉพาะควีนไม่ชอบเลย” (B6, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2553)

จากคำตอบที่ผ่านมาทำให้เห็นได้ว่าการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ในการสร้างความยินยอมพร้อมใจมีขีดจำกัด เพราะสามารถสร้างได้เพียงที่พระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบันเท่านั้นไม่สามารถสร้างให้เป็นความจงรักภักดีต่อสมาชิกของสถาบันพระมหากษัตริย์ได้ทั้งหมด ถึงแม้ว่าจะยังคงรักษาสภาวะการครองอำนาจนำในความยินยอมพร้อมใจยอมรับการเป็นจุดศูนย์รวมของความเป็นชาติได้ก็ตาม

คำตอบที่น่าสนใจอยู่ที่อาจารย์ 2 ท่านที่ตอบว่าไม่มีจุดศูนย์รวมของความเป็นชาติคืออาจารย์ A4 และ B1 ซึ่งโดยบทบาทหน้าที่ทางสังคมตามแนวคิดของ กริมซี แล้วครูอาจารย์เป็นปัญญาชนแบบดั้งเดิม หรือ จารีต ที่มักจะมีหน้าที่ในการส่งผ่านและผลิตซ้ำอุดมการณ์ดั้งเดิมที่พระมหากษัตริย์ครองอำนาจนำอยู่ต่อไป แต่คำตอบที่ได้กลับแสดงถึงการต่อต้านการครองอำนาจ (Counter Hegemony) ทางอุดมการณ์ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นจุดศูนย์รวมของความเป็นชาติ ดังคำตอบของ อาจารย์ A4 ดังนี้

“ปัจจุบันศูนย์รวมของความเป็นชาติไม่มีแล้ว แม้แต่สถาบันพระมหากษัตริย์ในความคิดเห็นส่วนตัวมีแค่ 20 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น คือ ในหลวง กับ พระเทพฯ ที่ดำรงค่าว่าสถาบันไว้ แต่ท่านอื่นมีความศรัทธาน้อยลง ทุกคนอยู่เพื่อเอาตัวรอด” (A4, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553)

และอาจารย์ B1 ดังนี้

“คิดว่าไม่มีจุดศูนย์รวมของความเป็นชาติ ตอนนี้เป็นพระมหากษัตริย์ แต่ต่อไปคงไม่มีอีกต่อไปแล้ว หลังจากหมดยุครัชกาลที่ 9 สถาบันกษัตริย์ควรลดบทบาทลง

เพราะเมื่อมีการอ้างอิงสถาบันกษัตริย์ แล้วจะมีปัญหาทันทีไม่ว่าเรื่องใดทางการเมือง หรือมิฉะนั้นก็ไม่ควรมีสถาบันกษัตริย์อีกต่อไป ไม่มีก็ไม่เป็นไร ไม่มีก็ได้ เพราะถึงต่อไปไม่มีประเทศชาติก็อยู่ได้” (B1, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2553)

คำสัมภาษณ์ของอาจารย์ A4 และ B1 เมื่อพิจารณาประกอบกับคำสัมภาษณ์ในตารางที่ 2 ที่ทั้งสองท่านตอบชื่อบุคคลสามัญที่ไม่ใช่พระมหากษัตริย์เป็นชื่อแรกทำให้เห็นได้ว่าการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์มีขีดจำกัดไม่สามารถทำได้อย่างสมบูรณ์ทำให้เกิดลักษณะของการไม่ยินยอมพร้อมใจและเกิดการต่อต้านการครองอำนาจนำขึ้น ส่วนอาจารย์ที่ไม่ตอบ คือ อาจารย์ B3 ซึ่งแสดงอาการส่ายหน้า และไม่พูดอะไรเลยเช่นเดียวกับคำตอบคำสัมภาษณ์ในข้อที่ 2 ซึ่งสามารถสื่อความหมายโดยนัยได้ว่าอาจารย์ B3 ไม่ยินยอมพร้อมใจยอมรับการครองอำนาจนำทางอุดมการณ์ของการเป็นจุดศูนย์รวมของความเป็นชาติของพระมหากษัตริย์เช่นกัน

โดยสรุปจากคำตอบของตารางที่ 3 อาจารย์ส่วนใหญ่ 9 ท่านแสดงถึงการยินยอมพร้อมใจ (Consent) ยอมรับในการครองอำนาจนำ (Hegemony) ของพระมหากษัตริย์ในการเป็นจุดศูนย์รวมของความเป็นชาติซึ่งสอดคล้องการเนื้อหาในแบบเรียนที่สร้างความยินยอมพร้อมใจยอมรับการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ที่เป็นจุดศูนย์รวมของความเป็นชาติมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่มีอาจารย์ 3 ท่าน ได้แก่ อาจารย์ A4, B1 และ B3 ที่แสดงถึงลักษณะต่อต้านการครองอำนาจนำที่ไม่เป็นไปตามเนื้อหาในแบบเรียนที่แสดงให้เห็นถึงขีดจำกัดของการครองอำนาจนำที่ไม่สามารถสร้างความยินยอมพร้อมใจได้อย่างสมบูรณ์

ดังนั้นจากการสัมภาษณ์ในส่วนนี้โดยการใช้คำถาม 2 คำถาม คือ การจัดลำดับบุคคลสำคัญของไทยตามความชอบส่วนตัว และ จุดศูนย์รวมของความเป็นชาติไทย ทำให้ได้ทราบถึงความคิดและจิตสำนึกของอาจารย์ผู้ถูกสัมภาษณ์ผู้มีบทบาทเป็นปัญญาชนที่มีความยินยอมพร้อมใจยอมรับบุคคลสำคัญของไทยในประวัติศาสตร์ ที่สามารถสื่อไปถึงสภาวะการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ในทางอุดมการณ์ของอาจารย์ผู้ถูกสัมภาษณ์ และการยอมรับในการเป็นจุดศูนย์รวมของความเป็นชาติไทยของพระมหากษัตริย์ โดยได้ผลสรุปของการสัมภาษณ์ได้ว่า อาจารย์ผู้สอนส่วนใหญ่ยังคงยินยอมพร้อมใจยอมรับการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ แต่ในขณะเดียวกันการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ก็มีขีดจำกัด ที่ไม่สามารถครองอำนาจนำได้อย่างสมบูรณ์โดยพบการต่อต้านการครองอำนาจนำของอาจารย์บางท่าน

4.2 ปัญญาชนกับการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (War of Position)

การต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดของ กรัมสกี เป็นการต่อสู้ที่มีเป้าหมายเพื่อยึดครองความคิดเพื่อที่จะสถาปนาวิธีคิดของตนให้กับกลุ่มผู้รับสารเพื่อทำให้เกิดความยินยอมพร้อมใจ (Consent) ได้นั่นเอง ตัวอย่างเช่น ทุกครั้งที่มีการรัฐประหารสิ่งแรกผู้ยึดอำนาจรัฐกระทำมักเป็นการยึดสถานีวิทยุและโทรทัศน์ทุกแห่งเพื่อเป็นการปิดช่องทางการสื่อสารของกลุ่มที่ต่อต้านการรัฐประหาร และนอกจากนี้ยังมีการเซ็นเซอร์สื่อต่างๆ โดยการห้ามเผยแพร่ความคิดหรือข้อมูลที่ฝ่ายครองอำนาจไม่ต้องการ เนื่องจากอาจเป็นการทำให้พื้นที่ทางความคิดของมวลชนที่ฝ่ายครองอำนาจนำครอบงำเกิดความไม่มั่นคงขึ้น

การสร้างการครองอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่พบจากผลการศึกษาในบทที่ 3 นั้น เนื้อหาในแบบเรียนมีลักษณะแสดงถึงการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (War of Position) ผ่านสถานะทางประวัติศาสตร์การเมือง (Political-historical situation) (Gramsci, 1992: 238-239) ในการสร้างบทบาทนำของพระมหากษัตริย์ต่อการวางรากฐานประชาธิปไตยของไทยเหนือคณะราษฎร โดยมีการสร้างโครงเรื่องทางประวัติศาสตร์ ที่เน้นย้ำบทบาทนำในการสร้างและวางรากฐานประชาธิปไตยของไทยให้อยู่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาจนถึงรัชกาลที่ 7 โดยที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้มีบทบาทนำในการ ให้กำเนิดและ วางรากฐานประชาธิปไตยเพื่อให้ประเทศไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ การอธิบายโครงเรื่องทางประวัติศาสตร์เช่นนี้ทำให้ฝ่ายคณะราษฎรกลายเป็นปฏิปักษ์กับประชาธิปไตย และผู้ที่รักษาประชาธิปไตยกลับกลายเป็นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวิเคราะห์ตามแนวคิดการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดของกรัมสกี โครงเรื่องทางประวัติศาสตร์ของประชาธิปไตยในไทยเป็นโครงเรื่องที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้วางรากฐานและพัฒนาประชาธิปไตยไทยซึ่งสามารถช่วงชิงและยึดครองพื้นที่ทางความคิดในแบบเรียนได้เหนือกว่าฝ่ายคณะราษฎรซึ่งเป็นเพียงผู้ที่ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งเป็นเพียงสิ่งที่พระมหากษัตริย์มีความต้องการจะทำอยู่ก่อนแล้วเพียงแต่ยังไม่ถึงเวลาที่สมควร ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์กลายเป็นสถาบันที่มีบทบาทในการค้ำจุนประชาธิปไตยของไทยมาตั้งแต่จุดเริ่มต้นและมีบทบาทส่งเสริมประชาธิปไตยมาอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนในประเด็นนี้จึงมี 2 คำถามคือ คำถามเรื่องจุดเริ่มต้นประชาธิปไตยของไทย และ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เพื่อศึกษาถึงการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดของพระมหากษัตริย์ที่มีเหนือคณะราษฎร ในด้านการวางรากฐานและพัฒนาประชาธิปไตยของไทย ว่ามีความสัมพันธ์อย่างไรกับความคิดของอาจารย์ผู้ถูกสัมภาษณ์ โดยคำถามสัมภาษณ์ในข้อแรกในส่วนนี้จะเป็นการวิเคราะห์ถึงการช่วงชิง

พื้นที่ทางความคิด (War of Position) ของพระมหากษัตริย์ในแบบเรียนที่มีบทบาทเป็นผู้วางรากฐานประชาธิปไตยของไทย ซึ่งจะสัมพันธ์กับคำถามในข้อต่อไปในเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ดังจะกล่าวในส่วนต่อไป โดยสามารถแสดงผลสรุปของการสัมภาษณ์ในคำถามแรกผ่านตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4 จุดเริ่มต้นประชาธิปไตยในประเทศไทยในความคิดเห็นของอาจารย์ผู้ให้สัมภาษณ์

จุดเริ่มต้นประชาธิปไตย ในประเทศไทย อาจารย์ผู้ให้สัมภาษณ์	คำตอบ			
	ร.5-ร.7	คณะราษฎร	พ่อขุน รามคำแหง	14 ตุลาคม 2516
A1	√			
A2	√		√	
A3	√			
A4	√			
A5				√
*A6	√			
B1	√			
B2	√			
B3	√			
B4	√		√	
B5	√		√	
B6	√			

*หมายเหตุ: A6 คือ อาจารย์ฝึกสอน

คำถามสัมภาษณ์ในข้อนี้เป็นการถามถึงจุดเริ่มต้นประชาธิปไตยในประเทศไทยในความคิดเห็นของอาจารย์ผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่าคำตอบของอาจารย์มีสอดคล้องกับเนื้อหาในแบบเรียนที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้เริ่มและวางรากฐานประชาธิปไตยของไทยมีจำนวน 11 ท่าน ได้แก่ A1, A2, A3, A4, A6, B1, B2, B3, B4, B5 และ B6 และมีเพียงอาจารย์ A5 ท่านเดียวที่ตอบว่าเริ่มต้นที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

คำตอบในกลุ่มของอาจารย์ทั้ง 11 ท่านมีความคิดเห็นสอดคล้องกับแบบเรียนซึ่งแสดงถึงความสำเร็จในการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดของพระมหากษัตริย์ในการเป็นผู้วางรากฐานและพัฒนาประชาธิปไตยของไทย โดยมีตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของคำตอบจากอาจารย์ B5 ดังนี้

“ประชาธิปไตยเริ่มต้นที่สมัยสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหง ให้สิทธิเสรีภาพ และมาชัดเจนขึ้นในสมัย รัชกาลที่ 5 ทรงเลิกทาสเพื่อให้เสรีภาพแก่ประชาชน รัชกาลที่ 6 ทรงสร้างดุสิตธานีเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ประชาธิปไตย รัชกาลที่ 7 ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญเพื่อให้ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย” (B5, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2553)

จากคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ B5 ประชาธิปไตยของไทยนั้นมีจุดเริ่มต้นที่พระมหากษัตริย์ ในขณะที่คำสัมภาษณ์ของอาจารย์ A2 ที่สอนในอีกโรงเรียนหนึ่งก็ตอบเหมือนกันอย่างมากถึงจะสอนอยู่คนละโรงเรียนกัน ดังคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ A2 ดังนี้

“จุดเริ่มต้นประชาธิปไตยไทยมีมาตั้งแต่สมัย “พ่อขุนรามคำแหง” ที่ให้อิสระภาพในการค้าขาย ไม่บังคับกดขี่ ใครใคร่ค้าค้า เป็นการแสดงถึงความเป็นประชาธิปไตย ตั้งแต่เริ่มแรกแล้ว ส่วนการวางรากฐานประชาธิปไตยเริ่มต้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อเนื่องมายัง ร.6 เป็นผู้วางรากฐานประชาธิปไตย จนมาถึง ร. 7 ซึ่งพระองค์ทรงยินยอม ให้คณะราษฎรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยไม่ทรงต่อต้าน คัดค้าน จะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทนำในการวางรากฐานประชาธิปไตยไทย” (A2, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2553)

แม้กระทั่งอาจารย์ฝึกสอน A6 ที่เพิ่งเริ่มสอนได้ ประมาณ 3 เดือนก็มีคำตอบที่แสดงถึงความสำเร็จของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดในการเป็นผู้วางรากฐานประชาธิปไตยของไทย ดังนี้

“ประชาธิปไตยของไทยมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นผู้วางรากฐาน ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เลิกทาสให้เสรีภาพ จนมาถึงรัชกาลที่ 7” (A6, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553)

สิ่งที่น่าสนใจคือคำตอบของอาจารย์ A4, B1 และ B3 ที่มีลักษณะของการต่อต้านการครองอำนาจนำในด้านความยินยอมพร้อมใจดังที่ได้วิเคราะห์ไว้ในประเด็นแรก กลับยังถูกช่วงชิงพื้นที่

ทางความคิดในการยอมรับว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้เริ่มต้นประชาธิปไตยของไทย ซึ่งอาจารย์ B1 และ A4 มีคำตอบที่คล้ายคลึงกันจึงขอยกตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ A4 ดังนี้

“รัชกาลที่ 5 วางรากฐานประชาธิปไตย เช่นการเลิกทาส เป็นการให้สิทธิเสรีภาพ ตั้งสภา ซึ่งเป็นการแสดงถึงการรับฟังเสียงของผู้อื่นในการปกครอง จนมาถึง รัชกาลที่ 7 ก็ทรงมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลง โดย ทรงพระราชทาน รัฐธรรมนูญ ทรงยินยอมมอบอำนาจโดยดีให้แก่คณะราษฎร” (A4, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553)

และคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ B3 ดังนี้

“ประชาธิปไตยไทยเริ่มต้นที่ รัชกาลที่ 6 ทรงเริ่มดุสิตธานี แต่ระบบเจ้ายังอยู่ หนาแน่น แสดงความคิดได้เท่าที่เจ้านายอนุญาต” (B3, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2553)

จากคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ A4 และ B3 จะเห็นได้ว่าจะมีความแตกต่างกันอยู่ในบางประเด็นคือถึงแม้จะยอมรับว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้เริ่มต้นวางรากฐานประชาธิปไตยของไทย เหมือนกัน แต่คำตอบของอาจารย์ B3 มีลักษณะต่อต้านการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด อยู่เล็กน้อย จากการที่มองว่าประชาธิปไตยที่พระมหากษัตริย์เริ่มต้นเป็นประชาธิปไตยที่มีข้อจำกัดทางชนชั้น โดยมีเพียงอาจารย์ A5 ที่ตอบว่าคน 14 ตุลา พ.ศ. 2516 เป็นจุดเริ่มต้นประชาธิปไตยในประเทศไทย อาจารย์ A5 ได้กล่าวดังนี้

“14 ตุลาคม 2516 เป็นจุดเริ่มต้นประชาธิปไตยของประเทศไทย เห็นได้อย่างชัดเจนจากการมีส่วนร่วมของประชาชนหลายฝ่าย ก่อนหน้านั้นเป็นการแบ่ง หรือไม่ก็แย่งอำนาจกันของกลุ่มเผด็จการเท่านั้น เป็นการปกครองโดยคนกลุ่มเดียวมากกว่า นักศึกษาออกมาทำให้ได้เห็นประชาธิปไตยบ้าง แต่ถ้าไม่ได้รัชกาลที่ 9 ออกมายุติก็ไม่มีทางจบ จนมีคนกล่าวกันว่า ถ้าจะดูเทพเจ้าที่มีชีวิตจริงๆ ให้มาดูในหลวงรัชกาลที่ 9 พระมหากษัตริย์ของเราช่วยเหลือคนได้” (A5, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553)

จากคำตอบของอาจารย์ A5 ถึงแม้จะมีความเห็นว่า 14 ตุลาคม 2516 เป็นจุดเริ่มต้นประชาธิปไตยของไทย แต่สุดท้ายก็ยังมีพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 เข้ามามีส่วนสัมพันธ์กันอย่างไรเห็นได้ชัด รวากับเป็นชุดทางความคิดทางประวัติศาสตร์ที่พระมหากษัตริย์ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้น

มามีส่วนเกี่ยวข้องในการวางรากฐานและค้ำจุนประชาธิปไตยของไทยมาโดยตลอดจนถึงรัชกาลปัจจุบัน

สรุปจากคำตอบที่ได้จากตารางที่ 4 สถาบันพระมหากษัตริย์สามารถครองอำนาจนำโดยสามารถช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดทางประวัติศาสตร์การเมืองที่เป็นจุดเริ่มต้นของประชาธิปไตยไทยได้อย่างค่อนข้างจะสมบูรณ์ มีเพียงอาจารย์ A5 เท่านั้นที่ตอบต่างออกไปเป็น 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 แต่สุดท้ายก็ยังคงมาจบที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้ยุติและให้ความช่วยเหลือประชาชนที่เรียกร้องประชาธิปไตยโดยไม่มีอาจารย์ท่านใดตอบว่าคณะราษฎรเป็นผู้เริ่มต้นประชาธิปไตยของไทยเลย

จากคำถามในเรื่องจุดเริ่มต้นของประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้เริ่มต้นและวางรากฐานประชาธิปไตยจากคำถามข้อแรกจึงนำมาสู่คำถามต่อไปในข้อที่สอง เรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งสามารถแสดงผลการสัมภาษณ์ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 อาจารย์ผู้ให้สัมภาษณ์	คำตอบ	
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
A1		√
A2		√
A3		√
A4	√	
A5		√
*A6		√
B1	√	
B2	√	
B3	√	
B4		√
B5		√
B6		√

*หมายเหตุ: A6 คือ อาจารย์ฝึกสอน

คำถามในข้อนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อทราบจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ของอาจารย์ผู้สอนว่ามีความสัมพันธ์กับเนื้อหาในแบบเรียนที่อธิบายว่าคณะราษฎรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองก่อนถึงเวลาที่เหมาะสมหรือไม่ เนื่องจากในแบบเรียนอธิบายไว้ว่ารัชกาลที่ 7 เป็นผู้ที่มีพระราชกรณียกิจในการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยอย่างมากและกำลังเตรียมความพร้อมให้กับประชาชนแต่ถูกคณะราษฎรซึ่งทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเสียก่อนซึ่งเป็นการชิงสุกก่อนห่าม และหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วคณะราษฎรก็มีลักษณะเผด็จการจนทำให้รัชกาลที่ 7 สละราชสมบัติเนื่องจากไม่สามารถเรียกร้องประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนได้ ซึ่งเป็นการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดที่รัชกาลที่ 7 มีชัยชนะในการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดเหนือคณะราษฎร

เมื่อสรุปผลจากคำสัมภาษณ์ในตารางที่ 5 พบว่ามีอาจารย์ที่ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ถึง 8 ท่าน ได้แก่ A1, A2, A3, A5, A6, B4, B5 และ B6 ในขณะที่มีอาจารย์ผู้ถูกสัมภาษณ์ที่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 อยู่ 4 ท่าน ได้แก่ A4, B1, B2 และ B3

กลุ่มอาจารย์ที่ไม่เห็นด้วยกับคณะราษฎรในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นส่วนใหญ่โดยมีถึง 8 ท่าน ส่วนใหญ่คำสัมภาษณ์เป็นไปในทิศทางเดียวกันซึ่งมองว่าเป็นการชิงสุกก่อนห่ามและไม่ให้เกียรติรัชกาลที่ 7 ทำให้คณะราษฎรดูเป็นผู้ร้ายที่รังแกรัชกาลที่ 7 โดยจะเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ของอาจารย์ A1 ดังนี้

“ชิงสุกก่อนห่าม เร่งรีบใจร้อนเกินไป ไม่ชอบคณะราษฎร ควรจะให้เกียรติรัชกาลที่ 7 มากกว่านี้ สิ่งที่คณะราษฎรทำเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ สงสารรัชกาลที่ 7 มากและประเทศในตอนนั้นก็ยังไม่พร้อมสำหรับประชาธิปไตย ควรจะใจเย็นและควรให้รัชกาลที่ 7 ทรงวางรากฐานประชาธิปไตยให้พร้อมกว่านี้ และควรให้เวลารัชกาลที่ 7 พัฒนาประชาธิปไตยตามแนวทางของท่านต่อไปจนกว่าประเทศไทยจะพร้อมสำหรับระบอบนี้” (A1, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2553)

สิ่งที่น่าสนใจคือในกลุ่มที่ตอบไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น มีบางท่านที่ตอบไม่เห็นด้วยเป็นการชิงสุกก่อนห่ามแต่มีลักษณะที่แตกต่างจากคำตอบส่วนใหญ่ โดยมีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์ในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งต่างจากคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ A1 ข้างต้นโดยจะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ A3 ดังนี้

“ซึ่งสนุกก่อนห้าม โดยเฉพาะบางคนใน คณะราษฎร อยากเป็นคิงซะเอง และในภายหลังที่ได้ศึกษายังมีเพื่อนรักหักเหลี่ยมโหด ททรยศหักหลังกันเอง ทำให้กลายเป็นเรื่องการช่วงชิงผลประโยชน์ระหว่างกัน ไม่ใช่เรื่องของอุดมการณ์ทางการเมืองแต่ในอีกมุมหนึ่งก็เข้าใจที่คณะราษฎรต้องทำการปฏิวัติ 2475 เพราะไม่นั้นเมื่อไหร่จะได้ประชาธิปไตย เนื่องจากกษัตริย์และชนชั้นนำก็ไม่ได้มีความเอาจริงเอาจังและไม่ค่อยสนใจนัก ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย โดยจะเห็นได้จาก ร.6 ทรงสร้างเมืองเด็กเล่น ดุสิตธานี แต่ก็ยังเป็นเพียงเมืองเด็กเล่น เป็นของเล่นของเจ้า แม้กระทั่งชนชั้นสูงบางท่านก็ยังไม่รู้จักประชาธิปไตย พวกเจ้าพระยาบางคนยังไม่เข้าใจแต่ก็ต้องเล่นเอาออกไปกับเจ้านายเพื่อเป็นการเอาใจเจ้า ต่อมา ร.7 ก็มีนโยบายดังจะเห็นได้ จากการเตรียมพระราชทานรัฐธรรมนูญ แต่ก็ไม่ได้จริงจังมากนักทำให้เข้าใจ คณะราษฎร ที่มีแนวความคิดก้าวหน้าจากการไปเห็นบ้านเมืองอื่นที่ไปเรียนเมืองนอกกลับมาที่พัฒนามากกว่าจึงอยากให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในบ้านเมือง ทำให้ต้องการทำการปฏิวัติ 2475 ถึงแม้ว่าจะเป็นเรื่องสนุกก่อนห้ามไปก็ตาม เนื่องจากประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตย” (A3, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2553)

จากคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ A3 ข้างต้นจะเห็นได้ว่ามีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ไม่ได้จริงจังนักในเรื่องประชาธิปไตยถึงแม้ว่า ในตารางคำตอบที่ 4 จะตอบว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้เริ่มต้นประชาธิปไตยของไทยก็ตาม แต่ถึงแม้จะมีการวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์ในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คณะราษฎร ก็ยังคงไม่ได้มีความสัมพันธ์กับประชาธิปไตยของไทย การเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎร กลับกลายเป็นเรื่องของการแย่งชิงผลประโยชน์ ซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยเลยแม้แต่น้อย ซึ่งนอกจากอาจารย์ A3 ที่มองว่าเป็นเรื่องแย่งชิงผลประโยชน์ อาจารย์ B6 ก็มองไม่ต่างกันมากนัก ถึงจะไม่ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์ก็ตาม ดังนี้

“คณะราษฎร ซึ่งสนุกก่อนห้าม ใจรู้ อกเกินไป คณะราษฎร ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดตะวันตก ประกอบกับอยากได้ตำแหน่ง อยากได้อำนาจ ไม่จริงจัง ควรอดทนรออีกนิดเพราะรัชกาลที่ 7 ตั้งใจจะให้ประชาธิปไตยอยู่แล้วและประชาชนในตอนนั้นก็ยังไม่พร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงการปกครองเนื่องจากยังขาดการศึกษา ซึ่งรัชกาลที่ 7 มีบทบาทนำอย่างมากในด้านประชาธิปไตย ” (B6, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2553)

และอาจารย์ B5 ที่นอกจากคณะราษฎรจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยแล้วยังเป็นเผด็จการไปเลย ดังนี้

“การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นแค่การเปลี่ยนอำนาจจากพระมหากษัตริย์มายังกลุ่มทหารเผด็จการ ไม่ได้ทำให้ประเทศเป็นประชาธิปไตยเลย แต่ก็เป็นเพราะคนไปเรียนต่างประเทศเยอะขึ้น เลยอยากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศของตัวเองตามยุคสมัย ” (B5, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2553)

คำสัมภาษณ์ในกลุ่มแรกที่ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นอาจารย์ส่ว วนใหญ่ก็จริง แต่ก็พบว่ามีอาจารย์อยู่ถึง 4 ท่านที่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ซึ่งเมื่อพิจารณาจากคำตอบในตารางที่ 5 แล้วพบว่า มีอาจารย์ 4 ท่าน ได้แก่ A4, B1, B2 และ B3 ที่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ถึงแม้คำตอบในตารางที่ 4 ทุกท่านจะตอบว่า จุดเริ่มต้นประชาธิปไตยอยู่ที่พระมหากษัตริย์ก็ตาม ดังคำตอบของอาจารย์ A4 ดังนี้

“การทำกรปฏิวัติ 2475 ไม่ได้เร็วเกินไป ถึงเวลาที่ต้องเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการบริหารงานแบบเดิมไม่เหมาะสมกับการปกครองประเทศอีกต่อไป ” (A4, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553)

และอาจารย์ B1 ที่มีความคิดไม่ต่างกันมากนักแต่มีเหตุผลจากบริบทการเมืองโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงในช่วงนั้นมาประกอบด้วย ดังนี้

“เป็นธรรมชาติที่ต้องเปลี่ยนแปลง จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลง ไม่ได้เป็นการชิงสุกก่อนห่าม คนมีความรู้มีการศึกษามากขึ้นจึงเป็นธรรมดาที่ต้องการความเปลี่ยนแปลง ซึ่งต่างชาติหลายประเทศในยุคนั้นก็มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมากมายหลายประเทศ” (B1, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2553)

คำสัมภาษณ์ของอาจารย์ B1 ต่างจากคำสัมภาษณ์ของกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างน่าสนใจ ตรงที่กลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองมักจะยกเหตุผลโดยส่วนใหญ่ว่าคนยังขาดความรู้ขาดการศึกษา แต่อาจารย์ B1 กลับให้เหตุผลว่าในยุคนี้คนมีความรู้มีการศึกษามากขึ้นแล้วจึงเป็นธรรมดาที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

นอกจากนี้ยังมีเหตุผลของอาจารย์ B2 ที่ถึงแม้ว่าจะเห็นด้วยกับคณะกรรมการและเห็นว่าคนมีการศึกษามากขึ้นแต่ก็มีลักษณะที่ชอบเพียงฝ่ายพลเรือน แต่ปฏิเสธฝ่ายทหารในคณะกรรมการ ดังนี้

“คณะกรรมการสมควรแก่เวลาที่ต้องทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพราะฝ่ายพลเรือนมีความรู้มากขึ้น ชอบฝ่ายพลเรือนในคณะกรรมการ ไม่ชอบทหาร มีความรู้สึกว่าการทหารอยากทำแต่ไม่กล้า” (B2, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2553)

สิ่งที่น่าสนใจอย่างมากอยู่ที่คำสัมภาษณ์ของอาจารย์ B3 ที่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะกรรมการ และมีความรู้สึกไม่เห็นด้วยกับแบบเรียนที่อธิบายไปในทางที่คณะกรรมการชิงสุกก่อนห่ามแต่ก็ต้องสอนตามแบบเรียน ดังนี้

“ถึงเวลาแล้วที่ต้องเปลี่ยนแปลง คณะกรรมการ ต้องเปลี่ยนแปลง ประเทศจะปกครองแบบเดิมไม่ได้อีกแล้ว เห็นด้วยกับคณะกรรมการ แต่ก็ต้องสอนตามแบบเรียน เพราะข้อสอบที่เด็กนักเรียนจะให้สอบออกตามแบบเรียน ” (B3, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2553)

คำสัมภาษณ์ของอาจารย์ B3 ทำให้เห็นว่านอกจากแบบเรียนจะมีส่วนสำคัญในการสร้างการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ผ่านการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดแล้ว ข้อสอบที่ออกตามแบบเรียนยังมีส่วนสำคัญในการจำกัดและตีกรอบ อาจารย์ผู้สอนที่มีความเห็นแตกต่างจากแบบเรียนอีกด้วย เนื่องจากหากสอนสิ่งที่แตกต่างจากแบบเรียนอย่างมากแล้วเด็กนักเรียนที่สอนจะมีปัญหาในการทำข้อสอบ ซึ่งเมื่อเด็กนักเรียนที่สอนมีปัญหาในการทำข้อสอบสุดท้ายปัญหาจะกลับมาสู่อาจารย์ผู้สอนเองอีกที อาจารย์ผู้สอนจึงไม่สามารถสอนสิ่งใดที่แตกต่างจากแบบเรียนได้มากนัก ถึงแม้ความเห็นส่วนตัวจะไม่เห็นด้วยก็ตาม ซึ่งจะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ B3 ดังนี้

“สอนตามเนื้อหาในแบบเรียน เพราะข้อสอบที่เด็กต้องทำออกจากส่วนกลาง และออกตามเนื้อหาในแบบเรียน ทำให้ถึงแม้ไม่ค่อยเห็นด้วยในบางเรื่อง แต่ก็ต้องสอนตามแบบเรียนเป็นหลัก โดยอาจสอดแทรกบางเรื่องเข้าไปในการสอนได้บ้าง และสอนเรื่องที่ไม่ค่อยเห็นด้วยให้แค่เด็กพอรู้แต่จะไม่เน้นมาก โดยอาจมีการสอดแทรกเพิ่มเติมเนื้อหาแบบเรียนเข้าไป เช่น กรณีรัชกาลที่ 8 สวรรคต สอนเรื่องเล่นปืน แล้วปืนสั้น ไม่ใส่ร้ายปรีดีแต่ไม่ฟันธงว่าใครทำแต่เน้นที่ปรีดีถูกใส่ร้าย

แล้วก็เช่นเรื่องสมัยพระ มหาธรรมราชาติดต่อกับบุเรงนอง ซึ่งท่านอาจมีความ
จำเป็นที่ต้องโจมตีอยุธยา อย่างด่วนสรุปใส่ร้ายท่านว่าทรยศชาติ” (B3, สัมภาษณ์,
3 กุมภาพันธ์ 2553)

เมื่อสรุปผลสัมภาษณ์ในประเด็นเรื่องการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดของ
พระมหากษัตริย์แล้วได้ผลสรุปว่า พระมหากษัตริย์ สามารถช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดในเรื่องของ
การเป็นจุดเริ่มต้นและวางรากฐานประชาธิปไตยของไทยได้เหนือกว่าคณะราษฎรอย่างสิ้นเชิง โดย
พบว่าคำสัมภาษณ์จากคำถามแรกในตารางที่ 4 ของอาจารย์มีสอดคล้องกับเนื้อหาในแบบเรียนที่
มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้เริ่มและวางรากฐานประชาธิปไตยของไทยมีจำนวน 11 ท่าน ในขณะที่มี
เพียงท่านเดียวที่ต่างออกไปแต่ก็มีพระมหากษัตริย์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยในท้ายที่สุด และถึงแม้ว่า
ในคำถามที่สองเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จะมีอาจารย์ที่เห็นด้วยกับการ
เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 อยู่ 4 ท่าน แต่ส่วนใหญ่อีก 8 ท่านก็ยังคงมีความคิดเห็น
สอดคล้อง กับเนื้อหาในแบบเรียนที่คณะราษฎร ซึ่งสุกก่อนห้ามทำการเปลี่ยนแปลงในขณะที่
ประชาชนยังไม่พร้อม และพระมหากษัตริย์กำลังเตรียมความพร้อมของประชาชนให้พร้อมสำหรับ
การปกครองแบบประชาธิปไตยอยู่แล้ว พระมหากษัตริย์จึงเป็นผู้ชนะ ในการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทาง
ความคิดผ่านสิ่งที่กรัมซี่เรียกว่า สถานะทางประวัติศาสตร์การเมือง (Political-historical situation)
ในการสร้างบทบาทนำของพระมหากษัตริย์ต่อการวางรากฐานประชาธิปไตยของไทยเหนือ
คณะราษฎร

4.3 ปัญญาชนกับกลุ่มทางประวัติศาสตร์ (Historical Bloc)

ตามแนวคิดของ กรัมซี่ กลุ่มทางประวัติศาสตร์ เป็นการระดมพลังในการเคลื่อนไหวจาก
คนต่างชนชั้นโดยมีเป้าหมายทางการเมืองร่วมกันหรือในอีกนัยหนึ่งคือ เมื่อชนชั้นหนึ่งสามารถทำ
ให้ประโยชน์ของตนกลายเป็นประโยชน์ ของสังคมส่วนรวม พร อมๆ กับทำให้ ชนชั้นอื่นๆ ยอมรับ
โลกทัศน์ของตนอันเป็นการทำให้การปกครองของตนเป็นเรื่องของความถูกต้องและชอบธรรม หรือ
สามารถดึงชนชั้นต่างๆ เข้ามาเป็นพันธมิตรกับชนชั้นของตนโดยทำให้ ชนชั้นอื่นๆ เห็นว่าตนก็ได้
ประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นพันธมิตรดังกล่าวนั่นเอง ซึ่งจากการศึกษาในบทที่ 3 เนื้อหาใน
แบบเรียนมีความพยายามในการ ทำให้ประโยชน์ของพระมหากษัตริย์กลายเป็นประโยชน์ของ
สังคมส่วนรวมและประชาชนทุกชนชั้นในประเทศได้ ซึ่งเป็นการสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์
(Historical Bloc) ตามแนวคิดของกรัมซี่ที่เป็นการสร้างพันธมิตรที่มีลักษณะข้ามชนชั้น เป็นกลุ่ม
ทางประวัติศาสตร์ที่เข้าร่วมภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์

นอกจากนี้การสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์ที่มีอุดมการณ์และเป้าหมายทางสังคมร่วมกัน (Common ideology) จนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางการเมือง (Political identity) (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน , 2551 : 185) ในเรื่องความเป็นชาติไทยและคนไทยผ่านแบบเรียนที่ว่า พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของความเป็นชาติไทยและเป็นศูนย์รวมของคนไทยซึ่งทำให้เกิดกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ที่มีความยินยอมพร้อมใจในการยอมรับการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ในทางการเมืองการปกครอง และเป็นการสร้างให้ผลประโยชน์ของพระมหากษัตริย์ซึ่งก็คือการได้รับความจงรักภักดีจากประชาชนเป็นการทำให้ประเทศมีความเป็นปึกแผ่นและเกิดเอกภาพในทางการเมืองซึ่งเป็นผลประโยชน์โดยส่วนรวม เป็นการสร้างสำนึกที่ว่า หากรักชาติต้องรักพระมหากษัตริย์และการทำเพื่อพระมหากษัตริย์คือการทำเพื่อชาติ ทำให้ผลประโยชน์ของพระมหากษัตริย์คือผลประโยชน์ของชาติและของประชาชนในสังคมโดยส่วนรวม ซึ่งทำให้เกิดสำนึกที่ว่า ความมั่นคงของพระมหากษัตริย์คือความมั่นคงของชาติและประชาชน

คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ในประเด็นนี้มี 2 คำถามคือ ความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับอะไร และเนื้อหาหลักที่อาจารย์ผู้สอนใช้ในการเรียนการสอนเกี่ยวกับการเมืองการปกครองไทย ซึ่งเนื้อหาในแบบเรียนจากทั้งสามสำนักพิมพ์มีการแบ่งเนื้อหาออกเป็นสองส่วนสำคัญ ส่วนแรกคือเนื้อหาเกี่ยวกับ พระราชอำนาจและพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ ส่วนที่สองคือเนื้อหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางกา รเมืองการปกครองที่มีประเด็นหลักอยู่ที่สิทธิเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตย (ดังจะอธิบายต่อไปในส่วนของตารางที่ 7) เพื่อศึกษาถึงจิตสำนึกหรืออุดมการณ์ร่วมของอาจารย์ผู้สอนว่ามีความสัมพันธ์กับเนื้อหาในแบบเรียนที่มีการสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำหรือไม่ และมีผลต่อการใช้แบบเรียนในการสอนหรือไม่อย่างไร ดังจะแสดงตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6 ความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับอะไรในความเห็นของอาจารย์ผู้ให้สัมภาษณ์

อาจารย์ผู้ให้สัมภาษณ์	ความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับ	คำตอบ	
		พระมหากษัตริย์	รัฐบาล
A1		✓	
A2		✓	
A3		✓	
A4			✓
A5		✓	
*A6		✓	
B1			✓
B2		✓	✓
B3			✓
B4		✓	
B5		✓	
B6		✓	

*หมายเหตุ: A6 คือ อาจารย์ฝึกสอน

เมื่อดูตามตารางจากผลของคำสัมภาษณ์พบว่าคำตอบที่ได้มีเพียงสองกลุ่ม คือ ความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์และค วามมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับรัฐบาล ซึ่งไม่พบคำสัมภาษณ์ที่ตอบอย่างอื่นนอกจากนี้ ซึ่งจากผลตามตารางมีอาจารย์ที่มีความคิดว่าความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์อย่างเดียวมี 8 คน ได้แก่ A1, A2, A3, A5, A6, B4, B5 และ B6 ในขณะที่มีอาจารย์ B2 ท่านเดียวที่ตอบ ว่าชาติจะมั่นคงต้องขึ้นอยู่กับความมั่นคงของพระมหากษัตริย์และรัฐบาลไปพร้อม ๆ กัน ในขณะที่มีอาจารย์ 3 ท่านที่ตอบว่าความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับรัฐบาลไม่ได้ขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์ ได้แก่ A4, B1 และ B3

คำสัมภาษณ์ของกลุ่มแรกที่ตอบว่าความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์นั้น โดยส่วนใหญ่จะเน้นว่าความมั่นคงของพระมหากษัตริย์คือความมั่นคงของชาติ และความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์จะทำให้ประเทศเจริญพัฒนาดังคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ A2 ดังนี้

“ประเทศชาติจะเจริญได้อยู่ที่ประชาชนมีความจงรักภักดี ถ้าประชาชนทุกคนจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 ประเทศชาติจะเจริญ เวลาสอนนักเรียนจะพยายามเน้นให้นักเรียนมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ สถาบันพระมหากษัตริย์มีส่วนอย่างมากในการเมืองการปกครองและการวางรากฐานประชาธิปไตยและการพัฒนาประเทศ” (A2, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2553)

คำสัมภาษณ์ของอาจารย์ A2 แสดงให้เห็นว่าการทำเพื่อประโยชน์ของพระมหากษัตริย์ในที่นี้คือการจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ทำให้ประเทศชาติซึ่งรวมไปถึงคนทุกคนชั้นได้รับประโยชน์ร่วมกัน และอาจารย์ A2 ยังมีการส่งต่อและสร้างสำนึกร่วมทางอุดมการณ์ความคิดที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ครองอำนาจนำทางการสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์ไปยังเด็กนักเรียนอีกด้วย ในขณะที่คำสัมภาษณ์ของอาจารย์ A6 ซึ่งเป็นอาจารย์ฝึกสอนก็ตอบไม่ต่างกันมากนัก เพียงแต่ตอบเน้นไปในทางด้านความสามัคคี ดังนี้

“พระมหากษัตริย์คือความมั่นคงของชาติ ถ้าไม่มีรัชกาลที่ 9 นี้แย่เลย แต่ในปัจจุบัน สถาบันกษัตริย์ถูกดึงลงมาเป็นเครื่องมือ และถ้าหมดรัชกาลที่ 9 ก็ขาดแก่นในการรวมความสามัคคี ชาติมีโอกาสแตกแยกมากกว่า นี้ ในหลวงเป็น “แก่น” ของความเป็นชาติ” (A6, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553)

และคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ A1 ที่แสดงถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ทั้งทางด้านการพัฒนาและความสามัคคีของประเทศ ดังนี้

“พระมหากษัตริย์เป็นหลักในการพัฒนาประเทศ ไม่มีพระมหากษัตริย์ไม่ได้ประเทศจะวุ่นวายแตกแยก” (A1, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2553)

ในขณะที่คำสัมภาษณ์ของอาจารย์ B5 แสดงถึงความระลึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ที่มีต่อการทำประโยชน์ให้กับประเทศ ดังนี้

“บทบาทของพระมหากษัตริย์ในการพัฒนาประเทศ เช่น กังหันน้ำชัยพัฒนา ของรัชกาลที่ 9 ทรงเป็นนักประดิษฐ์ของชาติ ประเทศเรามีทุกวันนี้ได้ก็เพราะพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์” (B5, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2553)

จากคำสัมภาษณ์ของกลุ่มอาจารย์ที่มีความคิดเห็นถึงความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์นั้น สอดคล้องกับผลจากการศึกษาในบทที่ 3 ในเรื่องการสร้างกลุ่มทาง

ประวัติศาสตร์ ซึ่งแบบเรียนสามารถทำให้ประโยชน์ของพระมหากษัตริย์กลายเป็นประโยชน์ของสังคมส่วนรวมและประชาชนทุกชนชั้นในประเทศได้ พร้อมทั้งทำให้การทำเพื่อประโยชน์แก่พระมหากษัตริย์ เช่น การจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เป็นการทำให้ประโยชน์ของชาติและประชาชนและสิ่งที่พระมหากษัตริย์ทำเป็นไปเพื่อประโยชน์ของชาติและประชาชนในทุกชนชั้น

สำหรับกลุ่มคำสัมภาษณ์กลุ่มที่ต อพบว่าความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับรัฐบาลไม่ได้ขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์มีอาจารย์ 3 ท่าน ได้แก่ A4, B1 และ B3 ซึ่งตอบไปในทางเดียวกันหมดว่าความมั่นคงของชาตินั้นไม่ได้อยู่ที่ความมั่นคงของพระมหากษัตริย์และสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ A4 ดังนี้

“การที่ประเทศจะพัฒนาหรือไม่อยู่ที่การบริหารงานของรัฐบาล ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์” (A4, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553)

และคำตอบของอาจารย์ B1 ที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้

“ไม่ได้อยู่ที่ความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์เพียงอย่างเดียวแล้ว ขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น เช่นการบริหารงานของรัฐบาล” (B1, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2553)

สิ่งที่น่าสนใจอยู่ที่คำสัมภาษณ์ของอาจารย์ B3 ที่มีลักษณะต่างจากของอาจารย์ A4 และ B1 โดยมีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งแสดงถึงการต่อต้านการครองอำนาจนำของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างชัดเจน ดังนี้

“ความมั่นคงของชาติควรจะขึ้นอยู่กับรัฐบาล เพราะทุกวันนี้ที่สถาบันกษัตริย์อยู่ได้เพราะทำงานและทำตามความชอบของประชาชน ต้องยุติธรรม แต่ปัจจุบันสถาบันเริ่มไม่ค่อยยุติธรรมถูกควีนแทรกแซง เริ่มมีบทบาททางการเมืองที่เห็นได้ชัด เปรียบเหมือนเป็นสมมติเทพใครก็แตะต้องไม่ได้ ซึ่งสมมติเทพอยู่ได้เพราะคนขาดการศึกษาและพึ่งพาตัวเองไม่ได้ แต่ปัจจุบันสังคมไม่ได้เป็นแบบนั้นแล้วต่อไปคิดว่าอาจจะมีการเปลี่ยนแปลง แต่จะเป็นไปในแบบไหนก็ไม่รู้เหมือนกัน ” (B3, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2553)

จากคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ B3 เห็นได้อย่างชัดเจนถึงความไม่เชื่อมั่นในความเป็นกลางของสถาบันพระมหากษัตริย์ และมีลักษณะต่อต้านการครองอำนาจนำและการมีบทบาททางการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งต่างอย่างสิ้นเชิงกับคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ A6 ที่มอง

ว่าสถาบันกษัตริย์ถูกตั้งมาเป็นเครื่องมือทางการเมือง แต่อาจารย์ B3 มองว่าสถาบันกษัตริย์ลงมาเล่นการเมืองด้วยตัวเอง ซึ่งทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมทางการเมือง

ในขณะที่อาจารย์ B2 ที่เป็นท่านเดียวที่ตอบว่าความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับทั้งรัฐบาลและพระมหากษัตริย์นั้น เห็นว่าจะขาดสถาบันใดสถาบันหนึ่งไปไม่ได้ และความมั่นคงของสถาบันทั้งสองจะเป็นความมั่นคงของชาติโดยส่วนรวม ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับ พระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 อาจารย์อยากให้คงเป็นเช่นนี้ตลอดไป ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจ แต่ก็ต้องมีรัฐบาลที่มีนโยบายที่ดีด้วย เพราะหากมีนโยบายที่ดี เศรษฐกิจก็จะพัฒนา แล้วประเทศชาติก็จะมั่นคง เพราะฉะนั้นอาจารย์คิดว่าความมั่นคงของชาติ ต้องขึ้นอยู่กับทั้งสองสถาบัน พระมหากษัตริย์ และ รัฐบาล ควบคู่กันไป” (B2, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2553)

เมื่อสรุปจากผลตามตารางที่ 6 มีอาจารย์ที่มีความคิดว่าความมั่นคงของชาติ ขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์อย่างเดียวมี 8 คน มีอาจารย์ 3 ท่านที่ตอบว่าความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับรัฐบาลไม่ได้ขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์ ในขณะที่มีอาจารย์ 1 ท่านที่ตอบว่าชาติจะมั่นคงต้องขึ้นอยู่กับความมั่นคงของพระมหากษัตริย์และรัฐบาลไปพร้อมๆ กัน ซึ่งถึงแม้จะพบลักษณะของการต่อต้านการครองอำนาจนำแต่อาจารย์ผู้สอนส่วนใหญ่ที่มีบทบาทหน้าที่เป็นปัญญาชนยังคงเป็นแนวร่วมในกลุ่มทางประวัติศาสตร์ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำอย่างยินยอมพร้อมใจ แต่ประเด็นที่น่าสนใจในอนาคตเมื่อมีการเปลี่ยนรัชกาล แนวร่วมทางกลุ่มประวัติศาสตร์ของปี ญญาชนกลุ่มนี้จะยังคงสภาพเดิมหรือไม่ เนื่องจากเมื่อพิจารณาในคำสัมภาษณ์มีการเน้นย้ำถึงระบुरूชาลที่ 9 ซึ่งมีลักษณะในเชิงตัวบุคคลของพระมหากษัตริย์ไม่ได้ยอมรับในเชิงสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาต่อไปเมื่อมีการเปลี่ยนรัชกาลเกิดขึ้นกลุ่มทางประวัติศาสตร์จะมีการเปลี่ยนแปลงตามไปหรือไม่ในอนาคต

คำถามต่อไปที่ใช้ในการสัมภาษณ์ในประเด็นนี้คือ เนื้อหาหลักที่อาจารย์ผู้ให้สัมภาษณ์ใช้ในการเรียนการสอนเกี่ยวกับการเมืองการปกครองไทย เพื่อศึกษาถึงจิตสำนึกหรืออุดมการณ์ร่วมของอาจารย์ผู้สอนว่ามีความสัมพันธ์ต่อการใช้ แบบเรียนในการสอนหรือไม่อย่างไร ซึ่งแบบเรียนจากทั้ง 3 สำนักพิมพ์ คือ ไทยวัฒนาพานิช วัฒนาพานิช และอักษรเจริญทัศน์ ในส่วนเนื้อหาที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองของไทยนั้นแบบเรียนจากทั้งสามสำนักพิมพ์ ใช้ชื่อบทเรียนว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรง เป็นประมุข ซึ่งแบบเรียนจากทั้งสามสำนักพิมพ์ที่ใช้ศึกษามีโครงสร้างของเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันโดยมีการแบ่งเนื้อหาสำคัญในบทเรียนนี้ออกเป็น 2 ส่วน คือ พระราชอำนาจและพระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ และการมีส่วนร่วม

ทางการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย ของไทย ที่มีประเด็นหลักในบทเรียนคือ สิทธิ เสรีภาพตามระบบประชาธิปไตย ดังนั้นคำถามที่ใช้สัมภาษณ์ในประเด็นนี้จึงเป็นการศึกษาถึง การสอนของอาจารย์ผู้ให้แบบเรียนว่ามีการเน้นหรือให้ความสำคัญกับเนื้อหาในส่วนใดเป็นหลัก หรือไม่ ระหว่างเนื้อหาสองส่วนสำคัญในบทเรียนการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เพื่อที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างจิตสำนึกหรืออุดมการณ์ ของอาจารย์ผู้สอนกับการให้แบบเรียน ดังจะแสดงตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7 เนื้อหาหลักที่อาจารย์ผู้ให้สัมภาษณ์ใช้ในการสอนเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของ ไทย

เนื้อหาหลักที่ใช้ในการสอนเกี่ยวกับการเมือง การปกครองของไทย อาจารย์ผู้ให้สัมภาษณ์	คำตอบ	
	พระมหากษัตริย์และ พระราชอำนาจ	สิทธิเสรีภาพตาม ระบบ ประชาธิปไตย
A1	√	
A2	√	
A3	√	
A4		√
A5	√	
*A6	√	√
B1		√
B2	√	√
B3		√
B4	√	√
B5	√	
B6	√	√

*หมายเหตุ: A6 คือ อาจารย์ฝึกสอน

จากตารางที่ 7 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเนื้อหาหลักที่อาจารย์ผู้ให้สัมภาษณ์ใช้ในการสอน เกี่ยวกับการเมืองการปกครองของไทย โดยจะเห็นได้ว่าอาจารย์ที่เน้นเนื้อหาหลักในการสอนเป็น

เรื่องของพระมหากษัตริย์และพระราชอำนาจมี 5 คน ได้แก่ A1, A2, A3, A5 และ B6 อาจารย์ที่สอนทั้งเรื่องพระมหากษัตริย์และสิทธิเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตยโดยพยายามสอนเนื้อหาให้เท่าๆ กันมี 4 ท่าน ได้แก่ A6, B2, B4 และ B6 ในขณะที่มีอาจารย์ที่เน้นสอนเรื่องสิทธิเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตยโดยสอนผ่าน ๆ ไม่เน้นในเรื่องพระมหากษัตริย์และพระราชอำนาจอยู่ 3 ท่าน ได้แก่ A4, B1 และ B3

จากผลการสัมภาษณ์ที่แบ่งไป ดัตามตารางที่ 7 จะเห็นความสัมพันธ์กับคำตอบที่ได้ในตารางที่ 6 ซึ่งอาจารย์ที่ให้สัมภาษณ์ว่าความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์มีแนวโน้มที่จะเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และพระราชอำนาจมากกว่า ในขณะที่อาจารย์ซึ่งไม่ได้คิดว่าพระมหากษัตริย์เป็นความมั่นคงของชาติ ก็จะเน้นการสอนเนื้อหาเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตยมากกว่าเนื้อหาเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และพระราชอำนาจ

คำสัมภาษณ์ของกลุ่มที่เน้นเนื้อหาเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และพระราชอำนาจนั้น จะกล่าวถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ว่ามีความสำคัญต่อความมั่นคงของชาติและความสามัคคีของประชาชน ดังนั้นจึงควรที่จะสอนและเน้นย้ำเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และพระราชอำนาจมากกว่าส่วนอื่นของเนื้อหาในการเรียนการสอนเกี่ยวกับระบอบการเมืองการปกครองของไทย ดังคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ A1 ดังนี้

“สอนตามเนื้อหาในแบบเรียน มีเพิ่มเติมบ้างเล็กน้อย หากเวลาไม่พอจะใช้วิธีสอนให้ครบทุกหัวข้อแต่ลดเวลาในการสอนแต่ละหัวข้อให้น้อยลงเพื่อสอนให้ทันครบทุกหัวข้อ เน้นที่ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ” (A1, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2553)

ในขณะที่อาจารย์ A3 เน้นสอนเรื่องพระราชอำนาจและพระมหากษัตริย์ในบทบาททางการเมืองของพระมหากษัตริย์ในการยุติความขัดแย้งก่อนที่จะเข้าสู่เนื้อหาเรื่องประชาธิปไตย ดังนี้

“ถ้าสอนไม่ทันจะเน้นเรื่องบทบาทของพระเจ้าอยู่หัวและพระราชอำนาจ อำนาจอธิปไตยมาจากไหน พระเจ้าอยู่หัวทรงมีบทบาทอย่างไร เช่น ทรงยับยั้งวิกฤตทางการเมือง โดยการส่งสัญญาณให้คนที่เกี่ยวข้องจัดการ แล้วค่อยเข้าเรื่อง สิทธิหน้าที่ ในระบอบประชาธิปไตยของไทย” (A3, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2553)

นอกจากนี้ยังมีอาจารย์ A5 ที่เน้นสอนในเรื่องโครงการพระราชดำริของพระมหากษัตริย์เพื่อให้ให้นักเรียนเกิดความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ ดังนี้

“ถ้าเวลาไม่พอจะสอนรูปแบบการปกครองโดยเน้นไปที่ พระมหากษัตริย์และพระราชอำนาจ เน้นที่บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ โครงการพระราชดำริ การทรงงานของพระองค์ ท่านทรงเหนื่อยมาก แต่ทรงทำเป็นตัวอย่างให้พสกนิกรเห็น” (A5, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553)

สำหรับกลุ่มของอาจารย์ที่เน้นเรื่องพระมหากษัตริย์และสิทธิเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตยมีคำตอบที่คล้ายคลึงกันที่สอนโดยให้ความสำคัญกับทั้งสองหัวข้อ แต่มีคำสัมภาษณ์ที่น่าสนใจของกลุ่มนี้จากคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ B2 ดังนี้

“สอนเด็กเกี่ยวกับเรื่องพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ สอนบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ เพราะเด็กในชั้นเรียนปัจจุบันส่วนใหญ่คิดว่าพระมหากษัตริย์มีอำนาจเหนือทุกอย่างแบบสมมติเทพ เด็กมีความเข้าใจ และรู้สึกว่าการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในปัจจุบันไม่ได้มีอำนาจเหนือทุกอย่างเหมือนในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์แต่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น เป็นอันตรายต่อพระมหากษัตริย์มากกว่าเนื่องจากเป็นศูนย์รวมอำนาจ หากมีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดคิดจะช่วงชิงอำนาจก็จะมุ่งตรงไปโค่นล้มพระมหากษัตริย์โดยตรง ในขณะที่ปัจจุบันอำนาจสูงสุดไม่ได้อยู่ที่พระมหากษัตริย์ฝ่ายที่คิดจะช่วงชิงอำนาจจึงไม่ได้มุ่งไปสู่พระมหากษัตริย์เช่นในอดีต โดยส่วนตัวคิดว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ เป็นประโยชน์ต่อพระมหากษัตริย์มากกว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ” (B2, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2553)

จากคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ B2 จะเห็นได้ว่ามีความลักษณะของการสอนที่เน้นความเข้าใจต่อบทบาทของพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญมากกว่าจะสอนให้ระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณ และเน้นความจงรักภักดีเหมือนกลุ่มแรก โดยพยายามแก้ความเข้าใจผิดของนักเรียนในชั้นเรียนส่วนใหญ่ที่เข้าใจว่าพระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพ และมีอำนาจสูงสุดเหนือพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ในขณะที่อาจารย์ A6 กล่าวถึงการถูกจำกัดการสอนจากแบบเรียนซึ่งทำให้อาจารย์ผู้สอนขาดอิสระในการออกแบบการสอนและเนื้อหาที่จะใช้สอนด้วยตัวเอง ดังคำสัมภาษณ์ดังนี้

“เน้นสอนพระมหากษัตริย์ และ สิทธิเสรีภาพและหน้าที่ในระบบอบป ระชาธิปไตย
เท่าๆ กัน แต่แบบเรียนมีอิทธิพลครอบงำเด็กมากกว่าจุดประสงค์การเรียนรู้
การศึกษาในประเทศไทยเน้นแบบเรียนมากกว่าจุดประสงค์การเรียนรู้ ในความ
คิดเห็นส่วนตัว ครูไม่ต้องสอนตามแบบเรียนก็ได้ควรเน้นที่จุดประสงค์การเรียนรู้
ของวิชานั้นๆ แต่การศึกษาส่วนใหญ่ยังเน้นแบบเรียนอยู่ และการเรียนการสอนที่
ดีไม่ควรยึดติดกับแบบเรียนมากเกินไป แต่ข้อสอบที่ออกจากส่วนกลางนั้นกลับ
ออกตามแบบเรียน ทำให้ครูผู้สอนต้องสอนโดยยึดแบบเรียนเป็นหลัก ทำให้
แบบเรียนเป็นตัวควบคุมการสอนของครู” (A6, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553)

จากคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ A6 จะเห็นได้ว่าอาจารย์ผู้สอนถูกกดทับโดยข้อจำกัดที่ไม่มี
อิสระในการสอน เนื่องจากข้อสอบจากส่วนกลางออกตามแบบเรียน ดังนั้นอาจารย์จึงต้องสอนให้
มีเนื้อหาสอดคล้องกับแบบเรียนตามไปด้วย ทำให้แบบเรียนยังคงมีความสำคัญในการสร้างการ
ครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสัมภาษณ์ในกลุ่มที่สามคือกลุ่มที่เน้นสอนเรื่องสิทธิเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตย
โดยมีลักษณะที่ไม่เน้นหรือสอนผ่านๆ ในเรื่องเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และพระราชอำนาจ ดังคำ
สัมภาษณ์ของอาจารย์ B1 ดังนี้

“สอนตามแบบเรียนโดยสอนเรื่องโครงสร้างการปกครอง องของไทย มีเรื่องสถาบัน
กษัตริย์บ้างตามแบบเรียนแต่ไม่ค่อยเน้น ไม่ชอบเพราะเน้นกษัตริย์มากเกินไป
ซ้ำซาก แต่จะเน้นที่เรื่องสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพ ” (B1, สัมภาษณ์ , 1
กุมภาพันธ์ 2553)

อาจารย์ B1 ไม่ชอบสอนเรื่องพระมหากษัตริย์เพราะซ้ำซากสอนแค่ผ่านๆ ไป แต่หันไปเน้น
สอนเรื่องสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพแทน แต่อาจารย์ B3 มีการสอนที่มีลักษณะแตกต่างออกไป ดัง
คำสัมภาษณ์ของอาจารย์ B3 ต่อไปนี้

“แบบเรียนมีลักษณะสอนเรื่องบทบาทพระมหากษัตริย์มีข้อดีอย่างไรในแต่ละ
รัชกาล เน้นผู้นำอย่างเดียวเป็นศูนย์กลาง แบบเรียนสอนให้เด็กมีแนวคิดย้อนหลัง
กลับไปสู่ระบบกษัตริย์และกลั้วการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจารย์พยายามสอน
สอดแทรกเพิ่มจากแบบเรียนว่า พระมหากษัตริย์ก็ทำผิดได้ ไม่จำเป็นต้องเชื่อตาม
แบบเรียนเสมอไป และสอนเด็กว่าในปัจจุบัน ทาส ก็ยังมี เช่นระบบการทำงานที่
ใช้คนให้ทำงานโดยแลกค่าจ้าง ที่กิน ที่นอน แต่ไม่ มีความเสมอภาคในสิทธิ

เสรีภาพ ไม่มีกฎหมายรองรับคุ้มครอง ก็ไม่ต่างอะไรกับทาสในยุคโบราณ ” (B3, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2553)

อาจารย์ B3 มองว่าแบบเรียนไม่ได้ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยแต่กลับสอนให้เด็กมีแนวคิดย้อนหลังกลับไปสู่ระบบกษัตริย์จากการที่แบบเรียนเน้นย้ำ แต่พระมหากษัตริย์ที่เป็นศูนย์กลาง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบในบทที่ 3 ที่พบว่าแบบเรียนมีการสร้างสามัญสำนึก (Common sense) ในการยินยอมพร้อมใจยอมรับการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ว่าเป็นสิ่งเป็นปกติตามธรรมชาติและไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ โดยเป็นการครองอำนาจนำทางประวัติศาสตร์การเมืองเชิงจริยธรรม (Ethico-Political History) (Gramsci, 1985: 194-195) ผ่านเนื้อหาในแบบเรียนที่สถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทนำและเป็นศูนย์กลางที่มีที่มาทางประวัติศาสตร์ของชาติไทย เป็นศูนย์รวมของความเป็นชาติ พร้อมทั้งเป็นผู้นำทางศีลธรรม จริยธรรม ที่ปกครองประชาชนด้วยคุณธรรม เพื่อทำให้เกิดการยอมรับในเชิงสามัญสำนึก (Common sense) (Forgacs, 1988: 421) ที่นำไปสู่การสร้างการยินยอมพร้อมใจ (Consent) ยอมรับการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์อย่างเป็นไปเอง

เมื่อสรุปผลจากการสัมภาษณ์ในประเด็นกลุ่มทางประวัติศาสตร์ (Historical Bloc) โดยในคำถามแรกเมื่อพิจารณาผลจากตารางที่ 6 พบว่ามีอาจารย์ที่มีความคิดว่าความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์อย่างเดียวมี 8 ท่าน โดยมีอาจารย์ 3 ท่านที่ตอบว่าความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับรัฐบาลไม่ได้ขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์ ในขณะที่มีอาจารย์ 1 ท่านที่ตอบว่าชาติจะมั่นคงต้องขึ้นอยู่กับความมั่นคงของพระมหากษัตริย์และรัฐบาลไปพร้อมๆ กัน ซึ่งจากผลการสัมภาษณ์ที่แบ่งได้ตามตารางที่ 7 จะเห็นความสัมพันธ์กับคำตอบที่ได้ในตารางที่ 6 ซึ่งอาจารย์ที่ให้สัมภาษณ์ว่าความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับ พระมหากษัตริย์มีแนวโน้มที่จะเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และพระราชอำนาจมากกว่า ในขณะที่อาจารย์ซึ่งไม่ได้คิดว่าพระมหากษัตริย์เป็นความมั่นคงของชาติ ก็จะเน้นการสอนเนื้อหาเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตยมากกว่าเนื้อหาเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และพระราชอำนาจ ซึ่งเมื่อพิจารณาตามแนวความคิดของกรัมสกี แล้ว อาจารย์ที่มีจิตสำนึกร่วมของกลุ่มทางประวัติศาสตร์ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นจุดศูนย์กลางและเป็นความมั่นคงของชาติจะสอนเนื้อหาในแบบเรียนส่วนของพระมหากษัตริย์และพระราชอำนาจอย่างให้ความสำคัญ ในขณะที่อาจารย์ที่มีลักษณะต่อต้านการครองอำนาจนำที่มีจิตสำนึกร่วมในการไม่มีจุดศูนย์กลางของความเป็นชาติ ความมั่นคงของชาติไม่ได้ขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์มีลักษณะของการใช้แบบเรียนที่แตกต่างออกไป โดยหันไปเน้นเนื้อหาในส่วนสิทธิเสรีภาพมากกว่าเนื้อหาในส่วนของพระมหากษัตริย์และพระราชอำนาจที่เพียงแค่สอนผ่านๆ

เมื่อสรุปการผลวิเคราะห์อาจารย์ผู้สอนในฐานะปัญญาชนจากการสัมภาษณ์ใน 3
ประเด็นหลักตามแนวคิดของกรัมซี ได้แก่ ความยินยอมพร้อมใจ การต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด
และกลุ่มทางประวัติศาสตร์แล้ว สามารถสรุปรวมคำสัมภาษณ์จาก 6 คำถาม ใน 3 ประเด็น
ออกมาเป็นตารางสรุปการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 8 สรุปผลการครองอำนาจนำ (Hegemony) ตามแนวคิดของกรัมซี

การครองอำนาจนำ ตามแนวคิด ของกรัมซี ผู้ให้ข้อมูล	การยินยอมพร้อมใจ		การต่อสู้เพื่อช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด		กลุ่มทางประวัติศาสตร์		การจำแนก กลุ่ม ปัญญาชน (Intellectual)
	บุคคลสำคัญที่ ชื่นชอบ	จุดศูนย์รวม ความเป็นไทย	จุดกำเนิด ประชาธิปไตย	ความคิดเห็นต่อ การเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2475	ความมั่นคงของ ชาติ	เนื้อหาหลักที่สอน	
A1	กษัตริย์	กษัตริย์	กษัตริย์	ไม่เห็นด้วย	กษัตริย์	กษัตริย์	Traditional
A2	กษัตริย์	กษัตริย์	กษัตริย์	ไม่เห็นด้วย	กษัตริย์	กษัตริย์	Traditional
A3	กษัตริย์	กษัตริย์	กษัตริย์	ไม่เห็นด้วย	กษัตริย์	กษัตริย์	Traditional
A4	บุคคลสามัญ	-	กษัตริย์	เห็นด้วย	รัฐบาล	ประชาธิปไตย	Organic
A5	กษัตริย์	กษัตริย์	คน 14 ตุลาคม 2516	ไม่เห็นด้วย	กษัตริย์	กษัตริย์	Traditional
*A6	-	กษัตริย์	กษัตริย์	ไม่เห็นด้วย	กษัตริย์	กษัตริย์+ประชาธิปไตย	Traditional
B1	บุคคลสามัญ	-	กษัตริย์	เห็นด้วย	รัฐบาล	ประชาธิปไตย	Organic
B2	บุคคลสามัญ	กษัตริย์	กษัตริย์	เห็นด้วย	กษัตริย์ + รัฐบาล	กษัตริย์+ประชาธิปไตย	Traditional
B3	กษัตริย์ และ บุคคลสามัญ	-	กษัตริย์	เห็นด้วย	รัฐบาล	ประชาธิปไตย	Organic
B4	กษัตริย์	กษัตริย์	กษัตริย์	ไม่เห็นด้วย	กษัตริย์	กษัตริย์+ประชาธิปไตย	Traditional
B5	กษัตริย์	กษัตริย์	กษัตริย์	ไม่เห็นด้วย	กษัตริย์	กษัตริย์	Traditional
B6	บุคคลสามัญ	กษัตริย์	กษัตริย์	ไม่เห็นด้วย	กษัตริย์	กษัตริย์+ประชาธิปไตย	Traditional

*หมายเหตุ: A6 คือ อาจารย์ฝักสอน

จากตารางที่ 8 เป็นการสรุปคำสัมภาษณ์ในทั้งสามประเด็นจะเห็นถึงคำตอบที่แสดงถึงการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ที่สามารถช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด ความยินยอมพร้อมใจ และกลุ่มทางประวัติศาสตร์ โดยมีอาจารย์ผู้สอนผู้มีบทบาทหน้าที่เป็นปัญญาชนเป็นผู้ส่งผ่านผลิตซ้ำและสร้างอุดมการณ์ร่วมในการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์โดยใช้แบบเรียนเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอน ซึ่งสามารถแบ่งประเภทของปัญญาชนตามบทบาทและจิตสำนึกทางการเมืองได้ออกเป็น 2 ประเภท คือ ปัญญาชนแบบดั้งเดิม (Traditional intellectual) และปัญญาชนสังกัตชนชั้น (Organic intellectual) โดยการวิเคราะห์เพื่อจัดประเภทของอาจารย์ในฐานะปัญญาชนในงานวิจัยชิ้นนี้ไม่ได้พิจารณาจากผลประโยชน์หรือกลุ่มสังกัตชนชั้นที่ครูอาจารย์ผู้นั้นสังกัดอยู่ แต่พิจารณาไปที่บทบาทและจิตสำนึกของอาจารย์ผู้สอนว่ามีความสัมพันธ์อย่างไรกับหน้าที่ในการส่งผ่านความคิดหลักของแบบเรียนที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ครองอำนาจนำ ซึ่งหากเป็นการส่งผ่านและสืบทอด (Reproduce) รวมถึงการช่วยธำรงรักษา อุดมการณ์ตามแบบเรียนที่สร้างการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์จะจัดเป็นปัญญาชนแบบดั้งเดิม (Traditional intellectual) แต่หากอาจารย์ผู้สอนมีลักษณะในการต่อต้านการครองอำนาจนำ (Counter hegemony) หรือมีบทบาทและจิตสำนึกที่ไม่สนับสนุนต่อการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ ตามแบบเรียนจะจัดเป็นปัญญาชนสังกัตชนชั้น (Organic intellectual) ซึ่งเมื่อพิจารณาจากตารางสรุปและคำสัมภาษณ์ที่ผ่านมาสามารถจัดแบ่งอาจารย์ผู้ถูกสัมภาษณ์ในฐานะปัญญาชนได้ดังนี้

- ปัญญาชนแบบดั้งเดิม (Traditional intellectual) 9 ท่าน ได้แก่ อาจารย์ A1, A2, A3, A5, A6, B2, B4, B5 และ B6 ซึ่งจากตารางสรุปและคำสัมภาษณ์จะเห็นได้ชัดเจนถึงบทบาทและจิตสำนึกที่ยังคงช่วยธำรงรักษาอุดมการณ์ตามแบบเรียนที่สร้างการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์
- ปัญญาชนสังกัตชนชั้น (Organic intellectual) 3 ท่าน ได้แก่ อาจารย์ A4, B1, B3 ซึ่งเมื่อพิจารณาจากตารางและคำสัมภาษณ์จะเห็นได้ถึงความพยายามในการต่อต้านการครองอำนาจนำทั้งในด้านบทบาทและในด้านจิตสำนึกภายใต้ข้อจำกัดในสถาบันการศึกษาและแบบเรียน

เมื่อพิจารณาการแบ่งปัญญาชนทั้งสองประเภทข้างต้นสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับการใช้แบบเรียนที่แตกต่างกันได้อย่างเห็นได้ชัด โดยอาจารย์ที่เป็นปัญญาชนแบบดั้งเดิมนั้นมีการใช้เนื้อหาในแบบเรียนที่พยายามเน้นย้ำถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ และพระราชอำนาจมากกว่าอาจารย์ผู้สอนที่เป็นปัญญาชนสังกัตชนชั้น ซึ่งอาจารย์ที่เป็นปัญญาชนแบบดั้งเดิมนั้นมี

ความคิดเห็นว่าความมั่นคงและการพัฒนาของประเทศนั้น ขึ้นอยู่กับ ความมั่นคง และความจงรักภักดีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ ทำให้ในการเรียนการสอนนั้นมีการเน้นเนื้อหาแบบเรียนที่แสดงถึงความสำคัญและประโยชน์ที่พระมหากษัตริย์มีต่อประชาชนและประเทศชาติ ในขณะที่อาจารย์ผู้สอนที่เป็นปัญญาชนแบบสังกัตชนชั้นมีการเลือกใช้เนื้อหาแบบเรียนในการเรียนการสอนที่ต่างออกไป โดยพยายามไม่ให้ความสำคัญกับเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์มากนัก แต่เน้นไปที่เรื่องสิทธิ หน้าที่ และหลักการของประชาธิปไตยมากกว่าเรื่องของพระมหากษัตริย์และพระราชอำนาจ ซึ่งมีลักษณะของการต่อต้านการครอง อำนาจนำของพระมหากษัตริย์ภายใต้ข้อจำกัดที่ยังคงต้องสอนตามเนื้อหาในแบบเรียน เนื่องจากข้อสอบในการวัดผลการเรียนรู้ของนักเรียนที่ออกจากส่วนกลางนั้นออกตามเนื้อหาในแบบเรียน ทำให้ต้องสอนตามเนื้อหาในแบบเรียนที่มีการสร้างและรักษาการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์

นอกจากนี้จากผลการศึกษายังพบว่า ภูมิหลังทางการศึกษา ประสบการณ์สอน และเพศ (จากตารางที่ 1) ของอาจารย์ผู้สอนไม่มีผลต่อการจัดแบ่งประเภท ปัญญาชนแต่อย่างใด โดยจะเห็นได้จากอาจารย์ A6 ที่เป็นปัญญาชนแบบดั้งเดิมมีประสบการณ์สอนเพียงสามเดือนแต่มีทัศนคติและความคิดเห็นไม่ต่าง จาก อาจารย์ผู้สอนท่านอื่นที่เป็นปัญญาชนแบบดั้งเดิมที่มีประสบการณ์สอนมากกว่า 30 ปี ในขณะที่อาจารย์ A4, B1 และ B3 ที่เป็นปัญญาชนสังกัตชนชั้นมีประสบการณ์สอนและภูมิหลังทางการศึกษาไม่แตกต่างจากอาจารย์ที่เป็นปัญญาชนแบบดั้งเดิมมากนัก

ดังนั้น ผลการศึกษาในบทยี่จึงสรุปได้ว่าการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ยังคงสามารถครองอำนาจนำเหนือปัญญาชนส่วนใหญ่ที่ทำหน้าที่ในการส่งผ่าน ผลิตซ้ำและสร้างอุดมการณ์ร่วมในสังคมผ่านสถาบันการศึกษาทั้ง 2 แห่งที่ทำการศึกษาได้ แต่มีลักษณะที่ไม่สมบูรณ์เนื่องจากยังคงมีปัญญาชนผู้ต่อต้านการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์อยู่ถึงจะเป็นส่วนน้อยและอยู่ภายใต้ข้อจำกัดก็ตาม

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาการสร้างการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ผ่านเนื้อหาในแบบเรียนในสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ที่ใช้ในการสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษากลไกการทำงานของ การครองอำนาจนำทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ที่กระทำผ่านเนื้อหาในแบบเรียน และเพื่อทราบถึงความยินยอมพร้อมใจในการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ผ่านบทบาทหน้าที่และจิตสำนึกของอาจารย์ผู้สอนในการสร้างและส่งผ่านอุดมการณ์ทางการเมืองที่สัมพันธ์กับการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ โดยมีสมมติฐานการวิจัยว่าแบบเรียนถูกกำหนดหรือออกแบบให้สนับสนุนการยินยอมพร้อมใจ (Consent) ยอมรับการครองอำนาจนำ (Hegemony) ของพระมหากษัตริย์ในระบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยทำการศึกษาวิเคราะห์จากแบบเรียนที่ใช้ในสถานศึกษา 3 สำนักพิมพ์ได้แก่ 'ไทยวัฒนาพานิช อักษรเจริญทัศน์ และ วัฒนาพานิช' พร้อมทั้งทำการสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนจากโรงเรียนในพื้นที่กรุงเทพมหานครโดยการสุ่มเลือก 2 โรงเรียน เพื่อทราบถึงทัศนคติ แนวความคิดของอาจารย์ผู้สอนในฐานะปัญญาชน ที่มีบทบาทในการถ่ายทอดและส่งผ่านความคิดให้แก่ นักเรียนในระดับมัธยมศึกษา โดยกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยชิ้นนี้คือแนวคิดของ อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) ใน 2 ส่วนสำคัญ คือ การครองอำนาจนำ (Hegemony) และ ปัญญาชน (Intellectual)

การศึกษากองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ผ่านแบบเรียนโดยการนำเอาแนวคิดการครองอำนาจนำ (Hegemony) ของกรัมสกีมาใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาในแบบเรียนมีประโยชน์ที่สำคัญ 3 ประการ ประการแรกคือทำให้เห็นถึงความพยายามในการสร้าง การครองอำนาจนำ ผ่านการสร้าง ความยินยอมพร้อมใจ (Consent) ทางประวัติศาสตร์การเมืองเชิงจริยธรรมในแบบเรียนที่พระมหากษัตริย์มีบทบาทนำทั้งทางการเมืองการปกครอง ศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม ซึ่งสามารถสร้างให้เกิดสามัญสำนึกในการยอมรับการนำของพระมหากษัตริย์อย่างเป็นไปเอง โดยไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ตั้งข้อสงสัยถึงสามัญสำนึกในความยินยอมพร้อมใจ ยอมรับการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ ประการที่สองคือ ทำให้เห็นถึง การต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (War of position) ที่พระมหากษัตริย์มีบทบาทนำในทางประชาธิปไตยเหนือคน ะราชฎรอย่างสิ้นเชิง โดยจะเห็นได้จากแบบเรียนที่เน้นย้ำถึงบทบาทนำในการให้กำเนิดและวางรากฐานประชาธิปไตยของ

ไทยให้อยู่ที่พระมหากษัตริย์ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชกาลที่ 7 ซึ่งทำให้คณะราษฎรเป็น เพียงผู้ทำ การชิงสุกก่อนห่ามเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยที่ประเทศและประชาชน ยังไม่พร้อม ประการ สุดท้ายคือเนื้อหาในแบบเรียนที่มีความพยายามในการสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์ (Historical bloc) ที่เป็นพันธมิตรข้ามชนชั้นที่อยู่ภายใต้การครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ ในฐานะที่เป็น ศูนย์รวมจิตใจ รวมความสามัคคี สร้างและให้ประโยชน์แก่ทุกชนชั้น จนทำให้เกิดความรู้สึกกับรู้ว่า ประโยชน์ของพระมหากษัตริย์ก็คือประโยชน์ของชาติและประชาชนนั่นเอง ดังนั้นประโยชน์จากการ ศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงทำให้สามารถยืนยันสมมติฐานการวิจัยว่าแบบเรียนถูกกำหนดหรือออกแบบให้ สนับสนุนการยินยอมพร้อมใจ (Consent) ยอมรับการครองอำนาจนำ (Hegemony) ของ พระมหากษัตริย์ในระบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และสามารถวิเคราะห์ การสร้างการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ผ่านเนื้อหาในแบบเรียนได้อย่างวิพากษ์วิจารณ์ มากยิ่งขึ้นในด้านของการต่อต้านการครองอำนาจนำ (Counter hegemony) ซึ่งเป็นการแสดงถึงสิ่ง ที่รุ่มขี้พยายามชี้ให้เห็นถึงการครองอำนาจนำของชนชั้นนำที่กระทำผ่านการสร้างสามัญสำนึก และเมื่อเกิดความคิดในการวิพากษ์วิจารณ์ก็จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกได้ในที่สุด แต่ อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์แบบเรียนในฐานะสื่อที่มีส่วนในการสร้างการครองอำนาจนำของ พระมหากษัตริย์ ยังคงมีข้อจำกัดในการอธิบายเนื่องจากยังมีสื่อประเภทอื่นที่มีบทบาทสำคัญและ อาจมีอิทธิพลทางความคิดในการสร้างและรักษาการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ มากกว่า แบบเรียน เช่น โทรทัศน์ (ข่าวในพระราชสำนัก) วิทยุ กิจกรรมของทางภาครัฐและเอกชน โครงการ พระราชดำริ สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าแบบเรียนอาจเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสื่อที่แสดงถึงความพยายามใน การสร้างและรักษาการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ แต่แบบเรียนก็ยังคงมีส่วนสำคัญใน การตอกย้ำและสร้างชุดของจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่นำไปสู่ความยินยอมพร้อมใจยอมรับการ ครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ ซึ่งทำให้ไม่เกิดความสงสัยหรือวิพากษ์วิจารณ์ต่อการรับรู้ เข้าใจในการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ได้อย่างมีนัยสำคัญ

นอกจากนี้การวิจัยชิ้นนี้ยังคงขาดการศึกษาในความแตกต่างของลักษณะโครงสร้างเนื้อหา ในแบบเรียนจากทั้งสามสำนักพิมพ์ เนื่องจากมุ่งศึกษาถึง “ลักษณะร่วม” ของเนื้อหาในแบบเรียนที่ เกี่ยวข้องกับการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ จึงทำให้ยังคงขาดการวิเคราะห์ที่ จะทำให้เห็นถึงโครงสร้างของเนื้อหาภายในแบบเรียนและความแตกต่างของลักษณะเนื้อหาจากทั้ง สามสำนักพิมพ์ที่เกี่ยวกับการสร้างการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ในเชิงเปรียบเทียบ หาก มีการต่อยอดศึกษาวิจัยโครงสร้างของเนื้อหาภายในแบบเรียนจะทำให้สามารถเห็นถึงภาพรวมเชิง

โครงสร้าง เนื้อหา ภายในแบบเรียนที่มีส่วนสำคัญในการรักษาการครองอำนาจนำของ พระมหากษัตริย์ได้อย่างครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

ในขณะที่การนำแนวคิดของกรัမ်ซีในเรื่อง ปัญญาชน (Intellectual) มาใช้ในการวิเคราะห์ อาจารย์ผู้สอนมีข้อจำกัดในการเลือก โรงเรียนที่จะลงไปศึกษา ในเชิงทฤษฎี เนื่องจากรัฐไทย เป็น รัฐสมัยใหม่ที่ ประชาสังคม (Civil society) ตามแนวคิดของกรั่มซียังคงไม่แพร่กระจายครอบคลุม ไปในระบบการศึกษา ทำให้โรงเรียนมัธยมศึกษาส่วนใหญ่ของ ประเทศไทยเป็นโรงเรียนของรัฐซึ่งเป็น ส่วนหนึ่งของสังคมการเมือง (Political society) โดยเป็นผลมาจากความแตกต่างของสภาพ สังคมยุโรปในยุคที่กรั่มซีมีชีวิตอยู่ (ค.ศ.1891-1937) ซึ่งแตกต่างจากสภาพสังคมไทยในปี พ.ศ. 2553 ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกโรงเรียนของรัฐในการ ทำการ วิจัยซึ่งสามารถแสดงถึงลักษณะของ อาจารย์ผู้สอนในโรงเรียนของรัฐที่เป็นส่วนใหญ่ของประเทศได้มากกว่าเลือกศึกษาในโรงเรียน เอกชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประชาสังคมตามแนวความคิดของกรั่มซี

นอกจากนี้ การศึกษาวิจัยชิ้นนี้ ยังมีข้อจำกัดในการแบ่งประเภทของปัญญาชนออกเป็น ปัญญาชนแบบดั้งเดิม (Traditional intellectual) และ ปัญญาชนสังกัตชนชั้น (Organic intellectual) เพราะยังมีความเกี่ยวข้องในผลประโยชน์จากการที่อาชีพอาจารย์ในโรงเรียนของรัฐที่ เปรียบเสมือนเป็นเจ้าของหน้าที่ของรัฐที่ได้รับเงินเดือนและการเลื่อนขั้นจากระบบของรัฐ ทำให้ยากใน การแยกประเภทของปัญญาชนที่ยังคลุมเครือ เพราะรัฐไทยเป็นรัฐสมัยใหม่ที่ที่ยึดติดกับจารีตแต่ ก็ยึดโยงกับผลประโยชน์จึงมีลักษณะเป็นปัญญาชนแบบดั้งเดิมที่สืบทอดความคิดหรืออุดมการณ์ หลักของสังคมตามที่รัฐต้องการ ในขณะที่เดียวกันก็มีลักษณะเป็นปัญญาชนสังกัตชนชั้นที่รับใช้ชน ชั้นนำจากการรักษาการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ แต่ก็มีอาจารย์บางส่วนมีลักษณะที่ แสดงถึงการเป็นปัญญาชนสังกัตชนชั้นล่างที่ต่อต้านการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ การ ศึกษาวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นการทดลองในการนำแนวคิดของกรั่มซีมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์อาจารย์ ในระดับมัธยมศึกษาของไทยที่มีบทบาทเป็นปัญญาชน เพื่อเชื่อมโยงกับการเรียนการสอนที่ แบบเรียนมีบทบาทสำคัญในการควบคุมการเรียนการสอนเพราะข้อสอบที่นักเรียนต้องใช้สอบออก ตามแบบเรียน ทำให้อาจารย์ผู้สอนยังคงต้องสอนตามเนื้อหาในแบบเรียนเป็นหลักซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ของความพยายามในการสร้างการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ในสังคมไทยผ่านแบบเรียน

อย่างไรก็ตามการนำเอาแนวคิดของกรั่มซีในเรื่อง ปัญญาชน มาประยุกต์ใช้วิเคราะห์ บทบาทหน้าที่ของอาจารย์ผู้สอนในฐานะปัญญาชนในโรงเรียนรัฐของไทยนั้น กลับพบสิ่งที่น่าสนใจ และเป็นประโยชน์ในการศึกษาอย่างยิ่ง เนื่องจากเมื่อนำเอาแนวความคิดเรื่อง ปัญญาชน ของ กรั่มซีมาใช้วิเคราะห์คำสัมภาษณ์ของอาจารย์ผู้สอน ทำให้พบถึงลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกัน ทางความคิดและจิตสำนึกของอาจารย์ผู้สอนแต่ละท่าน โดยที่ตามบทบาทและหน้าที่ ของอาจารย์

ในโรงเรียนของรัฐมักจะต้องรักษาและส่งผ่านอุดมการณ์หลักของสังคมตามปกติ แต่จากการศึกษา กลับพบอาจารย์บางท่านที่มีความคิดเห็นลักษณะวิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาในแบบเรียนที่สร้างการ ครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ถึงแม้จะยังคงยอมรับการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ อยู่ก็ตามซึ่ง เป็นการแสดงถึงจิตสำนึกที่มีลักษณะแบบทวิลักษณะ (Dual consciousness) ในขณะที่มีอาจารย์อีกกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะต่อต้านการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์อย่าง ชัดเจน แม้ว่าจะอยู่ภายใต้ข้อจำกัดที่จะต้องสอนตามเนื้อหาในแบบเรียนเป็นหลัก โดยพยายามไม่ เน้นเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระราชสถานะและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ แต่จะไป ใช้เวลาสอนเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองไทยในส่วนอื่นมากกว่า ซึ่งแสดงถึงการ ต่อต้านการครองอำนาจนำภายใต้ข้อจำกัดที่มีอยู่ภายในระบบการศึกษาของอาจารย์ผู้สอนที่อยู่ใน การควบคุมของรัฐ ซึ่งจากผลการวิจัยทำให้พบว่าปัญญาชนในสถานศึกษามีลักษณะที่สามารถ เปลี่ยนแปลงได้อย่างไม่ตายตัว และไม่จำเป็น ที่จะต้องเป็นปัญญาชนแบบดั้งเดิมตามบทบาท หน้าที่ไปทั้งหมด ซึ่งจากผลการศึกษาที่ผ่านมาแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของอาจารย์ผู้สอนแต่ ละท่าน โดยกลุ่มแรกเป็นอาจารย์ที่สอนตามแบบเรียนทั้งหมด ที่เน้นความสำคัญและบทบาทนำ ของพระมหากษัตริย์อย่างยินยอมพร้อมใจไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ กลุ่มที่สองเป็น อาจารย์ที่สอน ตามแบบเรียนอย่างมีการตั้งข้อสงสัยวิพากษ์วิจารณ์ เนื้อหาเกี่ยวกับ พระมหากษัตริย์ และ กลุ่มที่ สามเป็นกลุ่มอาจารย์ที่พยายามลดความสำคัญและบทบาทนำของพระมหากษัตริย์ลง ซึ่งจากผล การศึกษา เหล่านี้ล้วนเป็นที่ น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะหากเปลี่ยนช่วงเวลาในการลงไป ทำการศึกษาอาจารย์ผู้สอนในโรงเรียนเหล่านี้ต่อไปก็ไม่แน่ว่าจะได้ผลการศึกษาที่เหมือนกับผล การศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งตรงกับแนวคว มคิดของกรั่มซีที่ว่าปัญญาชนสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ตลอดเวลา โดยอาจจะเปลี่ยนจากปัญญาชนแบบดั้งเดิมเป็นปัญญาชนสังกัดชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง ได้ตลอดเวลาแล้วแต่เงื่อนไขของสถานการณ์ในแต่ละช่วงเวลา รวมทั้งการเปลี่ยนสังกัดชนชั้นของ ปัญญาชนจากปัญญาชนสังกัดชนชั้นหนึ่งไปเป็นปัญญาชนสังกัดชนชั้นหนึ่งก็เป็นได้

อย่างไรก็ตาม การวิจัย ยังพบข้อจำกัดในการศึกษาบทบาทของปัญญาชนกับการครอง อำนาจนำของพระมหากษัตริย์ โดยที่การตอบคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ผู้สอนนั้นบางครั้งไม่ สามารถแยกได้อย่างชัดเจนว่าเป็นการตอบตามจิตสำนึก ที่ยินยอมพร้อมใจอย่างเป็นไปเอง หรือ ตอบไปอย่างจงใจโดยไม่ตรงกับจิตสำนึกส่วนตัวที่แท้จริง เนื่องจากประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับ การเมืองการปกครองและพระมหากษัตริย์นั้นยังคงเป็นเรื่องที่ไม่ สามารถแสดง ความคิดเห็นได้ อย่างตรงไปตรงมาภายใต้สภาพทางสังคม ไทยและบทบาทในฐานะอาจารย์ของโรงเรียนที่อยู่ใน การดูแลควบคุมของรัฐ ซึ่งยังคงเป็นข้อจำกัดที่มีในการศึกษาวิจัยปัญญาชนตามแนวคิดของกรั่มซี

อีกประเด็นหนึ่งนอกจากเรื่องของความคลุมเครือในการแบ่งประเภทของปัญญาชนตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

นอกจากข้อจำกัดในเชิงทฤษฎีดังกล่าวมาแล้ว งานวิจัยชิ้นนี้ยังมีข้อจำกัดเชิงขอบเขตในการอธิบายการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ผ่านแบบเรียน ที่สามารถเป็นข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในประเด็นนี้ต่อไปได้ เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์จากแบบเรียนและการสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอน เท่านั้น ยังมีประเด็นและผู้เกี่ยวข้องที่งานวิจัยชิ้นนี้ไม่ได้ครอบคลุมการศึกษาไปถึงอีกมาก เช่น ความคิดและจิตสำนึกของ ผู้แต่งแบบเรียน นักเรียน เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการตรวจสอบแบบเรียน ผู้ร่างหลักสูตรการศึกษาที่มีส่วนในการกำหนดกรอบของแบบเรียน รวมไปถึงเจ้าของสำนักพิมพ์ของแบบเรียน ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาทั้งสิ้นโดยจะเป็นการต่อยอดและเติมเต็มการศึกษา ความพยายามในการรักษาการครองอำนาจนำของพระมหากษัตริย์ผ่านแบบเรียนได้หลากหลายมิติและครอบคลุมมากขึ้นหากมีผู้สนใจศึกษาวิจัยในประเด็นนี้ต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ . 2546. การจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- กรมพล ทงธรรมชาติ และคณะ . 2551ก. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยม มศึกษาปีที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์.
- กรมพล ทงธรรมชาติ , ดำรง ฐานดี และดำรง ธรรมารักษ์ . 2551ข. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้ พื้นฐาน หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ม .4 – ม.6. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- กฤษณมูรติ . 2548. การศึกษาและสาระสำคัญของชีวิต . แปลโดย นวลคำ จันภา . กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน. 2551. สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐกิจศาสตร์การเมือง กับสื่อการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- จรัญ โฆษณานันท์. 2550. ปรัชญากฎหมายไทย. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จิอุเซ็ปเป ฟิโอรี . 2526. ชีวิตของอันโตนิโอ กรัมสกี . แปลโดย นฤมล- ประทีป นครชัย . กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ฉลองโชค ประดิษฐ์สาร . 2539. นโยบาย , หลักสูตรกา รศึกษา และ การอบรมกลุ่มอมเกล้าทาง การเมือง : ศึกษากรณีระดับมัธยมศึกษา พ .ศ. 2520 - 2537. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต. ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2519. การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย พ .ศ. 1983-2475 สมัย อยู่ยงยา-รัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. 2552. ลัทธิชาตินิยมไทย/สยามกับกัมพูชา: และกรณีศึกษาปราสาทเขาพระ วิหาร. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชูวงศ์ ฉายะบุตร และคณะ. 2547. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช.

- ชูวงศ์ ฉายะบุตร และคณะ. 2548. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช.
- ชนิดา ชิตบัณฑิตย์. 2550. โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : การสถาปนาพระราชอำนาจนำ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชนิดา พรหมพยัคฆ์ เผือกสม . 2546. การเมืองในประวัติศาสตร์ ชาติไทย. กรุงเทพมหานคร : มติชน.
- ณรงค์ พ่วงพิศ และคณะ . 2549. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ประวัติศาสตร์ ม .3. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- ณัฐพล ใจจริง. 2551. คว่ำปฏิวัติ – โคนคณะราษฎร : การก่อตัวของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”. ฟ้าเดียวกัน 6, 1(มกราคม-มีนาคม): 104-146.
- ธงทอง จันทรางศุ . 2548. พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร: เอส.ซี.พรีนซ์แอนด์แพค.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2547. ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์ ว่าด้วยวัฒนธรรม , รัฐ และ ราชการจิตสำนึก. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- นุชจรี ใจเก่ง. 2551. ระลึกชาติในแบบเรียนภาษาไทย. อ่าน 1, 2(กรกฎาคม-กันยายน): 20-54.
- เบน แอนเดอร์สัน . 2552. ชุมชนจินตกรรม บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของ ชาตินิยม. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ปรีชา ธรรมวินทร . 2532. การกล่อมเกลாத่างการเมือง โดยผ่านหนังสือเรียน : วิเคราะห์หนังสือเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521. สารนิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปวีณา วังมี . 2543. รัฐไทยกับการกล่อมเกลாத่างการเมือง เมืองผ่านแบบเรียนในช่วง พ .ศ. 2475 – 2487. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผ่องศรี จันท้าว และคณะ. 2549. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- ผ่องศรี จันท้าว และคณะ. 2550ก. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- ผ่องศรี จันท้าว และคณะ. 2550ข. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

- ฝ่องศรี จันท้าว และคณะ. 2550ค. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- พรรัตน์ ทองพูล. 2545. การสร้างความชอบธรรมทางความคิดในบทความโต้แย้งระหว่างรัชกาลที่ 6 กับนักหนังสือพิมพ์ฝ่ายค้านในสงครามปากกา (พ.ศ. 2455-2465). วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต . สาขาวารสารสนเทศ ภาควิชาวารสาร สนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, นवलระออ แสงสุข และสมศรี สง่าศิลป์. 2552. การศึกษาชั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ไพฑูริย์ มีกุล และ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม . 2548. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ประวัติศาสตร์ ม.3. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช.
- ภัทรา อังคณาวิศิษฐ์. 2548. การเมืองของการให้ความหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ในแบบเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการให้การยอมรับ . วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต . สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รังสิมา โฉมดีตั้งกูร. 2539. แนวความคิดเรื่องหน้าที่พลเมืองในแบบเรียนประถมศึกษา (พ.ศ. 2435-2533). วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต . สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ลักขณา ปันวิชัย. 2542. อุดมการณ์รัฐของไทยในแบบเรียนชั้นประถมศึกษา พ.ศ. 2464-2533; ไม่มี "ชาติของประชาชนไทย" ในแบบเรียน. รัฐศาสตร์สาร 21, 3: 105-173.
- วัชรพล พุทธิรักษา . 2549. รัฐบาลทักษิณกับความพยายามสร้างภาวะการณ์ครองอำนาจนำ . วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต . สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชรินทร์ มัสเจริญ. 2533. แบบเรียนสังคมศึกษากับการกล่อมเกลாத่างการเมืองในสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ : ศึกษากรณีความมั่นคงของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ . วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต . ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วนัส ปิยะกุลชัยเดช. 2548. ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดการครองความเป็นใหญ่และอุดมการณ์ของกรัหม์ซี . วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต . สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- วารุณี ไอสถารมย์ . 2524. การศึกษาในสังคมไทย พ .ศ. 2411 – 2475. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต. ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิทย์ วิศทเวทย์ . 2526. ปรัชญาการศึกษาไทย พ .ศ. 2411 – 2475. กรุงเทพมหานคร : ฟันนี่
พับลิชชิง.
- สมบัติ จันทรวงศ์ และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2523. ความคิดทางการเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร :
สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (อัดสำเนา)
- สมบุญ สุธาส์ราญ . 2527. พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. 2544. ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง. สำนักพิมพ์ 6 ตุลารำลึก.
- สมหวัง ชัยตามงคล , พรรณี ศุภานนท์ และกนกพร กระบวนศรี . 2550. หนังสือเรียนสาระการ
เรียนรู้พื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6. พิมพ์ครั้งที่ 4.
กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุนทรী อาสะไวย์. 2546. ความคิดทางการเมืองแนวพุทธในสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย. รัฐศาสตร์
สาร 24, 1: 246-261.
- สุมินทร์ จุฑาทงกูร. 2529. การกล่อมเกลากองการเมืองโดยใช้แบบเรียนหลวงเป็นสื่อในสมัยรัชกาล
ที่ 5. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต . ภาควิชาการปก ครอง บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสน่ห์ จามริก. 2523. การเมืองกับการศึกษาของไทย. โครงการพัฒนาสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับ
การศึกษา: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานয়รัฐมนตรี.
- เสน่ห์ จามริก . 2549. การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร :
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- โสภา ชานะ มูล. 2546. วาทกรรมเรื่อง ชาติไทย ของปัญญาชนหัวก้าวหน้า ระหว่างพ .ศ. 2490-
2505. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โสภา ชานะมูล. 2550. “ชาติไทย” ในทัศนะปัญญาชนหัวก้าวหน้า. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. 2531. การเกิดแนวคิดหน้าที่พลเมืองในรัฐสมัยใหม่. รัฐศาสตร์สาร 14, 3:
216 – 220.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. 2538. การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 - พ.ศ.
2475. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอ็ดเวิร์ด คอนท์. 2552. พุทธศาสนา : สาระและพัฒนาการ. แปลโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ . พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

ภาษาอังกฤษ

- Boggs, C. 1976. Gramsci's Marxism. London: Pluto Press.
- Burke, B. 2005. Antonio Gramsci, schooling and education [Online]. Available from: <http://www.infed.org/thinkers/et-gram.htm> [2010, April 10]
- Fiori, G. 1973. Antonio Gramsci: Life of a Revolutionary. Translated by Tom Nairn. New York: Schocken Books.
- Forgacs, D. 1988. An Antonio Gramsci Reader: selected writings, 1916-1935. New York: Schocken books.
- Germino, D. 1990. Antonio Gramsci: Architect of a New Politics. Baton Rouge: Louisiana State University Press.
- Gramsci, A. 1978. Selections from Political Writings (1921-1926). Translated and edited by Quintin Hoare. New York: International.
- Gramsci, A. 1985. Selections from Cultural Writings. Edited by David Forgacs and Geoffrey Nowell-Smith, Traslated by William Boelhower. Massachusetts: Havard university press.
- Gramsci, A. 1992. Selections from the Prison Notebooks. 11th ed. Translated and edited by Quintin Hoare and Geoffrey Nowell-Smith. New York: International Publishers.
- Gramsci, A. 1995. Further Selection from the Prison Notebooks, Translated and edited by Derek Boothman. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Macey, D. 2000. The Penguin Dictionary of Critical Theory. London: Penguin Books.
- Morell, D. and Chai-anan Samudavanija. 1981. Political conflict in Thailand: Reform, reaction, revolution. Massachusetts: Oelgeschlager, Gunn&Hain.
- Mouffe, C., ed. 1979. Hegemony and Ideology in Gramsci. Gramsci and Marxist Theory, p. 187. London: Routledge & Kegan Paul.
- Sassoon, A. S. 1982. Approaches to Gramsci. London: Writer and Reader Publishing Cooperative Society.

การสัมภาษณ์

A1, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2553

A2, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2553

A3, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2553

A4, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553

A5, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553

A6, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2553

B1, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2553

B2, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2553

B3, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2553

B4, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2553

B5, สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2553

B6, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2553

ภาคผนวก

ร่างคำถามสัมภาษณ์วิทยานิพนธ์เรื่อง “แบบเรียนกับพระราชอำนาจในระบบประชาธิปไตยของไทย”

ณัฐรุจ วงศ์ทางสวัสดิ์

การสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนระดับมัธยมศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในฐานะที่อาจารย์ผู้สอนมีบทบาทเป็นปัญญาชนที่มีส่วนสำคัญในการให้ความรู้แก่นักเรียนในเรื่องการเมืองการปกครองของไทย ซึ่งอาจารย์ในสถาบันการศึกษามีบทบาท เป็นผู้จัดระเบียบความคิด แพร่กระจายความคิด ให้การศึกษา และสร้างสำนึกร่วมทางความคิดและอุดมการณ์การปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

นอกจากนี้ยังเป็นการ สัมภาษณ์เพื่อวิเคราะห์ถึงบทบาทของอาจารย์ผู้สอนในฐานะปัญญาชนที่มีหน้าที่สำคัญในการสร้างและรักษาการครองอำนาจนำของสถาบันพระมหากษัตริย์ตามที่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้กำหนดไว้เป็นมาตรฐาน ในระดับมัธยมศึกษา ดังนี้ **“มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองในระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ”** เพื่อให้ผู้เรียนเห็นความจำเป็นที่จะต้องรักษาไว้ซึ่งการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อาจารย์ผู้สอนมีการจัดการสอนที่เน้นย้ำ หรือเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทและพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์จากแบบเรียนมากน้อยอย่างไร ซึ่งเป็นการทำหน้าที่เพื่อสร้างและส่งต่ออุดมการณ์ดังกล่าวแก่นักเรียน เป็นการใช้อำนาจในลักษณะของการชักจูง โน้มนำ หรือกล่อมเกลาคำความรู้ ความคิดของผู้เรียนเป็นหลัก เพื่อก่อให้เกิดซึ่งความยินยอมพร้อมใจ (Consent) และก่อให้เกิดโลกทัศน์ที่เป็นแบบเดียวกัน ตามความต้องการของชนชั้นนำผู้พยายามสร้างและรักษาภาวะการครองอำนาจนำของสถาบันพระมหากษัตริย์เอาไว้

คำถามเกี่ยวกับ การเรียน-การสอน

- อาจารย์รับผิดชอบสอนวิชาอะไร และระดับชั้นใดบ้าง
- อาจารย์ทำการสอนมากี่ปีแล้ว
- เนื้อหาหลักที่อาจารย์สอนเกี่ยวกับอะไร
- อาจารย์จบสาขาวิชาใดมาและตรงตามวิชาเรียนที่ได้รับมอบหมายให้ทำการสอนหรือไม่

- วิชาที่อาจารย์รับผิดชอบสอนมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยหรือไม่ ถ้ามีเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับประชาธิปไตยในเรื่องใด
- วิชาที่อาจารย์รับผิดชอบสอนมีเนื้อหาเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์หรือไม่ ถ้ามีเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในเรื่องใด
- เนื้อหาในการสอนอาจารย์สอนตามแบบเรียนทั้งหมดหรือไม่
- อาจารย์สอนครบตามหัวข้อในแบบเรียนหรือไม่
- มีหัวข้อในแบบเรียนที่อาจารย์ข้ามหรือตัดออกไป ไม่นำมาสอนหรือไม่
- ในการสอนอาจารย์มีการเน้นเรื่องใดในแบบเรียนเป็นพิเศษหรือไม่
- อาจารย์มีการเพิ่มเติมเนื้อหาจากนอกแบบเรียนหรือไม่
- ในการเรียนการสอนของอาจารย์ ใช้แบบเรียนเป็นหลัก / ใช้บางส่วน / ไม่ใช้เลย เพราะอะไร และอาจารย์ใช้แหล่งข้อมูลใดมาเสริมการเรียนการสอน
- หากอาจารย์พบว่าไม่เห็นด้วยกับเนื้อหาในแบบเรียนในบางส่วน อาจารย์จะสอนตามแบบเรียนต่อไปตามเดิมหรือหาข้อมูลจากแหล่งอื่นมาสอนแทนแบบเรียนในส่วนนั้นๆ
- อาจารย์สอนตามแบบเรียนอย่างเคร่งครัดตายตัวหรือไม่ หรืออาจารย์เป็นคนกำหนดว่าจะสอนหรือไม่สอนอะไร
- ในวิชาที่อาจารย์รับผิดชอบสอนมีเรื่องที่อาจารย์ให้ความสนใจและให้ความสำคัญเป็นพิเศษหรือไม่
- ในระยะเวลาเรียนที่จำกัดอาจารย์สามารถสอนได้ครบทุกหัวข้อหรือไม่
- ถ้าไม่สามารถสอนได้ทันอาจารย์จะตัดหัวข้ออะไรออกไปและคงหัวข้อใดไว้เป็นหลักและเพราะอะไร
- ในชั้นเรียนอาจารย์มีการทำกิจกรรมเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์หรือไม่นอกจากการเรียนตามแบบเรียน
- การบ้านในชั้นเรียนมีการให้นักเรียนทำรายงานในเรื่องเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์และประชาธิปไตยบ้างหรือไม่
- อาจารย์ได้มีการให้นักเรียนทำกิจกรรม เช่น จัดบอร์ดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองของไทยและสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยหรือไม่
- วิชาในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษามีการสอนถึงความเป็นไทย อาจารย์เน้นเรื่องใดเป็นพิเศษ

สัมภาษณ์ความคิดเห็นทัศนคติเกี่ยวกับเนื้อหาในแบบเรียน

- อาจารย์มีข้อคิดเห็นอย่างไรกับแบบเรียนในส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับประชาธิปไตยและสถาบันพระมหากษัตริย์ เพียงพอหรือควรปรับปรุงเรื่องใด มีเรื่องใดหรือไม่ที่อาจารย์ ไม่เห็นด้วย/มีความเห็นแตกต่าง กับเนื้อหาในแบบเรียน
- อาจารย์มีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับเนื้อหาแบบเรียนในส่วนของการเมืองการปกครองของไทย พอใจ/ไม่พอใจ ต้องการแก้ไขเพิ่มเติมอะไรหรือไม่
- อาจารย์มีความคิดเห็นอย่างไรในส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองไทยในแบบเรียน(พอใจ/ไม่พอใจ) ควรมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเนื้อหาหรือไม่
- อาจารย์มีความคิดเห็นอย่างไรในส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์อยากให้เพิ่มเติมหรือมีข้อเสนอแนะใดบ้าง

สัมภาษณ์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิวัติ 2475

- ในความคิดเห็นของอาจารย์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับคณะราษฎร ฝ่ายใดมีบทบาทนำในการสร้างระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประเทศไทย
- อาจารย์มีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับคณะราษฎรที่ตัดสินใจทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในพ.ศ. 2475

สัมภาษณ์ความคิดเห็นและทัศนคติ

- จากการทำงานที่ผ่านมาอะไรที่อาจารย์คิดว่าเป็นปัญหาในการเรียนการสอนบ้าง
- อาจารย์มีความคิดเห็นอย่างไรกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 (ข้อดี/ข้อเสีย)
- จากประสบการณ์และมุมมองของอาจารย์อะไรคือจุดอ่อนของการศึกษาของไทยเกี่ยวกับประชาธิปไตย
- ตามความคิดเห็นของอาจารย์ประชาธิปไตยของประเทศไทยเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่เมื่อไหร่ และใครมีบทบาทในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยในยุคเริ่มต้น
- เมื่อพูดถึงผู้นำในด้านศีลธรรมและภูมิปัญญาของประเทศไทยอาจารย์จะนึกถึงใครบ้าง
- ในความคิดเห็นของอาจารย์สถาบันใดเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในระบอบการปกครองของไทย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นาย ธีรรัฐ วงศ์ทางสวัสดิ์ เกิดวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2526 ที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร
สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีที่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง คณะรัฐศาสตร์ ภาควิชา
ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ปีการศึกษา 2547 เกียรตินิยมอันดับ 2